

DOSS - Dokumentation av Samtida Sverige 10 år

Redaktör Christine Fredriksen

DOSS Dokumentation av Samtida Sverige 10 ÅR

Redaktör Christine Fredriksen, DOSS

Grafisk form och teknisk redigering AnnaKarin Svensson

Omslagsbild Foto av Gry Helen Sivertsen, Norrbottens museum.

Bilden visar gränsen i Gradis mellan Sverige och Norge, året 2020. Gry Helen Sivertsen bor i Arjeplog och hennes föräldrar i Norge. Under pandemin var gränsen mellan Sverige och Norge periodvis stängd och de kunde inte besöka varandra. Här vid Tullstationen i Gradis fick Gry och hennes barn komma över gränsen, men inte in i landet. Personalen vid tullen var behjäpliga och lät dem träffas på parkeringen vid tullstationen. På omslagets framsida syns f.h. Grys svärmor Ann-Charlott Sjaggo, sonen Isak-Ánot och Grys pappa Knut Sivertsen. På omslagets baksida syns även Grys mamma Toril Sivertsen.

© Norrbottens museum.

© Respektive författare och DOSS.

© Fotografier respektive fotograf/museum

DOSS 2022

ISBN 978-91-527-5547-1

Förord

DOSS – *Dokumentation av Samtida Sverige* är ett nationellt nätverk för yrkesverksamma som arbetar med samtidsdokumentation i museer och arkiv.

Under 2022 firar DOSS 10 års jubileum av nätverkets verksamheter med årliga Höstmöten och seminarier runt om i landet. DOSS vill därför i en digital rapport förmedla några av de senaste årens intressanta Höstmöten och inlägg på konferenserna som många kollegor från olika museer i Sverige och Norden har bidragit med.

DOSS digitala rapport inkluderar bidrag från föredrag på Höstmöten 2019, 2020 och 2021. Dessa har haft olika teman med *Erfarenheter och lärdomar från fältet* (2019), *Samtidsdokumentation i kristider* (2020) och *Framtidspaning* (2021) och vi tror att artiklar från dessa höstmöten sammantagna kan bli en riktigt intressant läsning. Dessa år har DOSS Höstmöten arrangerats i samverkan med Sörmlands museum, Regionmuseet Kristianstad och Stadsmuseet i Stockholm. Under jubileumsåret 2022 kommer Höstmötet att arrangeras vid Västernorrlands museum - Murberget.

Artiklarna i DOSS rapport spänner över en rad samtidshistoriska företeelser. Ett par av artiklarna i DOSS rapport är tillbakablickande och lyfter viktiga och intressanta aspekter i våra erfarenheter och lärdomar från åren på yrkesfältet. Några artiklar tar upp aktuella samhällsfrågor som klimatförändringar och flyktingmottagande. I ytterligare andra får vi följa arbetet med samtidsdokumentationer och i anslutning till dessa även produktioner av uppmärksammade utställningar. Två artiklar beskriver projekt som har förärats DOSS 1:a pris som Årets samtidsdokumentation – *Flyktindokumentationsprojektet 2019* och *Göteborg berättar 2021*. Och slutligen tar flera artiklarna upp det viktiga arbetet med insamling kring Coronapandemin och dokumentation i krissituationer.

Huvudredaktör för rapporten är Christine Fredriksen. I redaktionsgruppen ingår även Kajsa Hartig, Christoffer Sandahl, Sofia Breimo och Patricia Monroy. Tidigare har Anna Fredholm och Asta Burvall ingått i redaktionsgruppen.

Ett stort tack till alla föredragshållare för intressanta och lärorika artiklar i denna publikation från DOSS!

Christine Fredriksen

Redaktör

Innehåll

Förord	5
DOSS – Dokumentation av samtida Sverige – fyller tio år! Åsa Stenström	7
Från dukat bord till google translate Birgitta Witting	12
Kuster - Dokumentationer i samverkan Christine Fredriksen och Eva Hult	21
Berättarkaféer i museer Asta Burvall	30
Insamling, dokumentation och berättande magasin på Sörmlands museum Elin Loord och Peter Ostritsch	35
Klimatförändringar, kriser och mänskliga möten Karin Dern	42
Imorgon har idag blivit historia Charlotte Åkerman och Dragan Nikolić	50
Göteborg berättar Marie Nyberg och Marja Ågren	56
Fotografier i coronatid - Malmö museer Andreas Nilsson	65
Tre insamlingar – tre olika metoder – tre resultat Anne-Lis Nilsson	71
Pandemi i norr – erfarenheter från ett supradisciplinärt forskningsprojekt Paulina Öquist Haugen och Sophie Nyblom	79
Återhämtning? Jag minns inte vad det innebär – om coronapandemin och Stadsmuseets frågelistor Anna Juhlin	89
Internationella medier, covid-19 och Sverige bilden Rachel Irwin	93
Med samtiden i backspeglarna – etnologiska erfarenheter Kerstin Gunnemark	102
Dokumentation av Samtida Sverige DOSS styrgrupp	109

DOSS – Dokumentation av Samtida Sverige – fyller tio år!

Åsa Stenström

Hedrad över frågan att som nätverkets första ordförande (mars 2012 – februari 2018) skriva en artikel om DOSS inför tioårsjubileet, med lite tillbakablickar, satte jag mig vid skrivbordet och kastades tillbaka till så många fantastiska, roliga och starka upplevelser och möten med kollegor i Sverige och världen, att det skulle räcka till ett par böcker. Men en måste förstås begränsa sig – så på några sidor framöver får ni följa med på resan som startade på Stockholms stadsmuseum en kylig och småregnig dag i mars 2012 och ta del av några höjdpunkter under årens lopp.

Resan för nätverket började egentligen redan år 1977, då Samdok bildades som ”de kulturhistoriska museernas samarbetsorgan för samtidsdokumentation och -insamling”. Med åren utvidgades Samdoks verksamhet till att omfatta även andra institutioner än museer och bjöd in till fortbildning och erfarenhetsutbyte i ett årligt höstmöte på Nordiska museet kring museernas samlande och samlingar. Medlemmarna samarbetade i arbetsgrupper, som kallades pooler, kring olika teman och i tidsbegränsade projekt. En tidskrift gavs ut, liksom många viktiga publikationer. Arbetet koordinerades av Samdoksekretariatet på Nordiska museet och under den senare delen av Samdoks existens av den fantastiska och drivna sekreteraren Eva Fägerborg. Inför höstmötet år 2010 på Nordiska museet började det gå rykten om att Samdok skulle läggas ned och en del av det årets höstmöte ägnades därför till att i grupper se på alternativ för att få nätverket att överleva. Trots en vilja från nästan alla museer i Sverige att till och med bidra ekonomiskt för att få nätverket att leva vidare, valde dåvarande styresmannen för Nordiska museet att avsluta verksamheten och Samdok lades ned vid utgången av 2011.

Så tillbaka till den kyliga och småregniga marsdagen i Stockholm 2012. 23 representanter från lika många museer över hela Sverige hade samlats på Stockholms stadsmuseum för att diskutera vad som skulle ske

efter att Samdok hade lagts ned. Alla närvarande arbetade med samtidsdokumentation vid sina respektive museer och hade svårt att acceptera att nätverket gått i graven. Kunde vi starta något nytt? Hur skulle det nya i så fall se ut?

Det var till en början ganska bistra och ledsna minner hos de personer som samlats, men också väldigt målinriktade och bestämda. Alla som var närvarande i rummet vägrade ge upp det viktiga samarbetet, alla hade erfarenheter av allt det goda som Samdok bidragit till och ville låta detta goda leva vidare. Så ganska snart byttes det bistra och ledsna ut och blev till en inspirerande dialog där vi tillsammans skissade fram starten på ett nytt nätverk, som gavs namnet *Nätverket för Samtidsdokumentation*. Vi beslutade gemensamt att fokus skulle ligga på de viktiga höstmötena, med utbyte av erfarenheter, vidareutbildning och inspiration. En styrelse för nätverket bildades där alla närvarande föreslog vilka museer som skulle ingå. Viktigt var att det i styrelsen skulle finnas museer av olika storlek och med olika ägarskap, samt att de var från olika delar av landet. Det blev sex museer som fick i uppdrag att bilda den första styrelsen: Arkitekturmuseum (Kristina Berg), Malmö museer (Inger Pedersen), Postmuseum (Vesela Stridsberg), Stockholms stadsmuseum (Anna Ulfstrand), Västerbottens museum (Åsa Stenström) och Örebro läns museum (Mikael Eivergård). På mötet valdes Västerbottens museum i Umeå till ordförandemuseum och alltså jag till dess ordförande. Mötet avslutades med glädje och framtidstro – nu kör vi!

Ganska snart efter nätverkets bildande hölls det första styrelsemötet – det blev ett telefonmöte eftersom de fina digitala lösningar vi har idag inte fanns 2012. Vi tog tag i det uppdrag som marsmötet gett oss: att ta fram förslag kring hur nätverket skulle fungera, vilka delar från Samdok som skulle leva vidare i det nya nätverket samt se på hur styrelsearbetet skulle formeras (stadgar). Deltagarna i marsmötet var också helt överens om att de årliga träffarna – höstmötena

– skulle fortsätta och nätverket blev inbjudet att hålla det första höstmötet på Malmö museer.

Den 15 – 16 november 2012 gick så det första höstmötet av stapeln i Malmö och lockade deltagare från många museer och några arkiv, etnologer och fotografer som arbetade med samtidsdokumentation. Där presenterades och beslutades de idéer och riktlinjer styrelsen hade arbetat fram och nätverket hade fått sin form. Det beslutades att ordförande och styrelseledamöter skulle kunna sitta max sex år på sina poster, så att nätverket hela tiden skulle få ”nytt blod” och nya idéer och att det skulle hållas aktuellt hos många museer och skapa en delaktighet. Ledamöterna kunde bara avgå två personer per år, så att hela styrelsen aldrig skulle kunna avgå samtidigt, utan omformas med en ständig blandning av erfarna och nya. Höstmötena skulle inte som tidigare anordnas varje år i Stockholm, utan förslagsvis vartannat år i Stockholm och vartannat år antingen i norr, söder eller väster, även detta för att få museer i alla delar av landet involverade.

Samdoks pooler diskuterades också mycket, skulle nätverket fortsätta med dem? Vi beslutade att ändra namn på poolerna till arbetsgrupper och öppnade upp för att skapa nya arbetsgrupper, som kunde samla intresserade att arbeta med större eller mindre teman under en kortare eller längre period. Vi körde en slags speed-dating vid höstmötet i Malmö, där de redan befintliga arbetsgrupperna och eventuellt nya fick varsitt bord med godisskål att föra dialog vid. De pooler som fanns inom Samdok sedan tidigare var: Hemliv och fritid, Kulturmötesgruppen, Lokala och regionala rum, Naturbruk, Samhälle och politik, Samiskt liv samt Tillverkning och tjänster. Efter mötet fortsatte några grupper sitt samarbete, såsom *Hemliv och fritid* och *Tillverkning och tjänster*. Några grupper lades ned, några omformades och några tillkom, såsom gruppen för *Mångfald*, gruppen *Dokumentärfotografi* med fokus på dokumentärfotografernas speciella villkor och utmaningar, samt gruppen *Samtid i rurala miljöer*.

Några grupper har genomfört gemensamma fältseminarier såsom Hemliv och fritid, som utförde en

dokumentation av *Dreamhack Summer 2017* vid Elmia i Jönköping.

Stora spelsalen i Elmia. Poolen för Hemliv och fritid genomförde i juli 2017 ett fältseminarium/dokumentation av evenetet och spelfestivalen DreamHack i Jönköping. Seminariet arrangerades av Tekniska museet i Stockholm som en del i deras fleråriga forskningsprojekt om dataspel och dataspelsindustrin. Foto Anna Gerdén, Tekniska museet.

Styrelsemedlemmarna konstaterade trötta, nöjda och glada, efter det första höstmötet, att uppdraget från marsmötet hade fullföljts och att övergången från Samdok till ett nytt nätverk hade lyckats! Men vi insåg också att arbetet bara hade börjat och mycket återstod att jobba med och utveckla.

I styrelsen byttes under de första åren en del ledamöter ut då Postmuseum, Arkitekturmuseum och Örebro läns museum klev av och ersattes av Birgitta Witting, Kulturmagasinet Helsingborg (som också blev nätverkets andra ordförande 2018) och Peter Du Rietz, Tekniska museet. Anna Ulfstrand lämnade sin plats till kollegan Piamaria Hallberg på Stockholms stadsmuseum. Så småningom tillkom också Christine Fredriksen, Västarvet. Många fler har deltagit i styrelsearbetet genom åren och jag har alltid mött drivna, kompetenta och trevliga kollegor från hela landet. Så har det varit under alla år, och så är det också idag med dagens styrelse. Det som är speciellt med nätverket DOSS är att alla som ingår

delar med sig av sina erfarenheter helt prestigelöst, det finns en viktig och härlig öppenhet och vilja att sprida erfarenheter och utveckla de samtidsdokumentära metoderna, vilket bidrar till att DOSS som nätverk fungerar så bra. Alla bjuder på sig själva och sitt arbete och de kollegor över landet som har arbetat (och arbetar) för att ta emot DOSS höstmöte ska ha ett eget omnämnande. De arbetar intensivt för att ge alla närvarande det bästa möjliga höstmötet, de har ett fantastiskt värdskap och är värda all uppskattning!

De museer som varit värdar för höstmötena genom åren är Malmö museer 2012, Stockholms stadsmuseum 2013, Bohusläns museum 2014 i samverkan med Göteborgs stadsmuseum som utgjorde platsen för mötet, Tekniska museet i samarbete med Nordiska museet 2015, Västerbottens museum 2016 och 2017, Sjöhistoriska museet 2018, Sörmlands museum 2019, Regionmuseet Kristianstad (digitalt) 2020, Stockholms stadsmuseum 2021 och 2022 planeras höstmötet till Murberget Länsmuseum Väster-norrland. Höstmötena har haft olika teman och alla har varit fantastiska på sitt sätt, alltid med intressanta föreläsningar med inspiration och nya kunskaper som resultat. Pauserna mellan föreläsningarna har också varit viktiga och har alltid haft stor betydelse för nätverkets medlemmar – det är där nya möten och nätverkandet sker. Extra viktiga var pauserna på höstmötet i Göteborg 2014, där temat var *Känsliga och svåra teman vid samtidsdokumentationer – erfarenheter, etik och metod*. Där lyftes och delades djupt gripande berättelser och erfarenheter, som de närvarande inte glömmer i första taget. En rapport finns att ladda ned från det mötet – och att ta del av den rekommenderas (DOSS_rapport.pdf (mkcentrum.se)).

Nätverket tog också på sig att förutom höstmötena anordna en programpunkt i samband med Riksförbundet Sveriges museers vårmöte, vilket har genomförts vid de tillfällen RSM har haft ett sådant upplägg på vårmötet. Ett av styrelsens viktiga uppdrag var att göra nätverket till ett forum som skulle jobba och lobba för etnologers och dokumentärfotografers viktiga roll vid landets museer. Flera större museer hade låtit bli att nyanställa då etnologer gått

i pension och det fanns en utbredd oro inom nätverket att det skulle fortsätta så. Många museer gjorde omorganisationer och drog ned på kärnverksamheter och satsade bland annat på större kommunikationsavdelningar i takt med att exempelvis sociala medier växte, samtidigt som det pågick en debatt om samlingarna ens var relevanta, kanske skulle gallras eller helt försvinna. Inom nätverket visste vi att samlingarna är, blir och förblir relevanta tack vare etnologer och dokumentärfotografer och deras och museernas roll att dokumentera samtiden. Många diskussioner kring detta fördes i styrelsen och med verksamma inom museisektorn och vi såg och beslutade att vi behövde visa upp vad samtidsdokumentation är och började arbeta med olika ingångar och marknadsföring. Till att börja med upplevde alla att namnet på nätverket behövde bytas ut och efter en del arbete kom förslaget från Peter Du Rietz om ”DOSS – Dokumentation av Samtida Sverige”, som också blev antaget och kommunicerades. Den 1 april 2015 lades nätverkets Facebooksida upp, som en plats för nätverkets medlemmar att informera på om pågående och kommande projekt, diskutera metodfrågor och få information från styrelsen om höstmöten och annat relevant.

Samma år, 2015, beslutade styrelsen att utlysa ett pris för Årets samtidsdokumentation. Idén till priset väcktes hos mig då jag deltog på Riksförbundet Sveriges Museers årsmöte och såg prisutdelningarna till *Årets pedagogiska pris* av nätverket FUISM och *Årets utställning* av Forum för utställare. Självklart skulle DOSS också dela ut ett pris – och genom det sätta fokus på den viktiga samtidsdokumentationen – när hela museisverige är samlat. Resten av styrelsen höll med. Efter kontakt med Riksförbundet Sveriges Museer fick vi klartecken och priset delades ut första gången på RSM:s vårmöte 2016. Det blev bra. Många pristagare och chefer till pristagare har belyst att det har haft positiv effekt för den samtidsdokumentära verksamheten vid deras museer. Samtidsdokumentationen och museet har fått publicitet och det har kommunicerats lokalt och regionalt och nått även finansierarna. När samtidsdokumentation nämns i nya rapporter, som i rapporten

Riksförbundet Sveriges Museer släppte i februari 2022 om att det behövs mer resurser, är det ingen som idag ifrågasätter varför samtidsdokumentation bedrivs, som det kunde vara för tio år sedan. Istället handlar frågan om att det behöver avsättas ännu mer resurser.

Ett annat viktigt arbete för styrelsen i DOSS har varit att ha kontakter inte bara i hela Sverige, utan också internationellt. Redan under Samdoks tid fanns ett nära samarbete med den finska systerorganisationen TAKO och det nordiska nätverket för samtidsdokumentation Norsam, som har fortsatt. Det har också under DOSS knutits nära band med det internationella nätverket *ICOM COMCOL – International Committee for Collecting*. Tillsammans med de internationella kollegorna har det skett många utbyten av erfarenheter tillsammans med Hans Manneby (ordförande i ICOM Sverige) samt utveckling av former och metoder för samtidsdokumentation. Vi har inspirerats och lärt av varandra.

Med anledning av dessa internationella kontakter fick styrelsen i uppdrag att hitta ett internationellt

namn på nätverket DOSS och det blev *Contemporary Collecting Sweden*.

Vid höstmötet 2017 bakade vi samman tre av nätverken och arrangerade DOSS höstmöte tillsammans med COMCOL och Norsam. Då jag vid tillfället var ordförande också för COMCOL och sekreterare i Norsam, så fick vi tre styrelser som kunde jobba tillsammans med programmet, som blev mycket lyckat. Temat var *Guardians of Contemporary Collecting and Collections* och vi hade ett femtiotal föreläsare från hela världen och strax under hundra deltagare på plats i Umeå. Alla världsdelar var representerade utom Australien. De utkast som blev antagna till konferensen samlades i en programskrift som finns på COMCOL:s hemsida. En eloge går till de tre styrelserna, alla medverkande och till alla kollegor på Västerbottens museum i Umeå som med liv och lust deltog i förarbetet inför konferensen och var fantastiska värdar under de fem dagar konferensen pågick. Förutom konferensen så bjöd Umeå på snö, is, jultraditioner, luciatåg och intressanta studiebesök på Umeås olika museer.

Hösten 2017 samlades föreläsare och deltagare från nätverken DOSS, Norsam och COMCOL till ett inspirerande Höstmöte på Västerbottens museum i Umeå. Foto Petter Engman, Västerbottens museum, 2017.

Kanske har någon kvar den mössa som alla deltagare fick i sin konferenspåse, den togs i alla fall tacksamt emot av konferensens deltagare från Barbados.

Det var den sista konferensen under mina sex år som ordförande i DOSS och då jag blev avtackad under en av middagarna, kände jag stor glädje och tacksamhet över att ha fått vara delaktig i arbetet med att bygga upp detta fantastiska nätverk, med allt vad det innebär, och att ha fått vara med och samarrangera alla härliga höstmöten och träffa så fantastiska kollegor från hela världen.

Tiden går fort, det är svårt att greppa att DOSS redan har funnits i tio år. Jag ser dock mycket fram emot de kommande tio åren där DOSS kommer att fortsätta arbeta med yrkesgruppens bästa för ögonen – det kommer alla drivna och engagerade etnologer och dokumentärfotografer landet över att se till.

Det är ni tillsammans som driver nätverket vidare – och som dagligen tar er an ert arbete med respekt, ödmjukhet och mod. Det är ni som möter människor av alla slag och samlar och dokumenterar så att museerna kan visa hur mångfaldig samtiden är och upplevs – både här idag och för kommande generationer. Ni är så viktiga allihop och jag har så stor respekt för ert arbete. Fortsätt brinna för det ni gör, fortsätt känna att det ni gör är viktigt – och njut av att ha det bästa jobb en kan ha!

Tack för att ni finns!

Avslutningsvis, ett stort grattis till DOSS på tioårsdagen!

Åsa Stenström

DOSS ordförande mars 2012 – februari 2018.

Museichef, Vetlanda Museum (sedan mars 2018)

Från dukat kaffebord till google translate

Birgitta Witting

Min första intervju för Helsingborgs museer gjorde jag 1992 och den senaste ganska nyligen. Där emellan har det gått 30 år. Vad har hänt inom dokumentationsområdet under de här åren och hur har mina och andra museiarbetares förutsättningar förändrats? Vad skiljer intervjuerna och intervjusituationerna åt och vad förenar? I denna artikel tänker jag låta er följa med på min resa och berätta om några av de dokumentationsprojekt som jag har varit med om och som utförts på min arbetsplats. Min berättelse kan både ses som personlig och som ett av många exempel på hur museer runt om i Sverige har dokumenterat och dokumenterar samtidigt.

Men låt oss börja med att gå tillbaka till 1992.

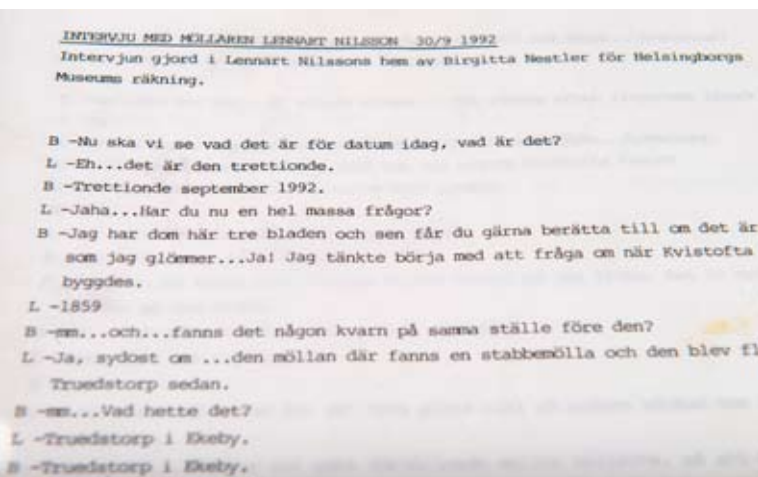
Tillbakablick

Med en gedigen frågelista och en bandspelare under armen besökte jag 1992 den före detta kvarnägaren Lennart Nilsson i hans hem. Mina universitetsstudier i Lund var över och nu skulle teori omsättas i praktik. Jag var påläst och förväntansfull. Lennart berättade om Kvistofta kvarn som köpts av hans farfar 1912 och sedan drivits av både hans far och honom

själv. Han berättade detaljerat om arbetet och allt som rörde kvarnen. Redan som sju-åtta åring hade han fått börja hjälpa till med att lägga om säckar, fick jag veta. Den med skrivmaskin nogsamt transkriberade intervjun finns idag bevarad i ett enda exemplar i museets arkiv.

Åren som följde intervjuade jag personer som arbetat som tapetserare, målare, silversmed, begravningsentreprenör och en ganska stor mängd trädgårdsmästare, för att nämna några. I flera av fallen hade intervjuerna anknytning till händelser i verksamheten. Hantverksinteriörer som sattes upp och förvärv av föremål i museets samling. Dokumentationen av lokala trädgårdsmästare var ett samarbete med Maria Nyman Nilsson, landskapsarkitekt på Fredriksdal museer & trädgårdar. Under tre månader intervjuade jag också människor som hade minnen av beredskapsåren. Det hade gått 60 år sedan freden 1945 och det var hög tid att samla in minnen från människor som hade minnen från den tid då kriget kom nära. Förutom några få undantag, var det tydligt att yrkesliv och händelser som låg längre bak i tiden stod i fokus. Intervjuerna gjordes alltid välplanerade med frågelista och bandspelare, ofta i informantens hem där kaffebordet stod dukat och mellan wienerbrödstuggorna och påfyllning av nybryggt kaffe, ställdes och besvarades frågorna.

På museet hade det gjorts några olika samtidsdokumentationer före min tid. Ett exempel var en dokumentation över helsingborgarnas resande över Öresund som utfördes 1993. Men första gången som jag själv gav mig ut för att dokumentera min egen samtid var 2003. Skateboardåkare hade hittat till det nyanlagda Sundstorget i Helsingborg och debatten lät inte vänta på sig. Helsingborgs gatuchef uttalade sig i lokaltidningen: *Det var inte för skejtarna som vi byggde om Sundstorget för 20 miljoner kronor. Torget förstördes av åkandet och att det inte var hans uppgift att ordna en lekplats åt brädåkarna.*

Detalj ur den första intervjun som Birgitta Witting gjorde för Helsingborgs museers räkning.

Foto Anna Bank. Helsingborgs museum.

På samma sida berättade de unga killarna om hur perfekt torget var att åka på och att de inte heller har någon annan plats att vara på. Snart kom reaktionerna i tidningens "Fri talan" där människor gav sitt stöd åt skejtarna. Själv blev jag alltmer intresserad och kände starkt att dessa killar borde dokumenteras och en eftermiddag begav jag mig till Sundstorget där jag träffade Jakob. En del av diskussionen hade handlat om att man borde bygga ett så kallat skatehus, men det var inget för Jakob: *Det är det som är grejen, att jag hade inte gått till skatehuset. Alltså Street, det handlar ju om att vara på gatan, det handlar om att vara bland folk och därför är torget en ultimata plats. Det är stort, det är många som är där och det är snyggt.* Förutom att Jakob intervjuades, så köpte museet hans skateboard, kläder och smycken. Föremålen har sedan använts vid ett flertal tillfällen, bland annat i Helsingborgs lokalhistoriska utställning *På gränsen* där föremålen fick berätta om vem som får synas i det offentliga rummet. Det märktes tydligt att det hos oss i personalen fanns ett stort sug efter samtida föremål och berättelser som vi kunde spegla den äldre samlingen i.

Den gröna militärkepsen köpte Jakob Danielsson på Överskottsbolaget. En pin på kepsen berättar om Jakobs favoritband "Rage Against the Machine".

Foto Sven Olof Larsén. Helsingborgs museum.

Efter den där gången då vi dokumenterade skejtaren Jakob, har vi fortsatt att göra kortare dokumentationer av aktuella händelser i staden. Några har varit en del av större sammanhang till exempel Metoomarschen 2018, men också specifikt lokala händelser som flyttandet av Ångfärjestationen i Helsingborg som hade föregåtts av många protester och följdes sedan av ungefär 2000 människor. Vår ambition är att vara på plats och ta del av samtiden.

Facklor tänds inför Metoomarschen i Helsingborg den 14 januari 2018.

Foto Sven-Olof Larsén. Helsingborgs museum.

Betydelsen av Samdok

Samdok, de svenska kulturhistoriska museernas samsamarbetsorgan, startade 1977 och drevs av Samdoksekretariatet på Nordiska museet i samverkan med medlemsmuseerna. Tanken var att främja museernas arbete med dokumentation och insamling från samtiden. En förutsättning för Samdok byggde på medlemsmuseernas engagemang bland annat genom de olika arbetsgrupperna, så kallade pooler, där medlemmarna både anordnade och deltog i olika fältseminarier. Helsingborgs museer tillhörde poolen "Tillverkning och tjänster" och år 2004 fick jag för första gången tillfälle att bekanta mig med poolen när vi tillsammans höll ett fältseminarium på Volvofabriken i Eskilstuna. Det var lika inspirerande och

lärorikt att träffa och samarbeta med kollegor från andra museer, som att få uppleva en industri från insidan. Ett annat exempel på fältseminarium var då Västerbottens museum hade anordnat ett besök i Ammarnäs. Representanter från de olika poolerna deltog och i mindre grupper gjordes studiebesök. Tillsammans med Mikael Vinka besökte min grupp den samiska fjällgården Geunja som Vinka hade byggt upp. Besöket gav mig inte bara en inblick i samiskt liv, utan också i hur de andra deltagarna arbetade då vi intervjuade vår värd. Deltagarna hade nämligen fått i uppdrag att genomföra intervjuer och dessa tillfälle sedan värdmuseet. Fler träffar med poolen varvades med alltid lika intressanta höstmöten. Intrycken, lärdomarna och inspirationen från dessa träffar var mycket betydelsefulla för mitt arbete på hemmaplan.

I november 2011 lades Samdoksekretariatet ner men behovet av nätverket fanns oförändrat kvar. I mars 2012 träffades så 23 museer för att diskutera hur de goda delarna ur Samdok skulle kunna leva vidare. Beslutet blev att bilda Nätverket för Samtidsdokumentation (numera DOSS – Dokumentation av Samtida Sverige). Sex museer fick uppdraget att starta nätverket: Arkitekturmuseum, Malmö museer, Postmuseum, Stockholms stadsmuseum, Örebro läns museum och Västerbottens museum (ordförandemuseum) men medlemmarna i styrgruppen skulle regelbundet bytas ut och finnas över hela landet. Själv fick jag förmånen att vara en del av styrgruppen från 2016 och var ordförande 2018 till 2019.

Samarbetet med fotografer

Förutom en liten dokumentation av en sista tura med en lokal färja, samarbetade jag för första gången med en fotograf hösten 2009. I ett före detta hamnmagasin, där det en gång hade lagrats frukt, grönsaker och kaffe, vaccinerades 22.288 helsingborgare mot den så kallade Svininfluensan. Först på tur stod vårdpersonal, sedan vaccinerades åldersgrupp efter åldersgrupp veckovis. Därefter vaccinerades personer som var 19 år och äldre. Vaccinationen skedde i Hamnmagasin 405 och Dunkers kulturhus fotograf, Lena Wilhelmsson, och jag var på plats vid två tillfällen.

Gun-Marianne Boson vaccinerar Evelina Sjö Dahl mot den så kallade Svininfluensan (A(H1N1) hösten 2009.

Foto Lena Wilhelmsson. Helsingborgs museum.

På samma sätt som vid dokumentationen av Jakob, var detta inget projekt som planerats. I det här fallet följde vi för första gången en händelse som kändes viktig att bevara, inte bara för att den rörde oss i staden eller hela landet, utan hela världen.

Fotografens betydelse för helhetsintrycket i en samtidsdokumentation är idag en självklarhet men har inte alltid varit så. Lena Wilhelmssons medverkan i dokumentationen resulterade i 179 registrerade och sökbara fotografier i museets databas Carlotta. Fotografier som inte bara berättar om vaccinationen, utan också om miljön både inne i magasinet och utanför, om människors känslouttryck då nålen stacks i armen, klädsel år 2009 och så det rent tekniska i hur en massvaccination gick till. Just då.

Samtidsdokumentation - en del av uppdraget

Det skulle dröja till 2013 innan det bestämdes att en årlig, större samtidsdokumentation skulle ingå i vårt uppdrag även om det här var något vi hade diskuterat och önskat länge.

2013 hade det gått 50 år sedan miljonprogramområdet Drottninghög byggdes och det fanns ett stort behov av att förändra och förbättra för de boende och för framtiden. Projektet DrottningH skapades av Helsingborgs stad och Helsingborgshem,

ett allmännyttigt bostadsbolag som ägs av Helsingborgs stad, och i samband med detta dokumenterade Kulturmagasinet bostadsområdet. Dokumentationen resulterade i en utställning på Dunkers kulturhus i Helsingborg, *Röster från Drottninghög*, där berättelser om områdets förhistoria till nutida historia varvades med citat från informanterna tillsammans med ett rikt fotomaterial.

Våren 2013 dokumenterade Kulturmagasinet bostadsområdet Drottninghög som samma år fyllde 50 år. Foto Sven-Olof Larsén. Helsingborgs museum.

Men vad var det som gjorde att vi ansåg samtidsdokumentationen så viktig att den blev en del av uppdraget just detta år? Förslaget till att få en bättre struktur och mer långsiktig planering på samtidsdokumentationerna hade jag lagt fram till ledningen som ställt sig positiva. Vi insåg nog alla att vi behövde bli mer proaktiva istället för reaktiva och efter gemensam diskussion, lades en större årlig samtidsdokumentation in som en aktivitet inom verksamhetsplaneringen.

En oväntad utmaning

2014 inträffade en händelse som styrde vårt val av vår årliga samtidsdokumentation och som utmanade oss på ett nytt sätt.

I samband med att Djurgården mötte Helsingborgs

IF, HIF, i årets första allsvenska match på Olympia, blev en 43-årig djurgårdssupporter nerslagen och avled i samband med detta. Både under matchdagen och kvällen före var det mycket stökigt i Helsingborg med flera fall av misshandel och vandalisering. Dagen efter matchen befann sig staden i chock och på kvällen arrangerade HIF:s supporterklubb Kärnan en manifestation mot våldet där flera tusen människor deltog. En minnesplats där djurgårdssupportererna blivit nedslagen, växte sig allt större av utlagda halsdukar, klubbtröjor och ljus.

På Kulturmagasinet kände vi starkt att vi borde dokumentera denna händelse där så många människor tog avstånd från den här typen av våld. Men vi stod också inför ett *för oss* nytt sätt att dokumentera och samla in. Vår dåvarande chef kallade till ett möte med inblandad personal där vi diskuterade öppet och där åsikterna delvis gick isär. Hur skulle vi gå tillväga när vi samlade in? Med vilken rätt samlar vi in människors privata tankar? Då minnesplatsen var väldigt stor, insåg vi också att vi inte kunde ta hela, men hur skulle vi göra ett representativt urval? En annan fråga blev också aktuell, nämligen vikten av att ha beredskap för oväntade, viktiga händelser. Ytterligare en svårighet var att vi inte visste när minnes-

Personal från Kulturmagasinet och Peab står redo att plocka ner den minnesplats som uppstod i samband med en djurgårdssupporters död 2009.

Foto Sven-Olof Larsén. Helsingborgs museum.

platsen skulle plockas ner. För att kunna vara på plats ordnades ett schema så att en antikvarie och en konservator skulle vara redo varje dag. Många frågor och svårigheter uppstod i samband med den här dokumentationen: etiska, känslomässiga, tidsmässiga och materialmässiga.

Temat för DOSS Höstmöte 2014 handlade passande nog om *”Känsliga och svåra teman vid samtidsdokumentationer – erfarenheter, etik och metod.”* Under två dagar delade museiarbetare med sig av sina erfarenheter och det var tydligt, åtminstone för mig, hur viktigt vårt nätverk är. Genom först Samdok och senare DOSS, har vi tillsammans delat med oss av metoder och kompetens och kanske det viktigaste av allt, funnit stöd i varandra.

Museerna och mångfalden

”What stories are told, and what stories are not told?”
 ”Who has the right to decide what to be remembered or forgotten from the past?” Frågorna ställdes på ICOMs internationella konferens *”Difficult issues”* som hölls på Dunkers kulturhus 2017. Samma frågor hade uppkommit på konferens efter konferens.

Hösten 2013 hade Riksutställningar fått i uppdrag av regeringen att utifrån en global omvärldsanalys och kartläggning visa hur svenska museer kunde utveckla och tillvarata utvecklingspotentialen i det mångkulturella Sverige. Ett år senare, 2014, kom rapporten *”Museerna och mångfalden”* där man bland annat fastslog att ”Museer bör se över vems historia och samtid museet skildrar samt hur och av vem.”

Om rapporten påverkade vårt ämnesval av årets dokumentation 2015 låter jag vara osagt, men vi tog beslut att hemlösa skulle stå i fokus. Perspektivet sänkades i museets samling och hemlösa EU-migranter hade blivit en allt vanligare syn i svenska städer under det här året. Plötsligt satt de där, utanför varje affär med en pappmugg framför sig och bad om hjälp. EU-migranterna som givit den akuta hemlösheten ett nytt ansikte skapade många diskussioner i hela landet. Tanken föddes när hjälpverksamheten Ria hela människan i Helsingborg tillfälligt måste stänga. Allt fler EU-migranter hade sökt sig dit och trycket blev för stort. Vi förstod också, bland annat genom händelsen på Ria, att den nya situationen även

påverkade de lokalt hemlösa. Vid det första besöket på Ria berättade personalen, att när EU-migranterna kom till kaféverksamheten blev det konfrontationer mellan de vanliga gästerna och dem. *”Det uppstår bråk när man har så lite och upplever att man måste dela det med andra,* berättade personalen.

Vilka var de lokalt hemlösa och hur såg deras liv ut? Vilka var tiggarna utanför affärerna? Varför var de här och vilka var de? Hur såg vardagen ut? Det var Kulturmagasinet ingång i dokumentationen och några av frågorna vi ville söka svar på. Tanken var att vi skulle ha vår utgångspunkt i Rias verksamhet men två händelser gjorde att vi tänkte om.

När Kulturmagasinet startade dokumentationen våren 2015 fanns det runt 70 EU-migranter som bodde

Sovbaracken på Hemlösas hus revs den 27 april 2015. I förgrunden sitter Magnus Segerhjelm som hade sin säng i den delen som lyfts bort. ”Jag har bott i en väska hela mitt liv”, säger han. Foto Anna Bank. Helsingborgs museum.

i fem olika tältläger i parker och på offentliga platser i Helsingborg. Staden mottog dagligen klagomål från allmänheten och det förekom bränder i några av lägren. Även om det bildats ett kommunalt nätverk kring EU-migranterna med erbjudande om duschar, tolkar, akut sjukvård och fria hemresor – så blev situationen till sist ohållbar. I mars 2015 revs alla lägren och EU-migranterna flyttades till Stenbrogårdens camping. På campingen fick de tillgång till kök, duschar och sophantering mot en avgift på 10 kr dygnet. Samtidigt hade stadens anslag dragits in för den nattverksamhet, som drevs av föreningen

Christian och hans hustru lagar sitt tält efter stormen Gorms härjningar. Bilden är tagen på Stenbrogårdens camping 2015. Foto Anna Bank. Helsingborgs museum.

Frihamnen, i Hemlösas hus och i april 2015, alltså nästan samtidigt, skulle sovmodulen rivas. Flera av gästerna på Hemlösas hus hade haft sin fasta punkt här i många år så ovissheten och förtvivlan var stor. Två utsatta grupper i Helsingborg var i fokus i media och diskussionerna var många. Det blev det här vi istället försökte fånga.

Att krypa in i eu-migranternas tält och kommunicera med hjälp av google-translate eller att följa en hemlös person utan fast adress krävde en helt annan följsamhet och ett annat mod än vi var vana vid. Både mod att våga ta kontakt på nya sätt och att, så att säga, ”go with the flow”. Att tillåta ursprungstanken med dokumentationen ändras eftersom verkligheten

kanske inte alls stämmer överens med vad vi funderat ut vid skrivbordet. Vi brukade bege vi oss till den plats där de hemlösa ofta befann sig: Ria, Hemlösas hus och eu-migranternas läger. Vi visste sällan från början vad som väntade oss när vi gav oss ut och lät situationen och informanterna styra.

Att under en dokumentation ta del av svåra och tunga livsberättelser har blivit en del av många museiarbetares vardag och kan vara svårt att bemöta och hantera. Det fick vi erfara i mötet med de hemlösa och det kunde kännas orättvist att komma hem till sitt ombonade, varma hem när man kom från ett möte i ett kallt tält eller från Hemlösas hus.

Under hela dokumentationen fördes nogsamma observationsprotokoll för att de som en gång skall ta del av materialet bättre skall kunna förstå och tolka det. Vi i vår tur hade ju tolkat kroppsspråk och haltande konversation, ofta utan tolk. Anteckningarna tillsammans med fotografierna blev en viktig del av utställningen, *Sorry att jag finns*, på Dunkers kulturhus som dokumentationen resulterade i.

När Kulturmagasinet dokumenterade nyanlända 2016 fick mina kollegor också ändra sin ursprungstanke och vara flexibla. Mina kollegor fick också möta ledsna och frustrerade människor som berättade om upplevelser av krig och svåra personliga förluster.

Gränsen mellan att vara medmänniska och professionell museiarbetare var i båda dokumentationerna ibland svår att upprätthålla och påverkade oss starkt.

En bredd av röster

På Kulturmagasinet hade vi haft tankar på att dokumentera hur det är och har varit att leva som hbtq+ person i Helsingborg sedan några år, men först 2019 realiserades våra planer. Syftet med projektet var och är att dels att ge en röst åt hbtq+-personer i Helsingborg och att öka mångfalden av röster och historier i museets samling. Eftersom homosexualitet länge har varit olaglig och kategoriserats som brott och avvikande sjukdom är spåren närmast osynliga i museisamlingar. Före 2014, då den första Prideparaden hölls i Helsingborg, fanns inga registrerade objekt med koppling till hbtq+. Flera rapporter och föredrag på olika konferenser hade inspirerat oss och fått oss att inse att vi behövde göra skillnad.

År 2014 presenterade regeringen en strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. I samband med detta fick Riksutställningar i uppdrag att kartlägga hbtq-perspektivet inom utställningsområdet. Resultatet presenterades i rapporten *"Museerna och hbtq. En analys av hur museer och andra utställare kan belysa perspektiv rörande homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera personer."* (Museerna och hbtq 2015 s.5, 20) I samma rapport menade man att museerna kan bidra till ett bättre samhälle för hbtq-personer att leva i. Rapporten visar att hbtq-personer världen över närmast kan betraktas som en historielös del av befolkningen och att upplevelsen av historielöshet leder till rotlöshet, ensamhet och frågor om identitet. Rapporten *"Queer kultur"* gavs ut 2016 av Kulturrådet. I skriften gavs förslag på olika åtgärder och bland alla förslag finns att samla in hbtq-personers livsberättelser. Det tog vi fasta på.

I projektets uppstartsmöte bjöd vi in ordförande för RFSL Helsingborg, initiativtagaren kvinnokarta FemHbg och en transperson som vi börjat följa. Tillsammans kom vi fram till tre fokusområden: platser, livsberättelser och hbtq-rörelser och hbtq-organisationer. Men vi möttes också av misstro. Var det verkligen rätt att vi, som inte var hbtq-personer, skulle skriva deras historia? Kunde vi ställa rätt frågor eller fanns det risk att vi gjorde någon illa? För att öka vår kunskap lät vi Emil Åkerö från Kupproduktion utbildas oss. Det han lärde oss fick oss att förstå varför vi haft svårt att få informanter till vårt projekt. Vi hade gått ut för brett och varit naiva nog att se hbtq-personer som en grupp. Emil Åkerö lärde oss istället att se hbtq som ett spektrum och att det finns få faktorer som förenar. "Det enda gemensamma är att man bryter mot heteronormen men man gör det på många olika sätt. Bryt ner! Var specifika!" var hans uppmaning till oss när vi sökte informanter och historik inom hbtq-området.

De intervjuer vi genomförde gav ändå olika perspektiv på ämnet: äktenskap, föräldraskap, hur det är att leva som transperson och RFSL Helsingborgs historia för att nämna några. Till vår glädje blev det

*Kulturmagasinet*s dokumentation av hur det är att leva som hbtq-person i Helsingborg har gett flera perspektiv, bland annat föräldraskap.

Foto Anna Bank. Helsingborgs museum.

insamlade materialet genast efterfrågat i förvaltningen. Vår systerorganisation Fredriksdal museer & trädgårdar anordnar varje år en historievandring i parken, *Historien får liv* och temat för 2020 var kärlek. I ett nedslag fick publiken följa en hemlig vigsel av två män. Berättelsen kom från en numera pensionerad präst som vi hade intervjuat. Vi fick fler kontakter och började hitta bra perspektiv när något hände som gjorde att vi fick, åtminstone tillfälligt, lägga vår dokumentation åt sidan.

När allt ställdes om

Det första svenska fallet av Covid-19 bekräftades den 31 januari 2020, den 6 mars bekräftades allmän smittspridning och sedan gick det fort. Redan den 19 mars utfärdades en allmän avrådan

om icke nödvändiga resor inom landet och från och med den 29 mars förbjöds allmänna sammankomster och offentliga tillställningar med fler än 50 personer. Allt omkring oss förändrades. På Kulturmagasinet började vi samla det som hände omkring oss och mycket annat fick läggas åt sidan. Bland annat ovan nämnda dokumentation. Förutom att vi insåg vikten av att försöka fånga åtminstone något av det som skedde, blev det också svårt med fysiska möten. Ett exempel är vårt planerade besök på RFSL Helsingborg som fick avbokas. Vi var ännu inte vana vid Teams, Zoom och andra digitala lösningar. På olika sätt försökte vi anpassa oss till en ny verklighet samtidigt som vi försökte dokumentera den.

Även om vi idag har hittat nya lösningar, är situationen annorlunda på många sätt. Vi har försökt nå ut med digitala frågelistor via vår hemsida och gjort några ”coronasäkra” intervjuer utomhus och per telefon och digitalt. Kanske skulle den här artikeln ha hetat Från dukat kaffebord till digital intervju?

När den här artikeln skrivs befinner vi oss fortfarande i pandemins skugga och fortsätter att anpassa oss till rådande situation. Att två forskare redan har efterfrågat materialet, visar att dokumentationen, trots våra begränsade möjligheter, är av betydelse.

Mänsklig närvaro och möten över gränser

Mina erfarenheter av att utföra intervjuer på min arbetsplats sträcker sig 30 år bakåt i tiden och mycket har hänt under dessa år. Framförallt har vi i museivärlden blivit medvetna om att vi måste vara mer aktiva i samhället för att fortsätta att vara relevanta, inte bara för dem som lever idag utan även för framtiden. Vi har också försökt att bredda mångfalden av röster och berättelser som bevaras genom museets dokumentationsinsatser.

I mitt arbete ingår även att ta hand om äldre material i museets samling. Där är den mänskliga närvaron och berättelsen lika viktig som i samtidsdokumentationen. När människor får mötas över gränser, även över gränsen tid och rum, ökar förståelsen för den andre. I en av våra senaste utställningar *Personligt - Urval av konst och ting som blivit museiföremål 2015-2020* fick personal som på olika sätt arbetar

med museisamlingen göra en personlig reflektion av ett föremål. Så här skrev Tora Schlyter, pedagog på Dunkers Kulturhus:

Klänningen har använts av Ellen Blandford för ungefär 120 år sedan. Då var Ellen tonåring och för mig blir kopplingen till henne ännu starkare när jag läser att hon föddes exakt 100 år innan mig, 1886. Kände sig Ellen lika fin i sin klänning som jag gjorde i mina röda sammetsjazzbyxor?

Att kunna spegla sig själv i en annan människa, dess historia och dess erfarenhet, vare sig denne lever nu eller har lämnat jordelivet för länge sedan kan stärka oss, ge oss perspektiv och göra oss nyfikna och kanske mindre ensamma.

Dokumentationsarbetet innebär ofta trevliga och intressanta möten. 1998 pratade Karin Olenmark och Birgitta Witting om beredskapsåren.

Foto Lena Wilhelmsson. Helsingborgs museum.

En intervjusituation kan se ut på många sätt. Den kan utföras runt ett trivsamt kaffebord likväl som i ett tält förstärkt med presenningar och filter som skydd mot kylan. Det som förenar är mötet med människorna. Alla dessa spännande och intressanta människor som generöst låter oss ta del av deras berättelser så att vi kan bevara dem till framtiden.

Författare

Birgitta Witting, antikvarie på Helsingborgs museum och ansvarig för museets samtidsdokumentation samt tidigare ledamot och ordförande för det nationella nätverket DOSS – *Dokumentation av Samtida Sverige*. Hon arbetar också med insamling och med att tillgängliggöra museisamlingarna via utställningar och webb. Birgitta har publicerat ett flertal artiklar, främst med utgångspunkt ur museets samtidsdokumentation och samling.

Referenser

Litteratur

ICOM Deutschland 2019: *Beiträge zu Museologi*, Band 7.

Riksutställningar 2015: *Museerna och hbtq*. En analys av hur museer och andra utställare kan belysa perspektiv rörande homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera personer.

Statens kulturråd 2016: *Queer kultur*.

Witting, Birgitta 2017: Helgen då våldet tog över. Att dokumentera en minnesplats. I: Fredriksen, Christine, Stenström, Åsa & Hallberg, Piamaria, red: *Känsliga och svåra teman vid samtidsdokumentationer – erfarenheter, etik och metod*. Göteborg: DOSS/Västarvet.

Witting, Birgitta 2018: The weekend when violence took over. On documenting a memorial site. I: *Museums & Contested Histories*, Museum international vol. 70, No 279 - 280 Helsingborg: ICOM.

Witting, Birgitta 2019: Hemlös i Helsingborg. I: Brunnström, Pål & Claesson, Ragnhild, red: *Creating the city, Identity, Memory and Participation, Conference proceedings*. Malmö: Malmö Högskola.

Övrigt

Witting, Birgitta 2015: *The weekend when violence took over. On documenting a memorial site*. ICOM International Conference *Difficult issues*. 21 – 23 september 2015 in Helsingborg, Sweden.

Kuster – dokumentationer i samverkan

Christine Fredriksen
Eva Hult

Vid ett norskt fältseminarium som anordnades av NEFA, *Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbetsgrupp*¹, träffades vi författare och har sedan dess samarbetat under många år i olika maritima nätverk och projekt – i samarbete från kust till kust.

”Landnotfiske og traditioner i tillknytning till dette fiske er emne for ett tre veters seminar som no er igang i Øygarden. Med på seminariet är etnologi og folkloristikk-studenter fra Noreg, Sverige, Finland og Danmark” skrev lokalpressen Bergens Arbeiderblad i augusti 1974 om det norska fältseminariet. Detta år hade vi som studenter sökt från olika universitet för att delta i NEFA fältseminarium i Øygarden, en ögrupp strax utanför Bergen i Norge. Vi var ett trettiotal studenter från hela Norden som reste dit. Etno-Folkloristik institutt vid universitetet i Bergen ansvarade för fältseminariet med folklorist Oddbjørg Høgset som projektledare, docent Brynulf Alver som vetenskaplig rådgivare och bland andra historiker Olav Aaraas och folklorist Lassi Saessalo från Finland i projektledningen.

Øygarden var ett utkantsområde, där det äldre fisket hade tagit slut flera decennier tidigare och ett område med avfolkning. Men öar är samtidigt små samhällen som rymmer kvaliteter som de flesta värderar högt. Ö-samhällen har länge hört till etnologins klassiska arbetsområden och under fältseminariets tre veckor arbetade vi med insamling kring det kulturhistoriskt specifika för landnotfiske. Detta var ett roligt och lärorikt fältseminarium här i det yttersta västra och karga kustbandet utanför Bergen, med träning i genomförandet av intervjuer, intressanta

diskussioner om vilka informanter vi träffat, om hur intervjuerna utformats och om fiskeredskap och andra föremål som vi mätte upp på besök hos äldre. Vi hade diskussioner om metoderna vi använde i fältarbetet, men också om relevansen av

Det äldre landnotfisket hade varit stort i skärgården här vid Øygarden i slutet av 1800-talet och minnena från den tiden levde kvar. Fiskare Jonas V. Alvheim ordnar sina nät i sjöboden. Øygarden, 1974. Foto i privat ägo.

att samla in ett etnologiskt och folkloristiskt material om just detta tema. NEFA's fältseminarium med våra diskussioner och analyser blev en fin inspiration att ha med sig i det fortsatta yrkeslivet, Christine med tjänst som insamlande etnolog vid Bohusläns museum och Eva som arkivarie vid Sjöhistoriska museet, med uppdrag även inom etnologisk insamling. Det som inte diskuterades i föreläsningssalen och

¹ NEFA bildades 1963 som en samnordisk organisation för studenter och unga forskare i etnologi och folkloristik. NEFA gav ut tidskriften Nord-Nytt och anordnade i många år ett årligt nordiskt fältseminarium för studenter.

*Ungdomar utanför den lokala affären i samtal med några av oss från NEFA seminariet. Øygarden i augusti 1974.
Foto i privat ägo.*

Eva Hult intervjuar Rasmus Alvheim, 74 år, hemma i vardagsrummet. Øygarden 1974. Foto i privat ägo.

grupprummen i Hellesøy skole på Øygarden, där vi hade vår "arbetscentral", men som långt senare kommit att bli viktiga moment i genomförandet av olika projekt och insamlingar var organisatoriska aspekter. Våra metodologiska diskussioner på fältseminariet i Norge utvidgades inte till frågor som projektdesign, delaktighet och samverkan. I detta kapitel vill vi belysa några maritima och kulturhistoriska projekt och utbyten vid Bohusläns museum och Sjöhistoriska museet där samverkan och delaktighet varit viktiga inslag.

Moderna skärgårdsbor i gammal kultur

Detta var en skärgårdsundersökning som byggde på delaktighet från öbor, föreningar och institutioner, och var ett projekt som bedrevs år 2000 vid Bohusläns museum. Projektet studerade några olika ö-samhällen i Bohuslän och var en så kallad återvändande studie. Nära 25 år tidigare hade etnolog Agneta Boquist genomfört en undersökning, *Levande skärgård*, som en del av en större skärgårdsutredning beställd av länsstyrelsen. En central fråga i projektet *Moderna skärgårdsbor i gammal kultur* var vilka förutsättningar som fanns för ett fastboende i skärgården och hur var dagens skärgårdskultur besläktad med gårdagens? Hur lever människor på öarna, hur de ordnar sin vardag och vad är specifikt för vardagen? Vilka förändringar har skett de senaste 25 åren? Vilka flyttar till och vilka flyttar från skärgården och vilka förutsättningar finns för att arbetslivet i skärgården ska utvecklas. Hur ser samhällsservicen ut? Det var fyra öar och skärgårdsområden längs kusten som valts ut för studien, Koster, Fjällbacka skärgård, Åstol och Styrso, som var områden med olika utveckling och olika näringsliv och boende. Här fanns en målsättning att få in ett nytt muntligt material i form av intervjuer med kustbor till museets samlingar och att genomföra en föremålsinsamling.

Projektet hade från början en design med en projektledningsgrupp med representanter från museet och länsstyrelsen, och en större referensgrupp med representanter från skärgårdsöarna och forskare med lång erfarenhet av skärgårdsfrågor. Referensgruppen skulle ge synpunkter och kunna påverka dokumentationsprocessen och projektets utvärdering. De skulle också vara "bollplank" vid tolkning av empirin. Projektledare var Christine Fredriksen och i projektledningsgruppen ingick från museet också Lars Rydbom och Agneta Olsson. För intervjuinsamlingen anställdes etnolog Carina Sjöholm, Lund.

Föremålsinsamlingen lyftes ut från projektet för att vi skulle kunna fokusera på insamlingsmålet som beslutats tillsammans med referensgruppen – att från varje skärgårdsområde skulle fem betydelsebärande föremål eller föremålsgrupper samlas in. Föremålen från de fyra skärgårdsområdena skulle representera kontraster mellan dåtid och nutid - moderna

skärgårdsbor och gammal kultur, ledorden i projektets titel - liksom att i materiell form spegla möten och motsättningar i dessa områden. Också här byggde insamlingen på delaktighet; från varje område deltog kontaktpersoner med kunskaper om de egna områdena i diskussionerna och beslut om vilka

Grön flakmoped använd på Sydkoster, förvärvad till museet år 2000 i projektet Moderna skärgårdsbor i gammal kultur. På Kosteröarna har bilar länge varit förbjudna och lastmopeder var därför viktiga för att ta sig runt öarna och för fraktandet. Vid den etnologiska undersökningen fanns ca 300 flakmopeder på Koster. Foto Bohusläns museum.

Båtar vid Kostersundet sommaren 2007. Foto Christine Fredriksen, Bohusläns museum.

föremål som skulle samlas in. Vi förvärvade många spännande och intressanta föremål som vi upplevde att vi inte kunnat få förutan en bra projektdesign och insamlingsmål. I detta projekt var det viktigt att få en representativitet i insamlingsarbetet och att skapa en kunskapsprocess där fler röster utifrån skärgården skulle bli hörda – ett perspektiv om delaktighet som med åren hade blivit av allt större betydelse i museets olika verksamheter.

Collection Policy. Collection and Co-operation in Community

Att arbeta med en samverkan mellan olika museer och med en delaktighet från externa parter och lokala representanter var en organisationsform som vi eftersträvade i flera av kommande insamlingsprojekt. Från slutet av 1990-talet och i början av 2000-talet var diskussionerna många vid svenska museer om vilka som skulle få delta och höras i museernas verksamheter och hur skulle delaktighet kunna skapas. När Christine som projektledare fick möjligheten att starta ett svenskt-afrikanskt projekt inom museiorganisationen SAMP (Svensk Afrikanska Museiprogrammet) kring insamling blev detta ett metodutvecklingsprojekt dels om museernas utbyte med *the Community*, dels kring insamling om känsliga teman. Projektet *Collection Policy. Collection and Co-operation in Community* blev åren 2000 – 2002 ett spännande utvecklingsprojekt mellan Bohusläns museum och Meru Museum/The National Museums of Kenya.

I projektet arbetade vi med starka berättelser och gripande livsöden och med förändring av samhällsmönster och kultur. Deltagare i projektgruppen var Peter Okwaro, museichef från Meru Museum och Kiprof Lagat, avdelningschef antropolog från The National Museums of Kenya samt Claes Jansson och Pia Claesson, fotograf respektive arkeolog från Bohusläns museum och projektledaren. I projektororganisationen hade vi en svensk och en kenyansk referensgrupp och 5 – 6 community representatives från varje ort. Det var olika teman för våra undersökningar i Bohuslän och Kenya. Som svenska teman valdes bland annat svåra trafikolyckor och handikapp-

frågor och vi samarbetade med representanter från Medicinsk rehabiliteringsavdelning vid Uddevalla sjukhus och med handikappföreningar och föreningen Hjärnkraft. I Kenya hade fyra teman valts: Njuri Ncecke rådförsamling, traditionell religion och magik, minnen av Mau-Mau frihetsrörelse och hur distriktsförvaltningen arbetade för att riter med kvinnlig könsstympning skulle överges. Community representatives kom från byarna runt Meru och som deltog i planering och genomförande av insamlingsarbetet. I de flesta fall knöts även andra personer till projektet som medverkande vid fältarbetena och demonstrationerna. I båda referensgrupperna fanns olika kompetenser från museer, men också performance theater artists och representanter från föreningar.

Community representatives hade en betydelsefull roll att fylla när vi arbetade med emotionellt och kulturellt känsliga teman. Deras medverkan gjorde det lättare att närma sig ett känsligt ämne, att knyta kontakter och genomföra insamling. I projektet gjorde vi många värdefulla erfarenheter. Vi såg exempelvis att det i vissa fall var lättare att genomföra intervjuer i grupp. Så var det när vi hade intervjuer med män och kvinnor som deltagit i Mau Mau frihetskriget. Det kan också vara svårt att sätta ord på det känsliga. Exempelvis kan det vara svårt att formulera sig om hur ett handikapp har påverkat ens vardag och liv. Andra sätt att förmedla företeelser, känslor eller händelser kan då vara bättre som visualisering eller drama. Likaså är det större svårigheter att förvärva föremål som tillhör ett känsligt ämne. Symbolladdade ting eller exempelvis föremål som är knutna till traditionell religion och magik har värden för ägaren eller byn som inte kan ersättas. I utvärderingen av projektet var det intressant att se vilka synpunkter community representatives hade på projektets uppläggning och hur de hade tolkat ”det känsliga” i de teman vi valt. Likaså vilka möjligheter och intressen de haft att kunna delta i så omfattande uppgifter i ett insamlingsprojekt.

Internationell samverkan kring insamling

Internationell samverkan ger möjligheter för museer att utveckla nya inriktningar i sina verksamheter.

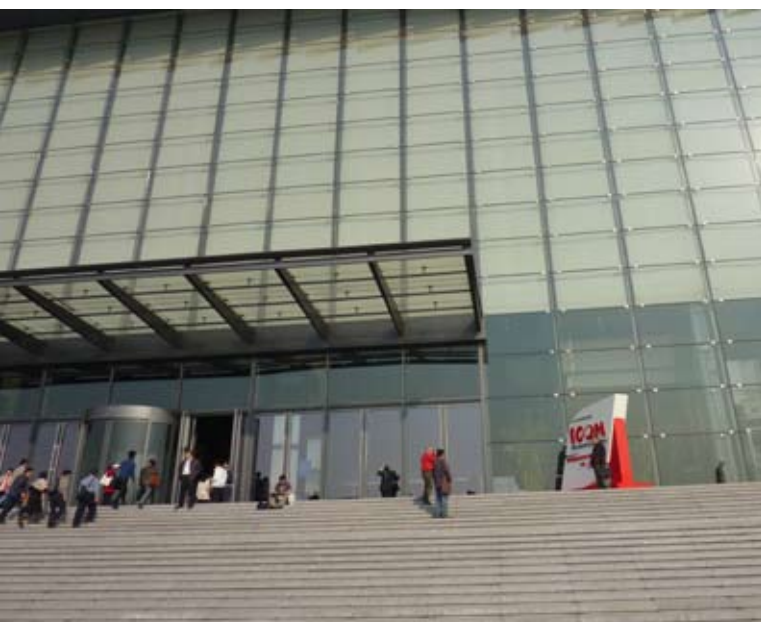
Bohusläns museum hade från 1990-talet flera större internationella projekt och då kom tankar om att en ny kommitté inom den internationella museiorganisationen ICOM skulle kunna bildas med inriktning samtidsdokumentation och insamling. Initiativtagare var Christine Fredriksen som åren 2000 – 2006 var projektledare för flera internationella SAMP-projekt och större svensk – norska EU-projekt. Diskussioner om att utveckla en samverkan inom ICOM fördes med ICOM Sveriges ordförande Hans Manneby, som också var museichef vid Bohusläns museum, och som var positiv till idéerna.

På våren 2004 tog Christine frågan vidare till Poolen för Hemliv och Fritid, Samdok. I poolen fanns ett stort intresse och en arbetsgrupp bildades med förutom Christine även ordförande i poolen Marie Nyberg, Göteborgs stadsmuseum, och kollegorna Lena Kättström Höök från Nordiska museet och Ann Pettersson från Mångkulturellt centrum, Botkyrka. Detta blev en av de frågor där initiativ från Samdok's pooler kom att göra avtryck. Under året 2004 tog Hans Manneby på poolens förfrågan upp ärendet om en ny kommitté till ICOM centralt, där ett visst intresse fanns och där besked gavs om att en treårig försöksperiod skulle behövas för att inrätta en ny ICOM kommitté. I poolen och arbetsgruppen insåg vi att processen för etablerandet av en ny kommitté skulle ta lång tid och att många goda krafter behövdes i arbetet (Nordiska museet; Poolen för Hemliv och Fritid, protokoll 2004). Under arbetsgruppens kommande år uttryckte flera medlemmar i andra pooler sitt intresse för en internationell samverkan i ICOM. I början av 2006 förde arbetsgruppen i Poolen för Hemliv och Fritid fram önskemål om att Samdok-sekretariatet skulle ta en större del i arbetet att förbereda för inrättandet av en ny kommitté.

Ett steg på vägen mot detta mål var genomförandet av en internationell konferens, som representerade Samdok's Höstmöte 2007, vid Nordiska museet. Konferensen, *Connecting Collecting*, var ett samarrangemang mellan Samdok och ICOM Sverige och deltagare från hela nitton länder deltog. En av invigningstalarna var Hans Manneby, ICOM Sverige. Bland fyra svenska talare presenterade Christine

nordiska ungdomsprojekt i föredraget *Youth Across the Border*. På konferensen bildades också en internationell arbetsgrupp, *Collectingnet*, som fick till uppgift att arbeta vidare med frågan om bildande av en ny ICOM kommitté.

Efter flera års ihärdigt arbete av bland andra Samdok-sekreteraren Eva Fägerborg och andra kollegor internationellt och inom Samdok's pooler antogs i december 2009 äntligen en ny kommitté inom ICOM – med namnet *COMCOL (International Committee for Collecting)*. Val till styrelse och ett konstituerande styrelsemöte kunde hållas vid ICOM's generalkonferens i Shanghai år 2010.

Shanghai, konferensområdet där ICOM Generalkonferens hölls år 2010. Foto Christine Fredriksen, Bohusläns museum.

Det var en glädje att kunna vara på plats i Shanghai dessa dagar! En av Poolen för Hemliv och Fritids medlemmar, Eva Hult, valdes då in som styrelseledamot i COMCOL's första viktiga treåriga mandatperiod. Liksom Eva Fägerborg, som valdes till sekreterare i COMCOL's styrelsen under två mandatperioder och som i många år har arbetat med redaktionellt arbete för *Collectingnet*. Första ordförande blev Léontine Meijer-van Mensch. Så hade med COMCOL en viktig samverkan inom den internationella museisfären skapats.

Fritidsbåtprojektet - östkust och västkust

I Sverige med sina långa kuststräckor och många insjöar och vattenleder har det marina näringslivet och den maritima kulturen spelat en stor roll. Sjöhistoriska museet och Bohusläns museum har genomfört flera samtidsdokumentationer om det maritima och flera i samverkan mellan museerna och med andra. Ett maritimt projekt som i en del blev en samverkan mellan våra två museer på ostkusten och i Bohuslän var Fritidsbåtprojektet. Projektet startades 2005 vid Sjöhistoriska museet i Stockholm. Detta var ett större flerårigt projekt som initierats av två arkivarier, Eva Hult och Malin Joakimsson vid museet, med anledning av att nutida insamling av fritidsbåtritningar kräver undersökning av hur samtida båtkonstruktörer resonerar om och bevarar sina digitala ritningar. I Fritidsbåtprojektet gjordes intervjuer med flera konstruktörer i Stockholmstrakten. Undersökningen utvidgades senare till insamling och intervjuer på Båtmässan i Stockholm, liksom besök och intervjuer på ett fritidsbåtvarv i Roslagen, Rosättra båtvarv. Det är viktigt, menar Eva, att det sker en kontinuerlig samtidsinsamling till arkiv, för att samlingarnas kulturhistoriska- och forskningsvärde ska bestå. På senare år har det diskuterats, särskilt i andra länder, att arkivarier som ser luckor i de arkiv de förvaltar också ser till att själva, exempelvis genom intervjuer, fylla i något av dessa luckor för framtida forskning.

Båtritningar framställs idag digitalt med avancerade ritningsprogram och det finns en oändlig mängd ritningar i nya typer av CAD-program. I vår undersökning och i intervjuer med konstruktörer och varvsägare ställdes frågor bland annat om hur de ser på bevarande av ett urval av ritningar, hur en samtidsdokumentation kring varven och den tekniska utvecklingen av produktionen kan säkerställa ett kulturhistoriskt-maritimt värdefullt material, och hur industrialisering av tillverkningen och den digitalisering av konstruktörernas arbete som skett påverkat båtindustrins traditioner och syn på sitt kulturarv i form av ritningssamlingar i museernas arkiv.

I projektet fanns önskemål om att fler varv skulle besökas och valet av undersökningsområde föll på Orust i Bohuslän, ett område med starka båtbyggartiditioner. Här finns en stor och modern

fritidsbåtindustri och ett av dessa är Hallberg-Rassy. Många av detta varvs båttyper har fabricerats efter ritningar av den kända konstruktören Olle Enderlein och ritningsarkivet efter honom finns bevarat på Sjöhistoriska museet.

Ett samarbete inleddes för denna del av Sjöhistoriska museets dokumentationsprojekt med Bohusläns museum och Christine Fredriksen, som gjort inventeringar och föremålsinsamlingar från Orust varven. Här deltog också föremålsintendent Eva Berglund-Thörnblom och fotograf Karolina Kristensson från Sjöhistoriska museet. En samverkan mellan våra museer och olika yrkeskompetenser som i detta projekt har varit värdefullt för ett kunskapsutbyte om ämnet för undersökningen och i diskussioner om hanteringen av ritningar. Genom ett samarbete mellan museerna där varv från olika kuststräckor studeras, har ett mer övergripande perspektiv kunnat anläggas och som stärker museernas kunskapsupbyggnad.

Dokumentationerna och besöken vid varven gav ett dokumentärt material med långa intervjuer och samtidsdokumentära fotografier, och dessutom reklam-broschyrer från varven. Några av varven som besöktes var Hallberg-Rassy i Ellös, och Najadvarvet och CR Yachts i Henån och varven med sin produktion, olika yrkeskategorier i tillverkningen och arbete med framtagande av nya båtmodeller kunde dokumenteras.

IF-båten och Sommarliv

2014 erbjöds Sjöhistoriska museet en IF-båt till sina samlingar. Båten som samlades in var den första IF-båt som producerades 1967, då tillverkningen startade. Den hade sin hemmahamn i Nacka. IF-båten var mycket populär under sin tillverkningstid både som familjebåt och för tävlingsseglingar. Den var också en av de tidiga serietillverkade fritidsbåtar som byggts i plast.

I dokumentationen som gjordes i samband med

Seglingar i SM för IF-båtar i Ljungskileviken sommaren 2014. Foto Cecilia Ahlsén, Bohusläns museum.

förvärvet av IF-båten intresserade sig museet för hur båten använts och seglats av sina olika ägare genom åren. Museet ville också dokumentera båtklubben Gäddviken, dit båten hörde på senare år, och den sociala gemenskap som skapats runt IF-båten och hur denna tog sig uttryck i hemmaföreningar och i tävlingssammanhang. Likaså på vilket sätt sommarlivet formas med ägande av denna typ av båt. Intervjuer gjordes med några av de sista ägarna till båten, och fotografier från seglingar samlades in från dem. Vid sjösättningarna vid båtklubben Gäddviken på våren 2014 deltog tre personer från museet, Eva Hult, Eva Berglund-Thörnblom och fotograf Anneli Karlsson för att dokumentera händelserna. Intervjuer med andra IF-båtagare samt insamling av äldre fotografier ägde rum.

Sommaren 2014, under första veckan i juli, arrangerades SM för IF-båtar i Ljungskile i Bohuslän och Sjöhistoriska museet beslöt att dokumentera dessa seglingar i samarbete med Bohusläns museum. 17 båtar deltog i tävlingen och det var Ljungskile Segelsällskap som stod som värd. Det var intressant att i dokumentationen om IF-båten komma i kontakt med några av de tävlingsteam som deltog här och få berättelser om deras båtägande. Dagarna under SM-arrangemanget dokumenterades av Eva Hult, Sjöhistoriska museet och Christine Fredriksen och Cecilia Ahlsén, fotograf, från Bohusläns museum. Många intervjuer gjordes och vi observerade också aktiviteterna runt tävlingarna. Under en dag gjordes en fotodokumentation av tävlingarna.

Projektet med IF-båten kom 2014 – 2016 även att bli en del i ett nordeuropeiskt forskningsnätverk. Initiativtagare och ledare för forskningsnätverket var professor Kerstin Gunnemark vid Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet, som samlade forskare verksamma i Finland, Sverige och Tyskland kring företeelsen *Sommarliv. Minnen, drömmar och materialitet*. Syftet var att uppmärksamma sommarsäsongernas vardagsliv 1950 – 2015 och att utkomma med en antologi. Genom Christines medverkan i forskningsnätverkets referensgrupp och som ordförande i arbetsgruppen Hemliv och Fritid, DOSS, så beslutades att museer i arbetsgruppen skulle bli inbjudna att delta. Gotlands museum,

Skellefteå museum, Sjöhistoriska museet och Bohusläns museum kom att delta. Detta blev ett mycket lyckat, om än sällsynt, samverkansprojekt mellan universitet, arkiv och museer.

Deltagarna samlades till tre intressanta minisymposier som arrangerades på institutionen i Göteborg för att under ett par dagar föra diskussioner om varandras artiklar, insamling och temat. Vi på museerna lärde oss mycket av de teoretiska resonemang och diskussioner om texter och tolkning av empirin och vi bidrog i gengäld kanske med mer konkreta aspekter av insamling och dokumentation.

Jag räddar liv projektet

En insamling som också är intressant att nämna är *Jag räddar liv projektet*. Detta var en samtidsdokumentation som utfördes av Sjöhistoriska museets samlingsenhet under åren 2016 – 2017 och som även resulterade i en utställning på museet som invigdes i januari 2018. Initiativtagare till dokumentationen var Eva Hult, projektledare. Bakgrunden var den flyktingsituation som rådde i Europa, där åren 2015 – 2017 ca 1,5 miljoner människor flydde till Europa över Medelhavet. Under 2015 kom drygt 850 000 människor på flykt till Grekland via Turkiet, över Egeiska havet. Nära 800 människor dog på denna flyktväg, på flykt i otjänligt väder och i överfulla och sjöodugliga båtar,

Besättningen på kustbevakningens fartyg hjälper migranter iland i hamn efter att de blivit räddade till havs. Foto Cecilia Nordstrand, Sjöhistoriska museet, 2017.

men mörkertalet om antalet avlidna är stort.

I projektet samarbetade museet med Kustbevakningen och Svenska Sjöräddningssällskapet. Dessa organisationer gjorde stora insatser genom att hjälpa migranter i sjönöd. Eva Hult utförde flera djupintervjuer med personal från Kustbevakningen och Sjöräddningssällskapet. Föremål samlades in: flytvästar, vimplar, mjukisdjur. Fotograf Cecilia Nordstrand fick i uppdrag av museet att göra en fotografisk dokumentation i Lesbos, Grekland i mars 2017 och hennes dagbok från tiden med uppdraget samlades också in. Även fotografier från andra fotografer har förvärvats till museet.

Detta var ett angeläget samtidsprojekt, där samverkan med organisationerna varit givande och där vi fann ett stort intresse av att medverka i den etnologiska undersökningen.

Slutord

”Erfarenheter och lärdomar från fältet” var rubriken för DOSS Höstmöte 2019, där detta föredrag hölls. En aspekt av lärdomarna som vi har fått är hur värdefullt det är att samverka i olika projekt mellan museer och med andra parter. Att kunna skapa en delaktighet från andra i museernas insamlingar har varit ett viktigt syfte i flera projekt. Inte minst i det maritima ämnesområdet med kust – skärgård – varv - och båtar har vi haft flera intressanta projekt med fin samverkan med andra.

Att bevara samtiden – bevarande och förvaltning av dokumentationer på museer var temat för DOSS Höstmöte i november 2018 på Sjöhistoriska museet i Stockholm.

Konferensen arrangerades i samarbete mellan DOSS, Sjöhistoriska museet och MABBAS (Föreningen för biblioteks-, arkiv- och fotoarkivanställda på landets museer) och hade samlat drygt nittio deltagare från museer och arkivinstitutioner. Det stora antalet deltagare visade att ämnet var angeläget. I många arkiv kan finnas intervjuer, enkätsvar, ljud, bild och annat som inte är uppordnade eller förtecknade. Hur strukturerar vi vårt material och gör sammanhangen begripliga nu och för framtiden? Och har kanske digitaliseringen gjort detta arbete ännu mer utmanande?

Foto Anneli Karlsson, Sjöhistoriska museet.

Författare

Christine Fredriksen, fil.mag. från Lunds och Göteborgs universitet, tidigare antikvarie och etnolog vid Bohusläns museum/Västarvet och senare vid Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen. I arbetsuppgifterna har ingått etnologiska dokumentationer, industrihistorisk forskning och insamlingsverksamhet med inriktning maritimt och industrihistoriskt kulturarv samt samtidsdokumentationer. Hennes senaste publikation är *Kumlienskolan och Välkomsten - mottagningskolor i Vänersborg* (2021).

Eva Hult, arkivarie och etnolog, med en fil.kand. samt arkivarietutbildning från Stockholms universitet, var under drygt fyrtio år anställd vid Sjöhistoriska museet, en del av Statens maritima och transporthistoriska museer. Inom insamling har hon bland annat arbetat med samtidsdokumentationer om nutida skärgårdsliv, fritidsbåtliv, tatueringar och om Cementafartyget Östanvik. En aspekt som Eva har intresserat sig för är hur dokumentationer bevaras, förvaltas och tillgängliggörs på museer.

Referenser

Litteratur

Fredriksen, Christine 2008: Youth across the Border. I: Fägerborg, Eva & von Unge, Elin, red: *Connecting Collecting*. Stockholm: Samdok/Nordiska museet.

Fredriksen, Christine 2013: Participative strategies and the maritime cultural heritage. I: Berliner Blätter, Ethnographische und ethnologische Beiträge Heft, nr 63 : *Participative Strategies in Collecting the Present*. COMCOL conference 2011. Berlin.

Fredriksen, Christine & Hult, Eva 2016: IF – Livet kring en populär fritidsbåt. I: Gunnemark, Kerstin, red: *Sommarliv. Minnen, drömmar och materialitet*. Göteborg: Makadam förlag.

Sjöholm, Carina 2002: *Moderna skärgårdsbor i gammal kultur*. Göteborg: Bohusläns museums förlag.

Internet

www.digitaltmuseum/Sjohistoriskamuseet.se/jag_raddar_liv_projektet/

Övriga källor

Arbetsrapporter från NEFA fältseminarium i Øygarden, Bergen. Augusti 1974

Bergen Arbeiderblad, 2 aug 1974

Bohusläns museums arkiv

Insamling 2000 – 2002. *Collection Policy. Collection and Co-operation in Community*.

Insamling 2000 – 2002. *Moderna skärgårdsbor i gammal kultur*.

Insamling 2015 – 2017. *IF-Båt – projekt*.

Nordiska Museets arkiv

Samdoks arkiv, Poolernas protokoll 1997 – 2011.

Sjöhistoriska museets arkiv

Insamling 2005 – 2006. *Fritidsbåtprojektet*.

Insamling 2015 -2017. *IF-Båt – projekt*.

Insamling 2015 – 2018. *Jag räddar liv projektet*.

Berättarkaféer i museer

Asta Burvall

På Skellefteå museum använder vi berättarkafé som arbetsmetod i vissa sammanhang, vilket kanske inte är så vanligt. Det är framför allt undertecknad som gör det och jag har använt denna metod i många års tid för att få insamlat intressanta tematiska berättelser till museet. Det finns flera anledningar till att jag valt denna metod och en är för att skapa ett engagemang bland museets brukare, där de på våra kaféträffar får förmedla sina erfarenheter och minnen. Men vad är då ett berättarkafé?

Föreningen Liv i Sverige bildades 1982. Initiativtagare var författaren Göran Palm och han var också föreningens förste ordförande. Även ordet berättarkafé myntades av författaren Göran Palm och det var när det första berättarkaféet arrangerades 1985 på Skeppsholmen i Stockholm. Det var genom verksamheten i föreningen Liv i Sverige som dessa berättarkaféer startade. Deras motto är ”Varje liv är värt att skildra!” Göran Palm har tillsammans med Pelle Olsson gett ut en bok om vad ett berättarkafé innebär, ”Berättarkaféer – allt du behöver veta”, som utkom 1995 i serien ”En bok för alla”. Han har också gett ut boken ”Berättarkafé. Ordfördelare Göran Palm”. Föreningen finns fortfarande kvar och enligt deras hemsida har de medverkat till en lång rad publikationer.

En användbar definition av begreppet som man kan finna är: ”Berättarkaféer innebär muntligt berättande i en kafélokal eller liknande och där deltagarna, utan annan rekvisita än sin egen röst, delar med sig av sina livserfarenheter. Vem som helst får berätta något, vilket betyder att gränsen mellan artist och publik är utsuddad. En ordfördelare håller ordning” (definition Wikipedia). Denna definition av begreppet berättarkaféer sammanfaller i mycket med hur Skellefteå museums berättarkaféer har genomförts och hur jag som antikvarie ser på berättarkaféer.

Berättarkafé förekommer fortfarande idag på många håll. Jag kan se att det annonseras från föreningar eller studieförbund bland andra, så det är

tydligt att detta är populärt och något som kommit för att stanna. Det är onekligen mycket enkelt att anordna – leta fram en lämplig lokal, välj lämpligt ämne och annonsera! Nåja, lite mer förberedelser ligger faktiskt bakom och dessa ska jag berätta om, liksom vad ett museum kan vinna på att hålla berättarkaféer.

Förberedelser kring några teman

Ämnet att tala om är centralt! Jag har använt berättarkafé i sammanhang där jag räknar med att det finns många som kan och vill berätta. Så var det när Skellefteå museum gjorde en stor dokumentation kring Sällskapsdans åren 2008 - 2009. Syftet var att få in berättelser från lokalbefolkningen och minnen

Affisch för annonsering är ett bra sätt att nå ut om berättarkaféerna! Foto Skellefteå museum.

av dansbesök med huvudfokus på 1950 - 1980-talen. Här fanns en dansbaneinventering från äldre tid som gav information. Vi passade också på att dokumentera dansen idag, med besök på tre danstillställningar under perioden, två riktade till yngre danspublik och en för äldre. Som en inledning för att hitta människor lämpliga att intervjua genomförde vi berättarkaféer i de olika delarna av vårt ansvarsområde Norsjö, Malå och Skellefteå kommuner. Även sedan vi hittat många informanter och börjat genomföra intervjuer fortsatte vi med berättarkaféerna, nu med huvudfokus på att roa besökarna. Exakt hur många berättarkaféer som genomfördes minns jag inte längre, men 16 berättarkaféer finns i alla fall inspelade. Vi hade nämligen ett lyckat samarbete med Radio Skellefteå, som spelade in kaféerna gratis mot att de fick sända ur det inspelade materialet.

Resultatet av detta stora projekt blev 34 intervjuer med totalt 46 personer, en stor mängd fotografier tagna av museets fotograf Krister Hägglund, en utställning kallad "Får jag lov" som invigdes 22 november 2009 och ett temanummer "I afton dans" i tidskriften Västerbotten. Även en del föremål insamlades, mestadels smycken och annan kringutrustning inför dansandet, men även en modern dansdräkt i form av leggings och tröja.

Ämnet måste vara tydligt för att locka åhörare till ett berättarkafé, så inga luddiga ord som måste förklaras. Vi funderade till exempel en hel del innan vi valde ordet Sällskapsdans inför ovanstående dokumentation, för att utesluta folkdans, balett eller andra former av dans. Det intressanta är att få folk att inse vad man tänker prata om, så att de hinner fundera på ämnet innan. Då hinner de dra sig till minnes saker som utspelats. Så gör man oftast när man ska intervjua enstaka personer, men det finns klara fördelar med att göra så även med större grupper.

Jag har hållit många kaféer i skilda ämnen och vissa ämnen har jag upplevt lockar folk mera. Ett sådant är "Julminnen". Jag hade fått mig berättat om en by utanför Norsjö där man ganska långt fram i tiden slängt in julklappar hos grannarna, och för att fånga in bland annat denna berättelse kontaktade jag några i byn och erbjöd ett berättarkafé. Den lilla samlings-

lokalen i byn fylldes av äldre människor (vilket är det vanliga, få yngre kommer till berättarkaféer), både män och kvinnor. Jag fick min berättelse, men även många andra. En av de närvarande, en man, var en mycket bra berättare, med de där detaljerna som gör en berättelse så minnesvärd. Jag minns hur han berättade om konsten att lägga sig på madrassen när den fyllts med ny halm inför julen, så man inte rullade in i väggen. Angående att kasta in julklappar visade sig en del (vuxna) män ägna sig åt större busstreck än jag trott. Några män smög fram till ett hus med känd "klappjägare" och tog loss trappen in till huset, istället ställde de dit en rissla (en släde) och sedan lyckades de slänga in ett vedträ. När mannen i huset kom utrusande hamnade han i släden som med lite hjälp gled iväg nerför backen. Kvinnorna hade andra berättelser, om att visa upp sina nya kläder på julottan eller hur en matvaruaffär fick handelsbesök av en man i trakten varje julafton just när de skulle stänga.

Andra intressanta ämnen är "Järnvägsminnen" och "Kvinnorna på Algots och andra syföretag". Vilka som kommer på ett berättarkafé beror förstås på ämnet. Algots-kvällen kom tjugotvå kvinnor och två män, vilket inte var särskilt förvånande. Vi har också hållit i så kallad "Dialektfrossa", för att dokumentera det immateriella kulturarvet med dialekter i vårt område.

Planering och praktiska detaljer

När jag planerar ett berättarkafé så tänker jag även efter om det finns någon som är insatt i ämnet och som jag kan vidtala, så att de säkert kan komma, samt hör efter om de kan tänka sig att berätta något. När jag kom i kontakt med några herrar som kunde mycket om en metallverkstad som funnits i Skellefteåområdet, men som inte var beredda att ställa sig och berätta om företaget på egen hand, så frågade jag om de skulle komma och berätta om jag ställde frågor till dem på ett berättarkafé, vilket de lovade. Jag frågade ut dem om deras tidigare arbetsplats, men gav även andra chansen att berätta. Det var ett bra drag och denna kväll visade det sig att en herre kört över 8 mil för att kunna vara med, då även han arbetat för företaget och fick nu chans att berätta sina minnen.

Foto Asta Burvall, Skellefteå museum.

Vi hade ordnat några bilder som visades på bildskärm under samtalet som man kunde prata kring, dessutom hade jag hört mig för innan så jag visste lite vad jag kunde eller borde fråga om. Vilka var de som jobbade, hur många, minnen av chefen, minnen av de utlandsarbeten som förekom och vilka kunderna var. De var kanske inga fantastiska berättare, någon av dem, men folk som lyssnar har förståelse för detta och tycker det är intressant ändå. Detta var inte någon av de mest välbesökta berättarkaféer jag hållit i, men museet fick in fina berättelser om verkstaden och besökarna verkade också nöjda.

Lokalen för berättarkaféer får anpassas efter hur många man tror kommer och jag vill att folk ska sitta så de ser varandra, i små grupper. Eller också sitter vi alla i en ring, beroende på lokal eller antal förväntade besökare. Detta med "kafé" är intressant, jag har till och med annonserat om berättarkafé utan kaffe!

Det är också bra att tänka igenom delar av temat i förväg - vilka saker eller vinklingar kan vi prata om? Gör en lista med stödord som du eventuellt kan ha med för säkerhets skull. För "Järnvägsminnen" skulle listan kunna se ut ungefär så här: Tågen som for förbi? - Tågresenärer, vilka var de? - Rälsen - fungerade den också som lekplats, gångstig? - Reparationsarbeten/ ombyggnationer? - De som arbetade på järnvägen? -

De som byggde järnvägen, finns det historier kvar? - Byggnaderna runt järnvägen? - Redskap och andra föremål kring järnvägen?

Till dessa kaféer om järnvägsminnen var det mestadels äldre män som kom, men eftersom norra stambanan passerar genom några mindre orter samt att en bibana går genom Skellefteå ut till Skelleftehamn, så har många människor vuxit upp kring järnvägen. Folk minns järnvägens byggnader som lekplats och arbetsplats, de kunde ha berättelser om busstreck i form av såpad räls eller mynt på rälsen som skulle plattas till, men det fanns också andra, kanske lite oväntade berättelser. Exempelvis om en kvinna som när hon var barn fick ta tåget till Skelleftehamn för att följa pappa hem varje fredag, för att se till så han inte spelade bort hela löningen på kortspel under tågresan hem. I flera av järnvägssamhällena var SJ största arbetsplatsen, vilket innebar att tågen var en del av människornas liv. De anställda med sina familjer fick också resa gratis ett visst antal resor per månad, vilket påverkade vart de åkte för att handla, besöka bekanta, med mera.

Genomförande av ett berättarkafé

När väl berättarkaféet ska genomföras försöker jag vara på plats i god tid, och småprata med folk som kommer. Allt för att eventuell blygsel hos besökarna ska släppa. När klockan är slagen hälsar jag alla välkomna och ser till att fånga allas uppmärksamhet. Folk ska berätta så att alla hör, jag vill inte ha småprat folk emellan. Det är också så att ju fler besökare, ju svårare blir det. Bästa samtalen har jag haft med maximalt 10 personer, där alla hör varandra och alla känner sig sedda.

Jag brukar inleda med några allmänna förhållningsregler. Hur länge vi ska hålla på, att vi ska tala en i taget så alla kan höra, att jag spelar in så om man inte vill finnas på band behöver man inte säga något, om det blir fika och i så fall när, och kanske annat som kan vara bra att påpeka. Sedan går jag över till att ta upp ämnet vi ska prata om, kommer kanske med något eget minne och avslutar med "Vad har ni för minnen av detta?". Det är då, för att få igång andra, som det är en fördel om jag pratat med någon innan, som jag kan bolla över till som en början.

Sedan är det min uppgift att se på folk om de har något de kan tänka sig att berätta, ställa följdfrågor kring det de berättar, bolla över till nästa som vill säga något och så vidare och om det blir tyst, slänga in nästa fråga kring ämnet.

Man ska inte förvänta sig action på ett berättarkafé. Jag brukar tänka på det som ”småputtrigt” eller trivsamt, där tempot inte är högt för att folk ska hinna tänka efter och ta fram egna minnen, men där det helst aldrig blir tyst längre stunder. Och målet är berättelser! I varje grupp brukar det finnas någon eller några som är duktiga berättare, även om de flesta inte är det. När jag identifierat berättarna brukar jag gärna bolla till dem när samtalet stannar upp, de har oftast flera berättelser på lager. En omständighet som jag noterat, är att många när de kommer skyndar sig att försäkra att de bara vill lyssna. Visst, säger jag, det är frivilligt om man vill berätta. Det brukar ändå sluta med att nästan alla har berättat något!

Vad vinner ett museum på att hålla berättarkafé?

Jag har under åren som jag har hållit i berättarkaféer kommit fram till att det finns tre syften och även fördelar med att använda denna metod för att samla in berättelser. Man kan använda ett berättarkafé för att skapa delaktighet eller i rent underhållningssyfte. Alla har ett behov av att få berätta om sina egna upplevelser och kan även tycka om att lyssna på andras berättelser.

Man kan ibland få in riktigt intressanta berättelser, berättelser som är mera omfattande och som kommer in på saker vi inte hört berättas förut. Jag spelar alltid in, om förutsättningarna finns, och blandat med relativt ointressanta saker finns dessa pärlor. Detta gör att jag försöker lägga på minnet vilka som har de fina berättelserna och i slutet fråga vad de heter. När jag sedan renskriver kan jag sätta ett berättarnamn på dessa historier, som gör att man hellre kan använda berättelserna i olika sammanhang. Vilken skillnad gör det inte att säga i en utställning att Greta berättade!

Jag letar också informanter lämpliga att intervjua på berättarkaféer. Detta är ett bra och enkelt sätt att få kontakt med flera personer inom specifika tema-

områden. Kaféerna fungerar mycket bra som kontaktskapare och är det mitt huvudsyfte ser jag till att fånga upp dem jag blir intresserad av under kvällen och ta deras kontaktuppgifter.

Svårigheter med berättarkaféer

Det finns några svårigheter som man ska vara medveten om när man anordnar berättarkafé. Att skapa trivsel kombinerat med disciplin är viktigt. Att få folk att prata om det man vill utan att styra för mycket kan vara svårt. Man får räkna med att samtalet ibland ”åker iväg” men som samtalsledare är det min uppgift, precis som vid vanliga intervjuer, att dra tillbaka samtalet till huvudämnet när tillfälle ges.

Att arrangera inspelning av berättelserna där man kan fånga allas röster lika bra kan också vara en svårighet. Där beror mycket på hur många som kommer, vilken lokal ni använder och vilken utrustning som finns.

Vi har från museet med oss tillståndsblanketter som vi försöker se till att alla skriver under. Jag berättar innan jag avslutar kaféet att jag har med blanketter och varför, men jag ska inte sticka under stol med att vi ibland inte får alla underskrifter.

Det som för mig sticker ut när jag tänker tillbaka

Berättarkväll på biblioteket i Skellefteå med kvinnor som arbetat på textilföretaget Algots. Foto Asta Burvall, Skellefteå museum.

på berättarkaféer, är dels de stillsamma personerna som visar sig vara riktiga berättare. Det är inte de som syns och hörs bäst som är de bästa berättarna! Det andra som sticker ut för mig är de personliga berättelser som kan ge livfulla och konkreta bilder av hur det var. Kvinnan som låg med huvudet utanför sängen natten innan dans eftersom hon hade huvudet fullt av hårrullar, eller när vi kunde genomföra berättarkaféet om Algots. Jag frågade om arbetsplatsolyckor och nja... det var ju nålar genom tummen eller när man inte tänkte sig för och skulle skicka undan lite tygboss vid skärklingan, men glömt stänga av klingan. När jag förfasades över skadorna, var kvinnornas reaktion att de fick skylla sig själva som inte stängt av!

Trots de svårigheter som kan finnas vill jag ändå rekommendera fler museer att prova berättarkafékonceptet. De kan bli bättre eller sämre, men helt misslyckade blir de aldrig, och som jag sagt tidigare kan det också bli en underhållande kväll för deltagarna!

Författare

Asta Burvall, fil.kand. och etnolog på Skellefteå museum (numera annan tjänst på museet). Hon har arbetat med samtidsdokumentationer med inriktning på hem och fritidsaktiviteter och bland annat varit medförfattare till *Dansminnen. Ungdomsdanserna i Österbotten och Västerbotten från 1940-tal till 1970-tal* (2015) samt *Sommarliv – minnen, drömmar och materialitet* (2016).

Insamling, dokumentation och Berättande magasin på Sörmlands museum

Elin Loord
Peter Ostritsch

100 år efter sitt grundande fick Sörmlands museum 2018 ett nytt museihus i Nyköping. Museet rymmer både kontor, restaurang, butik, utställnings- och produktionslokaler, pedagogiska verkstäder och magasinslokaler med plats för museets samlingar. Samlingarna omfattar cirka 85 000 kulturhistoriska föremål (de flesta från 1800-talets andra hälft och 1900-talet), cirka 1000 000 fotografier och 550 hyllmeter arkivmaterial. Flytten från de gamla magasinslokalerna till det nya museihuset var en stor utmaning. Men gav även museet möjligheten att innan och under packningen analysera och se över sina samlingar och re-strukturera dem för att, i det nya huset, kunna visa dem i sina ursprungliga sammanhang.

De nya magasinslokalerna tillåter också att samlingarna växer – vilket är väsentligt för vårt arbetssätt. Sörmlands museum arbetar nämligen aktivt med att samla in föremål, arkivmaterial och berättelser. Det handlar både om att fortsätta dokumentera nutiden, med berättelser och föremål från idag. Men också om att komplettera våra samlingar med berättelser, föremål och perspektiv som vi saknar. Det viktiga för oss är inte föremålet eller arkivmaterialet i sig. Det viktiga är vad de berättar om sin samtid.

Från förslag till insamling

Vägen från förslag till insamling kan se ut på olika vis. Varje månad hör ett antal privatpersoner, företag eller kommuner av sig med föremål eller arkivmaterial som de vill skänka till Sörmlands museum. Om förslaget uppfyller vissa kriterier diskuteras det vidare i insamlingsgruppen som träffas en gång per månad och tar beslut om föremålet eller arkivmaterialet ska tas in i våra samlingar eller inte. Insamlingsgruppen består av museichefen, enhetschefen för enheten Samlingar och kulturhistoria och en antikvarie från samma enhet som är insamlingskoordinator. Utöver denna kärngrupp deltar i regel

museets konservator, magasinsföreståndaren och arkivföreståndaren. Men det är öppet för alla museianställda att delta och följa diskussionerna. Varje ärende listas i ett diariefört dokument. Inför mötena samlar insamlingskoordinatören in underlag till beslut, dvs. argument för eller emot ett intag. Under denna arbetsprocess tar hen stöd av de olika antikvariska kompetenserna i huset eller vänder sig till externa kollegor. Underlaget ska möjliggöra ett väl grundat och snabbt beslut i varje ärende.

Sörmlands museum arbetar sedan många år efter devisen ”människan i centrum”. Det gäller i all vår verksamhet, inte minst i insamlingsärenden. Det viktigaste för oss i urvalet av vilka föremål som ska införlivas i våra samlingar är att det finns en faktabaserad berättelse samt att man kan koppla föremålet eller arkivmaterialet till en människa eller plats / institution i Sörmland. Ett föremål utan proveniens och utan berättelse har inget värde för oss. Det måste finnas information om vem som har använt föremålet, var, när och hur det har använts och gärna en mer personlig berättelse om personen bakom föremålet. Finns inte den berättelsen eller kopplingen till en människa går föremålet troligtvis inte vidare till diskussion i insamlingsgruppen. Det finns dock några undantag, till exempel när objektet i frågan har en hög verkshöjd eller skulle ge en sällsynt möjlighet till att komplettera ett särskilt samlingsområde.

Personer som hör av sig med ett spännande eller unikt föremål utan berättelse, ber vi att själva försöka göra mer efterforskning. Kan de ta reda på vem som ägt föremålet, finns det foton eller annat som kan kopplas till föremålet? I de fallen skulle man kunna säga att föremålet kommer i första hand, men berättelsen, kontexten och människan är fortfarande väsentlig.

När privatpersoner hör av sig till oss för att skänka något handlar det ofta om föremål, människor och företeelser från cirka 1890-talet till 1960-talet.

Det händer också att vi själva tar initiativ till insamlingar, då rör det sig oftare om samtidsdokumentation. Det kan handla om ett aktuellt ämne, allt från en specifik politisk fråga eller ett anrikt konditori i länet som ska lägga ner. Det kan också handla om att vi vill samla in ett perspektiv som vi saknar i våra samlingar. Ett museums insamling är givetvis alltid format av tiden vi lever i och det har genom historien fört med sig att viktiga perspektiv har gått förloerade. På Sörmlands museum arbetar vi aktivt med att komplettera våra samlingar, att samla in perspektiv, berättelser och föremål som tidigare tiders antikvarier har missat.

Insamlingar sker även inom exempelvis utställningsprojekt. I våra utställningar ämnar vi ge nya perspektiv på samtiden med hjälp av historien. Vi blandar således ofta samtidsdokumentationer med historiska sökningar och dokumentationer.

Riktade insamlingar

De senaste åren har en stor del av de insamlingar vi själva tagit initiativ till härstammat från en upptäckt om att vi saknar berättelser utifrån ett visst tema eller perspektiv. Detta skedde inte minst i och med att vi inventerade våra samlingar inför flytten till det nya museihuset. Vi tittade på vad vi hade i samlingarna och framför allt på vad vi inte hade. Vi vill representera en så stor del av Sörmlands befolkning som möjligt och många perspektiv saknades. Exempel på några mindre och snabba riktade insamlingar vi gjort är om subkultur (där vi valde raggare), EU-migranter och HBTQIA-personer i Sörmland.

I insamlingen om raggare tog vi bland annat kontakt med Knightcrusers, en klubb för motor- och bilintresserade i Nyköping. Knightcrusers var av intresse då de är en klubb som i huvudsak består av individer som var med under 1970-talet, då raggarkulturen blomstrade. Klubben firade även sitt tioårs jubileum. Två antikvarier från Sörmlands museum deltog i en fest för klubbmedlemmarna i klubblokalen för att observera, fota och prata med medlemmarna. Vi intervjuade dessutom ett antal raggare och samlade in fotografier och föremål. I våra Berättande magasin visar vi raggaren Roines kläder; en skinnjacka, jeans och skinn skor från 1990-talet tillsammans med fotografier och en kort biografi. I och med

Marianos mugg samlades in i en insamling kring EU-migranter år 2017. Foto Sörmlands museum.

debatten om EU-migranterns ökade förekomst i Sörmland beslutades att göra en insats från museet kring temat. Vi skapade kontakt med två hemlösa EU-migranter vid namn Alexandro och Mariano som brukade sitta och titta utanför affärer i Oxelösund och Nyköping. Vi förvärvade Marianos mugg som han samlade pengar i. Han hade haft muggen i två år och i utbyte fick han en ny mugg av oss. Med Alexandro bytte vi filter. Vi samlade in hans använda, och han fick nya filter. På grund av språkbarriärer gjordes inga längre intervjuer, men lite kortare information om deras situation samlades in och vi fick ta några fotografier. Marianos mugg har sedan invigningen av museet visats i en monter i utställningen Sörmländska minnen.

Insamling: HBTQIA

För att komplettera våra samlingar med fler berättelser kring HBTQIA-personer gjordes en mindre dokumentation över HBTQIA-rörelsen i Sörmland år 2017. De flesta som involverades har på olika sätt engagerat sig i HBTQIA-personers politiska strävan för lika rättigheter. Dokumentationen resulterade i fem intervjuer med personer som definierar sig som HBTQIA. Intervjuerna spänner över frågor som rör könskorrigering, rätten till barn, äktenskap, trygghet, familjerelationer, prideparader och synliggörande. Även en del föremål och fotografier samlades in för att bära berättelserna, exempelvis ett

bröstbandage som använts efter en mastektomi. Precis som ovanstående insamlingar har dessa berättelser lyfts fram i våra Berättande magasin och använts i skolprogram och visningsverksamhet.

Arbetet med HBTQIA-erfarenheter har dessutom fortsatt genom ett gemensamt projekt med Biblioteksutveckling Sörmland och Wikimedia Sverige. Samarbetet startade våren 2020 som ett sätt att uppmärksamma Pride digitalt när fysiska Pride-firanden och festivaler ställdes in med anledning av covid-19. Projektet startades för att engagera Wikipedia-användare att utöka kunskapen om HBTQIA genom att skriva fler artiklar på ämnet. Wikipedia är en stor och viktig plattform för kunskapsspridning. Jämfört med den engelskspråkiga wikipediasidan om LGBTQ så fanns väldigt få svenska artiklar på temat. Projektgruppen har tillsammans genomfört ett antal digitala skrivstugor som är öppna för allmänheten. Under skrivstugorna redigeras och utvecklas artiklar. Ambitionen framöver är att även genomföra fysiska skrivstugor när det är möjligt att ses på ett covid-säkert vis. Projektet har hittills resulterat i 25 nya artiklar och 10 förbättrade artiklar kring ämnet HBTQIA. De nya och förbättrade artiklarna handlar bland annat om queer, queerteori, Transflaggan och HBTQ-rättigheter i Sverige. Sörmlands museums samlingar fungerar som kunskapsbank för Wikipedia. De föremål och fotografier som är tillgängliga och har öppen upphovsrätt kan alltså läggas ut på Wikipedia och bidra till fler perspektiv och nya artiklar.

Lärdomar från snabba insamlingar

Dessa insamlingar som har genomförts de senaste åren har bidragit till en ökad representation i Sörmlands museums samlingar. Vi kan nu berätta en bredare och mer sann bild av Sörmland. Vi ser dock att det kan finnas en fara där dessa berättelser reduceras till endast en representation av "sin grupp". Enstaka personer kan inte heller tala för en hel grupps erfarenheter. Vi arbetar därför hela tiden för att det i vår presentation av berättelsen ska framgå att det handlar om individer som inte kan reduceras till bara en del av sin identitet. Det är givetvis viktigt att se och lyfta människan med en mängd olika erfarenheter vid sidan om den aspekt som insamlingen från början handlade om.

Vi arbetar även för att den här typen av insamlingar och berättelser ska få en meningsfull plats i våra Berättande magasin. Insamlingarna i exemplen ovan har exempelvis använts flitigt i skolprogram och visningsverksamhet.

Vi har även märkt att det finns en risk vid den här typen av snabba och mindre insamlingar där det insamlade materialet inte blir omhändertaget på rätt vis. Det behöver avsättas tid för någon medarbetare att faktiskt arbeta med ärendet även efter insamlingstillfället. Materialet måste hinna registreras och digitaliseras, intervjuer transkriberas och placeras i samlingen eller arkivet. En annan stor utmaning är att hitta ett sätt att återge den insamlade berättelsen som gör den "verkliga" människan rättvisa.

En perfekt människa?

Ett större projekt som skapades inför nyöppningen av Sörmlands museum var *En perfekt människa?* Projektet startades redan 2015 och det kom till efter att vi inventerade våra samlingar inför flytten. Då uppmärksammade vi att vi hade väldigt få föremål och berättelser som var kopplade till funktionsnedsättning. Något som även är sant för stora delar av museisektorn.

Vi är ett länsmuseum och i vårt uppdrag ligger att representera så många olika sörmlänningars liv som möjligt. Därför bestämdes att vi skulle göra ett insamlingsprojekt med koppling till just funktionsnedsättning. Projektet täcker allt från psykisk ohälsa till utvecklingsstörning till rörelsehinder. Mellan 2015 och 2017 intervjuades ca 70 personer runt om i Sörmland som lever med någon form av funktionsnedsättning idag. Ett mindre antal intervjuer gjordes även med föräldrar till barn med funktionsnedsättning samt med personer som på olika vis arbetar med funktionshinderfrågor. Det är ett intressant och mångbottnat material med främst livshistoriska intervjuer. Teman som lyftes extra i intervjuerna var arbete och relationer. Inom projektet samlades också föremål och arkivmaterial in från flera av informanterna.

En större del av intervjuerna genomfördes av en journalist vid namn Erika Wermeling på uppdrag av Sörmlands museum. Erika är själv engagerad i funktionshinderrörelsen. Att det var just Erika som

intervjuade kan ha bidragit till att vi fick ett så rikt material. Hon kunde ställa de rätta frågorna och tro-
ligtvis upplevde många av informanterna att det var
lätt att öppna upp sig för henne som delade många
erfarenheter av att leva med en funktionsnedsättning
i Sverige idag.

Genom intervjuerna nådde vi personer som är
födda från 1920-talet till 2000-talet. Vi lyckades
alltså få med en stor del av 1900-talets historia. Erika
Wermeling hade redan många kontakter inom funk-
tionshinderrörelsen i Sörmland vilket var värdefullt
i arbetet med att hitta informanter. De som blev in-
tervjuade tipsade sedan ofta vidare om andra möjliga
informanter. Initialt gjordes även en eftersökning av
personer med erfarenhet av att leva med en funk-
tionsnedsättning genom Rättviseförmedlingen. Det
var generellt svårare att nå ut till yngre än äldre per-
soner. Vi hade också svårt att hitta personer med an-
nat ursprung än svenskt som ville delta.

I det insamlade materialet finns som sagt många
olika erfarenheter av att leva med en funktionsned-
sättning. Det är berättelser om kamp och diskrimi-
nering, om glädje och framgång. Nedan beskrivs
kortfattat några av alla berättelser vi samlade in.

Rune (f.1928) från Nyköping drabbades i 16-års-
åldern av Polio, en virusjukdom som kan leda till
förlamning. Rune fick ett rörelsehinder som han lev-
t med under resten av livet. Rune blev både intervjuad
och skrev själv ner delar av sin historia. Han berättar
om hur han med anledning av sin funktionsnedsätt-
ning blev erbjuden en hantverksutbildning av Vanfö-
reanstalten. Att arbeta med hantverk var det vanliga
för män med funktionsnedsättning under början av
1900-talet. Det var Rune dock inte intresserad av.
Han lyckades istället få ett intyg från chefen på Jord-
brukskassan som menade att Rune trots sitt ”lyte” var
lämplig för kontorsarbete. Intyget gjorde att han fick
lov att utbilda sig och kunde inleda ett långt arbetsliv
inom banksektorn. Intyget förvärvades tillsammans
med andra föremål och arkivmaterial och finns nu
bevarat i vårt arkiv.

Tiina (f.1965) berättar om hur hon som 7-åring fick
flytta från familjen i Oxelösund till Tomtebodaskolan
i Stockholm. Tiina var nämligen blind. Hon gick på
Tomteboda i tre år, då bodde hon även på skolan. På
helgerna kom hennes föräldrar och hämtade henne.

Hon hade ofta ont i magen när hon skulle åka till-
baka på måndagsmorgonen. Trots det trivdes hon på
Tomteboda, där var hon bland andra som också var
blinda och kände en annan gemenskap med eleverna
än i den konventionella skolan. Tomtebodaskolan
var anpassad för dem. Tiina engagerade sig tidigt
i Unga synskadade och har som vuxen haft många
höga positioner inom synskaderörelsen.

*Tiina som 7-åring med några klasskamrater på Tomtebo-
daskolan. Tiina är flickan längst till vänster i bild. Foto
Sörmlands museum.*

Kristin (f. 1985) berättar om sitt liv utifrån sin psy-
kiska ohälsa som funnits med henne sedan tonåren.
När hon fick barn drabbades hon av förlossningsde-
pression. Hon beskriver skammen hon kände. Hon
berättade inte för någon om sina känslor, inte för vår-
den, inte för hennes partner eller för någon vän. Hon
levde med känslan av att hon inte kunde älska sitt barn
under flera år. Till slut tog hon mod till sig, berättade
för vården och fick hjälp. Genom att dela med sig av
sin berättelse hoppas hon kunna bidra till att mins-
ka stigmat kring förlossningsdepression och hjälpa
andra som bär på liknande erfarenheter som hon själv.

Kristin som delat med sig av sin berättelse kring förlossningsdepression. Foto Sörmlands museum.

Resultatet av *En perfekt människa?*

Nu har vi en hel del berättelser, föremål och arkivalier som kopplar till funktionsnedsättningar i våra samlingar och arkiv. Av det insamlade materialet har vi gjort tre utställningar. Redan 2015 producerades en vandringsutställning med namnet *Ont i själen och överallt*. Utställningen bygger på arkivmaterial och fotografier från de sörmländska så kallade sinnessjukhusen St. Anna och Sundby sjukhus och omfattar 1920- och 1930-talen. En uppföljning på den utställningen öppnade på Sörmlands museum 2019, då med namnet *Hur mår du?* Utställningen tog ett större grepp om psykisk ohälsa från 1600-talet till idag. Den historiska delen byggde till stor del på innehållet från den tidigare utställningen. Den del som behandlade samtiden utgick från intervjuer med nio sörmlänningar med olika erfarenheter av att leva med psykisk ohälsa idag. Dessa intervjuer hade samlats in inom projektet *En perfekt människa?* Inför att museet nyöppnade 2018 öppnade också en utställning med samma namn som projektet, *En perfekt*

människa? Utställningen byggde på det stora insamlade materialet, och berättade om personer med funktionsnedsättnings liv och rättigheter under 150 år.

Inom projektet *En perfekt människa?* var utställningarna delmål. Nu är föremålen och arkivmaterialet placerat i våra Berättande magasin och arkiv. Det främsta målet med insamlingen är att vi även i framtiden kan berätta de här människornas berättelser och historia.

Det kan vi bland annat göra i Berättande magasin, i kommande utställningar och genom forskning. I det här stora materialet finns det hur många teman och ingångar som helst. Vare sig vi gör en utställning om kärlek eller motorcyklar så finns det berättelser att hämta från projektet. Detta gäller även med våra nya insamlingar om HBTQIA-personer, om EU-migranter och om raggare. Dessa insamlingar gör att vi kan få en bättre representation i vår verksamhet och att fler personer kan känna igen sig i det vi berättar om.

Tillbaka från fältet – in i Berättande magasin

Att samla in material i fältet eller hämta det från en givare är det första steget i en insamlingsprocess. Men vad händer efter att man har undertecknat gåvohandlingar och materialet befinner sig på museet? Föremålen fryses för att säkerställa att inga skadedjur följer med in i magasinet/museet. Objekten får ett accessionsnummer, märks in och registreras i museets databas. Till sist får de en placering i magasinet.

Om inte föremålen används i en utställning är magasinet oftast deras slutstation. Där kan de ligga kvar i årtal utan att någon förutom magasinens föreståndaren eller kanske några forskare kastar ett öga på dem. Anledningen till det är att de flesta museimagasinen inte är tillgängliga för allmänheten och ofta befinner sig långt borta från själva museibyggnaden. Magasinens existens betingas i första hand av ett rent praktiskt platsproblem, i andra hand av att man till en utställning vill sondera, välja ut och kuratera och inte vill visa allt. Föremålen som har sin hemvist i ett magasin är vanligtvis sorterade efter kategorier (som möbler, redskap, fartyg, textil) eller efter material (som metall, keramik, trä).

Berättande magasin, sett utifrån. Foto Sörmlands museum.

Det är ett rent praktiskt sätt att strukturera – hur kan man placera så många föremål som möjligt på en så liten yta som möjligt?

Det är få museibesökare som vet att museer i genomsnitt endast visar två till fem procent av sina samlingar i utställningar. I samband med samlingar pratas det om ”de dolda skatterna”. Men varför ska vi dölja det gemensamma kulturarvet? Hur kan vi istället göra det mer tillgängligt och användbart?

Sörmlands museum har arbetat länge med denna fråga och funnit svaret i det som vi kallar för Berättande magasin. Vi har sedan tidigare öppnat våra magasin för besökare. Men nu har vi därutöver flyttat in dem i själva museihuset och gått från det gamla sättet att arbeta med materialkategorier till magasin som är berättande och ställer människan i centrum på ett helt nytt sätt. Av Sörmlands museums totala yta på 13 000 kvm är ca 4 500 kvm till för museets samlingar av föremål, arkiv och fotografier. De synliga och Berättande magasinerna är museets hjärta. Sammanlagt finns det 12 magasin med olika

klimatzoner. De tre största delarna är uppglasade. Där presenterar vi de samlingar och personer som vi vet mest om och som det finns tydliga berättelser kring.

Fler museer, både inom landet och internationellt, har börjat arbeta med just öppna samlingar. Man öppnar magasinerna men i stort sett överallt fortsätter museerna att visa samlingarna efter föremåls- och materialkategorier, med några få undantag. Sörmlands museums Berättande magasin utgår istället från de berättelser och de människor som finns i samlingarna, lyfter fram dem och gestaltar flexibla och berättande samlingar. Berättande magasin befinner sig i gränslandet mellan utställning och museimagasin där vi enligt vår vision ställer människan i centrum. Låt oss anta att någon skänker sitt föräldrahem med flera hundratals objekt till museet. I det gamla magasinet hade en sådan samling splittrats: textilierna hade hamnat i rum A, porslin i rum B, papper och foton i arkivet och så vidare. I de Berättande magasinerna återförenar vi alla samlingar och låter de i sin

helhet berätta om olika livsvillkor från olika tider och olika sociala miljöer. Det kan vara ett gods från 1900-talets första hälft, ett arbetarhem från 1950-talet, ett företag från 1970-talet, en skola, ett hospital, en familj eller en individ.

Tillgång till de Berättande magasin får besökarna dagligen två gånger genom gratis visningar. Både museets pedagoger och antikvarier leder besökaren genom magasinerna med fokus på olika livsöden, teman och berättelser. Utanför magasinens fönstren finns även digitala skärmar som ger kunskap om samlingarna som syns innanför. Man kan utforska biografier, bläddra bland fotografier och föremålsinformation, och det finns även längre texter om respektive kulturhistoriska kontext. ”Grundidén”, skriver Karin Lindvall, Sörmlands museums tidigare chef och drivande kraft bakom Berättande magasin, ”är att utnyttja samlingarnas inneboende kraft och deras stora möjligheter till relevans för samtidens människor. Museisamlingar handlar inte om föremål, arkivhandlingar och foton och inte heller om samlande och sparande. De handlar om människor och berättelser, om samhällen, om mänskliga villkor och olika möjligheter, om liv och död, om det mest allmänmänskliga och det mest specifika. Samlingarna ger möjlighet till autentiska inblickar i olika människors liv och samhällen, förhållningssätt, villkor och idévärldar. De kan ge perspektiv och inspiration, upplevelser och kunskap. De är kort och gott användbara.”¹

Författare

Elin Loord, antikvarie på Sörmlands museum. Mina arbetsuppgifter består i huvudsak av projektledning och arbete med utställningar samt insamling och dokumentation. Fil. mag. i museologi och fil. kand. i kulturanthropologi vid Umeå universitet.

Peter Ostritsch, enhetschef för Samlingar och kulturhistoria på Sörmlands museum. Innan dess intendent och curator på kulturhistoriska museer i Tyskland. M.A. i Social- och kulturanthropologi och American studies.

Inne i Berättande magasin. Föremålen visas i sitt ursprungliga sammanhang. Foto Sörmlands museum.

Varje dag erbjuder Sörmlands museum visningar i Berättande magasin. Foto Sörmlands museum.

¹ Sörmlands museum, projektplan ”Berättande samlingar – Med människan i centrum” (2017)

Klimatförändringar, kriser och mänskliga möten

Karin Dern

Ska kulturhistoriska museer befatta sig med klimatkris och människors oro inför framtiden? I Nordiska museets utställning *Arktis – medan isen smälter* har vi arbetat med klimatfrågan med utblickar både mot det förflutna och framtiden.

Vid DOSS höstmöte 2019 visade jag en kort film om glaciärturism och klimatförändringar på Island, en av tio samtidsfilmer som ingår i utställningen. Filmerna ska ses som en ny form av samtidsdokumentation, som inneburit samverkan med extern forskning i stället för längre sedvanligt fältarbete. De är samtidigt forskningsförmedling, museidokumentation och ett bidrag till det publika arbetet. Till grund för utställningen ligger forskningsprojektet *Människor i ljuset av klimatförändringarna* som inleddes 2016 av Nordiska museets gästprofessor Lotten Gustafsson Reinius i samarbete med Stockholms universitet. Mer detaljer om forskningssamverkan och arbetet bakom de olika samtidsfilmerna finns på Nordiska museets hemsida.¹

Arbetet med samtidsfilmerna hölls samman av Nordiska museets projektassistent Jon Johansson och genomfördes i samverkan med boende i Arktis och pågående forskningsprojekt av olika slag som ingick i museets nätverk för projektet.

Ett bostadshus i kanten av Vatnajökull en sensommardag 2018. Foto Camilla Andersen/Nordiska museet.

Camilla Andersen, en ung norsk filmare, som tidigare gjort reportage från Canada för Time Magazine, anlätades för foto och inspelningar. En kort version av hennes film från Baffin Island visas också i utställningen. Nordiska museets fotograf Karolina Kristensson har också deltagit i flera dokumentationer.

Forskarseminarier och utställningsarbete har bedrivits parallellt. Arbetsprocessen innehåller en mängd olika steg: från föremåls- och arkivstudier, samtidsdokumentation och filmproduktion, formgivning, konservering, inlån av föremål, till utställningsbygge. Jag är en av många som deltagit i projektet. Min avsikt här är att först ge en kort bakgrund till Arktisprojektet, om hur den växt fram från undersökande frågor till färdig utställning. Slutligen kommer jag också att ta upp några lärdomar vi kan dra från ett projekt som detta.

Varför Arktis?

Arktis har allt mer hamnat i blickpunkten. De senaste årens klimatförändringar märks tydligare där än på många andra platser. Det uppfattas också som ett geopolitiskt intressant område för nya transport- och handelsvägar och utvinning av värdefulla mineraler. Platser som förut tycktes avlägsna har kommit närmare genom globalisering och internet. Nya förhållanden i arktiska och subarktiska områden till följd av klimatförändringarna berör inte bara människorna i närområdet utan påverkar också övriga Norden och resten av världen.

I inledningsskedet stod vi inför flera utmaningar. Hur skulle vi skapa närhet och ge röst åt människor som lever och verkar i Arktis idag? Och hur skulle vi presentera aktuell forskning om klimat och miljö på ett sätt som berör och engagerar en blandad publik? En annan utmaning handlade om att hitta nya infallsvinklar på museets historiska samlingar – med koppling till frågor om klimatanpassning och hållbar utveckling. Det var först en bit in i projektet som idén till samtidsfilmerna tog konkret form.

¹ På Nordiska museets hemsida www.nordiskamuseet.se finns mer att läsa om bakgrunden till de enskilda samtidsdokumentationerna. Se <https://www.nordiskamuseet.se/artiklar/tack-till>

Eftersom tid och resurser var begränsande ville vi först skapa ett kontaktnät med forskare och andra som skulle kunna bidra med nya perspektiv och forskningsmaterial. Det fanns även planer på att visa realtidsfilmer på webben – som ett sätt att knyta samman och närma sig miljöer som annars är svåra att nå. Men vi insåg snabbt att det behövdes något mer för att ge röst åt dem som lever och verkar i Arktis idag. Vi saknade ett inifrånperspektiv: att låta människor berätta om sina egna upplevelser av en vardag i förändring, särskilt i relation till miljö och klimat. Hur ser de på sin och sina barns framtid?

Samtidsfilmerna har tillkommit på olika sätt och skildrar levnadsförhållanden som i flera avseenden skiljer sig åt. Men där finns också mycket som förklarar. Sammantaget växer en komplex bild fram av hur människor ser på sin vardagsmiljö och vad som kan behövas för en mera hållbar framtid. Det finns all anledning att fundera vidare över frågor som dessa. Vilka valmöjligheter står till buds vid kriser som medför förändringar i vårt levnadssätt? Vad händer när kortsiktiga vinstintressen prioriteras framför sökandet efter hållbara alternativ? Vad kan vi lära oss av andra människors erfarenheter? Inga enkla svar finns, men det är viktigt att lyssna på dem som är direkt berörda.

Samverkan med forskare

”Människor i ljuset av klimatförändringarna” var i första hand ett forskningsprojekt i samarbete med Stockholms universitet, som Nordiska museets gästprofessor Lotten Gustafsson Reinius inledde år 2016. Ett av projektets syften var att sammanföra forskare inom naturvetenskap och humaniora för samtal om Arktis som blickpunkt för förändringsprocesser i tid och rum. Inom ramen för detta anordnades den *Hallwylska seminarieserien*, med forskarseminarier och workshops kring aktuella frågor som delvis också ligger till grund för utställningen. Som namnet antyder är klimat och naturresurser viktiga teman, men också förhållandet mellan natur och kultur med utblickar mot det förflutna och framtiden. Seminarierna har varit en givande inspirationskälla till utställningens innehåll, form och struktur. Redan när samarbetet mellan Nordiska museet och Stockholms universitet inleddes fanns planer på att

projektet skulle utmytna både i en vetenskaplig publikation och i en större utställning om människor som lever och verkar i Arktis. Antologin *”Arktiska spår: Natur och kultur i rörelse”* utgavs sommaren 2020 och innehåller artiklar från en mängd skilda ämnesområden. Författarna och andra referenspersoner har generöst delat med sig av sina expertkunskaper inom arkeologi, naturvetenskap och humaniora. Flera av dem har också intervjuats i samtidsfilmerna. Förutom samarbetet med forskare från universitet runt om i Norden har vi även fört dialog och haft återkommande möten med museikollegor från Danmarks, Islands och Grönlands nationalmuseer samt Etnografiska museet i Stockholm. Referensgruppen och kontaktnätet som byggdes upp efter hand har varit till stor hjälp för att finna intressanta infallsvinklar och informanter.

I samarbete med universitetet bjöd vi i ett tidigt skede in allmänheten till en programserie på kvällstid, kallad *Arktiska spår*. Här sammanfördes forskare, författare och museianställda för att diskutera ett visst tema, samtidigt som vi visade exempel på föremål och bilder ur samlingarna. Det kunde handla om polarexpeditioner – både nutida forskningsresor till området kring Nordpolen och äldre upptäcktsresor. Andra ämnen var gruvnäringen och spåren den lämnar i landskapet, klimat och smältande isar samt relationen människa och djur, natur och kultur. Programkvällarna lockade nya besökare till museet. Det blev tydligt att människans förhållande till Arktis och klimatförändringarna är ett ämne som berör. De undersökande samtalen kring föremål som länge legat gömda i magasin kastade nytt ljus över frågor kring hållbarhet, klimat och miljö. Det finns lärdomar att dra av tidigare generationers anpassningsförmåga och resursanvändning.

Utställningsprojekt

Utställningen Arktis – medan isen smälter invigdes i oktober 2019 och handlar framför allt om klimatförändringar utifrån ett mänskligt och vardagsnära perspektiv. En viktig utgångspunkt har varit människors oro för hur livsmiljöer, natur och kultur kan komma att påverkas i framtiden om vi fortsätter att tära på jordens resurser i samma takt som hittills. Ingången till utställningen är utformad som en enorm spricka

*Ingången till Arktis-utställningen, formgiven av MUSEEA.
Foto Hendrik Zeitler/Nordiska museet.*

i isberget, där sprickan inte bara symboliserar smältande ismassor till följd av klimatkrisen, utan också de förändringar som mänskligheten står inför.

Matti Shevchenko Sandin har varit producent för utställningen och formen är skapad i samarbete med MUSEEA, konstnärsparet Serge och Sofia Martynova – med stor känsla för kontrasterna mellan isen, människors livsmiljöer och sprickorna i tillvaron.

Vårt förhållande till vatten – fruset eller flytande – är ett viktigt tema i utställningen. En stor del av allt levande utgörs ju av vatten och vatten spelar också en avgörande roll för transporter och utvinning av energi. Frusna vattendrag kan nyttjas för att ta sig fram snabbt, men utgör samtidigt en fara om isen spricker. Nu varnar allt fler forskningsrapporter om konsekvenserna av klimatförändringar. Smältande glaciärer kan leda till ras och att hem faller samman och begravs. Ett varmare klimat medför samtidigt att arkeologiskt material smälter fram som länge legat dolt under isen. Projektets fokus ligger på klimatfrågan. Under senare år har allt fler varningar kommit från forskarvärlden om den globala uppvärmningens inverkan på jordens livsmiljöer. Men utställningen handlar också om existentiella frågor som mänsklig anpassning och resursutnyttjande i en värld av snabba förändringar. Med detta i bakhuvudet har vi gått på upptäcktsfärd i Nordiska museets äldre samlingar av föremål och arkivalier från arktiskt och subarktiskt område.

Via vardagliga redskap och kläder görs tillbakablickar på levnadsvillkor för hundra år sedan eller mer. Tanken har varit att kulturhistoriska föremål och samtida filmer ska interagera. Kronologin är uppbruten och utställningens form framhäver kontrasterna mellan isblocket, naturen och den del som handlar om Arktis som hem, om människors anpassning till de resurser som står till buds i en frusen och svårtillgänglig miljö.

Utställningen fick ett överväldigande positivt gensvar redan vid öppnandet och lockade nya besöksgrupper till Nordiska museet. Publiktrycket var starkt under det första halvåret, med stor efterfrågan på visningar och program. Föga anade vi då att en pandemi var i antågande. I likhet med många andra museer tvingades Nordiska museet att stänga helt för publik från mitten av mars år 2020, men senare har utställningen hållits öppen under delar av 2020 och 2021 med begränsat antal besökare för att minimera risken för smitta. Utställningen beräknas att visas till slutet av december 2023.

Nedslag på olika platser

Först när seminarierna och föremålsinventeringen redan var i full gång sökte museet externa bidrag för samtidsdokumentationerna. Efter den inledande fasen med att skapa ett kontaktnät av forskare och andra med djupa kunskaper om klimat och levnadsförhållanden i Arktis, ville vi hitta möjligheter att närma oss vardagslivet på några platser. En av de första utmaningarna vi ställdes inför var: hur skulle vi nå folk? Det handlar om ett stort geografiskt område, med många olika språk och kulturer. Och vilka teman skulle vi fokusera på? Filmerna skulle ta upp klimatfrågan, men helst inte vara längre än fem minuter för att passa in i utställningens koncept. Vi ville gärna ta del av personliga berättelser, men på grund av tidsbrist gällde det att koncentrera intervjuerna till ett fåtal frågor, relevanta för utställningen. Genom ekonomiskt stöd från Nordisk kulturfond och forskningsrådet FORMAS blev det möjligt att presentera samtida filmer med intervjuer och miljöbilder från skilda delar av Arktis. De rörliga bilderna visas också i enorma projektioner på innertaket i museet utställningshall – en för oss nyskapande teknik som också kommer att kunna användas i fler

sammanhang framöver. Intervjuerna kretsar kring ämnen som präglar livet i Arktis idag: förflyttningar och ändrade levnadsvanor till följd av klimatförändringar – miljöpåverkan och turism.

Merparten av filmerna som ingår i utställningen spelades in under andra halvan av år 2018 och några är externt producerade. En handlar om arkeologiska fynd som smälter fram i närheten av Abisko när klimatet blir varmare. Objekten bidrar till nya kunskaper om hur människor och djur levt där för länge sedan. En annan film handlar om grönländska jägare som själva dokumenterat sina jaktresor med hundsläde över isarna på nordvästra Grönland. För dokumentationen, som gjordes i samarbete med danska universitet, användes GPS och en digital applikation. I en tredje film berättar en kvinna om sitt arbete med att preparera sjöisar för biltestning. För detta krävs god kännedom om isens egenskaper och naturförhållanden, där miljötänkande och säkerhet är en viktig del.

Modern teknik och traditionella kunskaper lever sida vid sida i Arktis. Ett par filmer handlar om renskötsel och om att fortsätta med traditionella levnadssätt i modern tid. Den ena är inspelad i Laevas sameby i nordligaste Sverige och den andra på Jamalhalvön i Sibirien. Filmen om en nedlagd gruva i Nautanen utanför Gällivare tar upp långsiktiga konsekvenser för miljö och samhälle efter att verksamheten upphört.

Kontakter och genomförande - exemplet från Island

Filmen från Island, som visades vid DOSS-mötet hösten 2019 är ett exempel på hur vi har försökt att närma oss människor som lever i Arktis med frågor om hur deras vardag påverkas av förändringar i klimat och miljö. Den är huvudsakligen inspelad vid Vatnajökull, Islands och Europas största glaciär.

Från Nordiska museet deltog tre personer i fältarbetet på Island. Projektassistenten Jon Johansson var ansvarig för samtidsdokumentationerna och hade tagit de förberedande kontakterna med vår informant Johannes Welling, som då var doktorand vid Islands universitet och forskade om turism och klimatförändringar på Island.

Liksom på många andra platser i världen minskar de isländska glaciärerna i oroväckande snabb takt. Detta hänger samman med den globala uppvärmningen, men turismen och slitaget på naturmiljöerna är också en bidragande orsak.

Hans Welling och Jon Johansson i samspråk under en kort paus på vägen mellan Reykjavik och Höfn.

Foto Karin Dern / Nordiska museet.

Hösten 2020 disputerade han på avhandlingen *Glacier Tourism and Climate Change adaptation in Iceland*.²

Tidigare har han skrivit ett par rapporter för Icelandic Tourism Research Centre, vilka vi tagit del av inför fältarbetet. Welling är ursprungligen från Nederländerna men bosatt på Island sedan flera år. Genom honom fick vi kontakt med turistguiden Haukur Einarsson, tidigare ekonom, som sadlat om till turistnäringen i samband med den stora bankkrisen 2008. Han är uppvuxen i närheten av den stora glaciären Vatnajökull och svärföräldrarna äger en fårfarm vid kanten av den. På denna plats mellan havet och glaciären har familjen byggt upp turistcentret Glacier Adventure³, där Einarsson är delägare.

Min roll var främst att fungera som extra stöd, medan filmaren och fotografen Camilla Andersen ansvarade för inspelningen av bilder och intervjuer.

2 Open Access, se <https://opinvisindi.is/handle/20.500.11815/2133>

3 Se företagets hemsida: <https://glacieradventure.is/about/>

Vi mötte Johannes Welling på morgonen den 29 augusti 2018 i Reykjavik och for tillsammans med hyrd bil mot Höfn på den östra sidan av ön. Vi hade tre dagar på oss för inspelningar av intervjuer och miljöbilder. Två dagar gick åt för bilresorna längs sydkusten från Reykjavik till Höfn, sydöst om Vatnajökull. Avståndet är visserligen bara ca 45 mil, men vägarna är smala och hastigheten begränsad till max 90 km/h. Vid några av de många broarna måste bilister stanna helt för att släppa fram mötande trafik. Att ta sig tvärs över ön tar betydligt längre tid än motsvarande sträcka skulle ta på svenska vägar.

Dokumentationen genomfördes genom samtal och fotografering av naturmiljöer längs vägen, en dagstur på glaciären och ett par kortare intervjuer inomhus. Frågorna handlade främst om turismen och vad den betytt för islänningarna, klimatförändringarnas inverkan och människors framtidsutsikter.

Turism, landskap och klimatförändringar

Vår ciceron och kontaktperson Johannes Welling berättade att turismen blev räddningen för islänningarna

efter den ekonomiska krisen 2008 då många förlorade jobbet och var tvungna att hitta nya sätt att försörja sig. En stor satsning på turistnäringen gjorde att antalet tillfälliga besökare på kort tid ökade från några hundra tusen till ett par miljoner. I början fick detta negativa konsekvenser i form av olyckshändelser och nedsmutsning då vägnät och infrastruktur inte var tillräckligt utbyggda. Många turister saknade kunskaper om hur man färdas på ett säkert sätt i det isländska landskapet, där vägar och broar ofta utsätts för naturens krafter, antingen till följd av plötsliga oväder eller vulkanutbrott.

För att förebygga olyckor har myndigheterna satt upp varningsskyltar och förhållningsregler på många platser. Vi noterade redan på flygplatsen Keflavik att resenärer uppmanas att bete sig ansvarsfullt i den känsliga och ibland också farofyllda isländska naturen. Innan turisterna beträder isländsk mark finns möjlighet att via knapptryckningar avge löften om att följa trafikregler, att inte ta onödiga risker och att hålla rent efter sig.

För att få en uppfattning om hur turismen påverkar

Skogaföss, en av Islands många vattenfall där turisterna gärna stannar till för att fotografera och beundra det säregna landskapet. Foto Karin Dern/Nordiska museet.

miljön stannade vi vid några av Islands mest kända turistmål, bland annat det mäktiga vattenfallet Skogafóss, glaciärlagunen Jökulsárlón samt ett par mindre glaciärer, som Eyafjallajökull där ett stort vulkanutbrott för några år sedan påverkade flygtrafiken i hela norra Europa. Efter att först ha saknat moderna bekvämligheter som toaletter, parkeringsplatser och matställen har infrastrukturen vid besöksmålen så smått börjat byggas ut. Det visade sig vara nödvändigt för att få bukt med problem som nedskräpning och bilolyckor. Turisterna stannar ofta för att ta "selfies" i det vackra och sägenomspunna landskapet. Många har inte samma beredskap för väderomslag och oförutsedda händelser som islänningarna har sedan barndomen.

Den viktigaste delen av dokumentationen utfördes under den andra dagen, då vi fick möjlighet att göra en dagsutflykt till en av Vatnajökulls glaciärer i sällskap med två turistguider. Ledare för exkursionen var Haukur Einarsson, delägare till turistcentret Glacier Adventure och hans medhjälpare, en alpinist från Belgien. Utrustade med matsäck, hjälm, säkerhetslina och stegjärn tillbringade vi hela dagen på glaciären. En isgrotta, delvis fylld med rinnande vatten, undersöktes som ett möjligt besöksmål för turistgrupper senare under vintersäsongen. Innan grupperna ger sig ut på exkursion måste allt vara noggrant förberett och säkrat. Landskapet förändras ständigt.

På vandring över Vatnajökulls glaciär under ledning av Haukur Einarsson. För att ta sig fram på ett säkert sätt är alla försedda med stegjärn, hjälmar och räddningslinor. Foto Karin Dern/Nordiska museet.

En isgrotta som tidigare fungerat väl för besök, kan året därpå ha rasat samman. Att glaciärerna minskar i storlek har blivit allt tydligare för människorna som lever i närheten. Det väcker viss oro, men samtidigt känner många kanske inte att de som individer har så stora möjligheter att påverka klimatet. Bland dem som arbetar inom turistnäringen finns en "vänta-och-se-mentalitet", vilket Welling konstaterar i sin avhandling. Han menar att det är viktigt att agera i tid för att klara anpassningen och förebygga olyckor och skador på naturen, särskilt med tanke på vad ökad turism utsätter den känsliga isländska naturen för. De intervjuade personerna är inte bara bekymrade över klimatförändringarna, utan uttrycker också oro över utsläpp av miljögifter, plast och fossila bränslen.

Att leda turister på isiga och farliga stigar är ett krävande och ansvarsfullt jobb, men samtidigt utvecklande, tycker turistguiden Haukur Einarsson. Säkerheten måste förstås alltid komma i första hand. Familjeföretaget Glacier Adventure har en uttalad målsättning av att arbeta på ett hållbart sätt, med små grupper, för att minimera skadorna på naturen. Verksamheten har vuxit snabbt och har numera flera anställda. Via sin hemsida och blogg når de turister över hela världen. Vid intervjutillfället såg Einarsson i likhet med flera av de andra intervjuade trots allt med tillförsikt på framtiden. Han förklarade att han alltid levt i närheten av glaciären och har svårt att föreställa sig en framtid utan den.

Kreativitet och anpassning

Kriser och oförutsedda händelser har ständigt påverkat livet på Island. Vulkanutbrott och översvämningar har många gånger lett till svåra umbäranden och avfolkning. Genom moderniseringar finns det nu en större beredskap för naturkatastrofer. Men år 2008 drabbades samhället i stället av den världsekonomiska krisen vilket medförde att islänningarna snabbt måste ställa om och hitta nya sätt att försörja sig. Det var en svår tid, men erfarenheter visar att framtvungade förändringar ibland också leder till något positivt. Familjen Einarssons satsning på turismen är ett exempel på hur kreativitet, kunskaper och social sammanhållning öppnar nya möjligheter.

*På väg ut ur glaciärgrottan i närheten av issjön Jökulsárlón, vilken just undersökts inför vintersäsongens exkursioner.
Foto Camilla Andersen/Nordiska museet.*

På Island finns fantastiska naturtillgångar i form av varma källor och rikligt med vatten, så energi saknas inte. Klimat- och miljöfrågorna har dock blivit allt viktigare under senare år. Att glaciärerna snabbt minskar i storlek kräver både anpassning och kraftfulla åtgärder för att minimera risker för ras. Att vänta och se är ingen god strategi. Nu har dessutom Island och resten av världen drabbats av ännu en oförutsedd kris till följd av pandemin, vilket ställer helt nya krav. Rädslan för smitta inverkar starkt på förhållandet mellan länder, turistnäring, sjukvård och vardagsliv med konsekvenser som det ännu är för tidigt att helt överblicka.

Erfarenheter från fältet

Filmerna i utställningen har byggt på samverkan med forskningsprojekt som i sin tur bygger på längre fältarbeten. Att de tillkommit som en del i utställningsarbetet har förstås påverkat metod och frågeställningar. Tidsbristen gjorde att snabba beslut måste tas. Det insamlade materialet har bearbetats och klippts ned just för att ingå i en större helhet. Resultatet skiljer sig därför ifrån hur det skulle vara om det bedrivits som ett etnologiskt fältarbete

under en längre tid, vilket vanligen innebär deltagande observation och djupintervjuer med ett stort antal informanter. I det här fallet rör det sig snarare om en genre som samtidigt är ett slags forskningsförmedling och ett sätt att dokumentera samtiden med omedelbart sikte publik gestaltning. Trots att de tio filmerna är koncentrerade till ett fåtal frågor som rör klimat, miljö och vardagsliv ger de sammantaget ändå en viss förståelse för människors agerande i en föränderlig värld. Sprickan mellan traditionellt och modernt liv lyser igenom på många platser i Arktis.

Dokumentationsmaterialet består i första hand av digitalt inspelade intervjuer och bilder av landskap och vardagliga miljöer. Ett relativt litet antal föremål förvärvades i samband med Arktisprojektet. Skyddskläder som används vid gruvarbete samt sedimentprov och andra minnessaker från nutida forskningsresor till Nordpolen är ett par exempel.

Det krävs mod men känns samtidigt meningsfullt att ge sig ut på okänd mark och ta upp komplicerade och existentiellt viktiga frågor med betydelse för framtida generationer. Att arbeta med klimatfrågan - som under projektets gång blev allt mer brännande - har varit både svårt och stimulerande på samma gång.

En positiv erfarenhet är också att museiföremål och äldre bildsamlingar får ett lyft genom att betraktas utifrån en aktuell fråga som klimatkrisen. Samverkan över ämnesgränser inom humaniora och naturvetenskap har bidragit till fördjupade perspektiv i museiarbetet.

Trots kort förberedelsestid för samtidsdokumentationerna har vi med hjälp av forskningsprojektets kontaktnät nått ett resultat över förväntan. Det har varit en oförglömlig erfarenhet att komma nära människor och miljöer som är så annorlunda än de vi vanligen befinner oss i. Det är egentligen först i mötet med andras förhoppningar, problem och vardagliga praktiker som en djupare förståelse uppstår.

Författare

Karin Dern, intendent på Nordiska museet vid avdelning Kulturhistoria. Hennes inriktning är barn- och ungdomskultur med leksaker och spel, men hon har också arbetat brett med utställningar som Stor- och Lillsamlaren och Möblerade rum. Tidigare var Karin verksam vid Dokumentationsavdelningen och Samdok-sekretariatet. På senare år har hon ägnat sig åt ett stort kulturhistoriskt utställningsprojekt om människor i Norden under 500 år. Karins utbildningsbakgrund är fil.kand, Kulturkommunikation, Stockholms universitet, med ämnen som litteraturvetenskap, etnologi och socialantropologi.

Referenser

Litteratur

Gustafsson Reinius, Lotten (red) 2020: *Arktiska spår: Natur och kultur i rörelse*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Mountain Tourism: Experiences, Communities, Environments and Sustainable Futures (eds H. Richins and J.S. Hull). Welling, J and Árnason, T: 18 *External and Internal Challenges of Glacier Tourism Development in Iceland*. CAB International 2016.

Welling, Johannes 2020: *Glacier Tourism and Climate Change adaptation in Iceland*. PhD dissertation, Faculty of Life and Environmental Science, University of Iceland.

Welling, Johannes T. 2013: *Tourism, Landscapes and Climate Change in Iceland*. Icelandic Tourism Research Centre.

Welling, Johannes T. 2015: *Impacts and adaptive responses of the tourism sector to climate change. Adaptation processes of glacier tour operators in the Vatnajökull Region*. Icelandic Tourism Research Centre.

Länkar

På Nordiska museets hemsida www.nordiskamuseet.se finns mer att läsa om forskningsamverkan och utställningens innehåll. Där finns också bakgrunden till de enskilda samtidsdokumentationerna.

Se <https://www.nordiskamuseet.se/artiklar/tack-till>
<https://www.nordiskamuseet.se/artiklar/forskning-och-samverkan>

Information om Glacier Adventure, Hali, 781 Höfn, Iceland, se företagets hemsida: <https://glacieradventure.is/about/>

Imorgon har idag blivit historia

Charlotte Åkerman
Dragan Nikolić

En måndagsmorgon i början av november 2015 har vi tillsammans med några kollegor ett möte på ett kafé på Malmö Central. Kaféets fönster vetter in mot Centralen, och där sitter nyanlända familjer, ungdomar och barn med sina få tillhörigheter runt sig. De ser trötta ut, barn sover i knät på de vuxna. Ett stort antal volontärer arbetar med att förse de nyanlända med bland annat mat och dryck. Flera av flyktingarna dricker ur samma typ av pappmugg som vi. Vi dricker alltså samma kaffe ur samma typ av muggar på båda sidor om glasrutan men våra livssituationer ser helt olika ut. Det känns i maggropen.

Malmö 2015. Foto Matso Pamucina, Malmö museer.

Den flyktingvåg som blev så påtaglig för Sveriges del under hösten 2015 är den största sedan andra världskriget. I december samma år, hade redan 160 000 människor sökt sig till Sverige. Det enorma engagemanget bland frivilliga och volontärer utgjorde inte sällan grunden i mottagandet under den första tiden. Många av dem som engagerat sig som frivilliga har en gång själva varit på flykt eller har föräldrar som kommit till Sverige som flyktingar.

Ett samarbetsprojekt startar

Dragan, som då arbetade på Regionmuseet i Kristianstad, idag kallat Regionmuseet Skåne, samman kallade oss övriga från de andra två regionala museerna i Skåne, Malmö Museer och Kulturen, samt en tidigare kollega som numera är lektor i museologi på Lunds universitet. Detta möte kom att bli startskottet för ett samarbetsprojekt där de tre museerna dokumenterade den flyktingsituation som var akut under hösten 2015 men som utan tvivel kommer att påverka samhället under många år framöver.

Vi ställde oss många frågor: Vilka berättelser finns om flykten, mottagandet och människors engagemang? Vilka föremål tycker vi är representativa och därmed bör samlas in? Hur har media skildrat situationen? Vilken roll spelar sociala medier som verktyg för människor på flykt eller för dem som vill bistå genom att erbjuda sina tjänster, skänka saker eller på annat sätt hjälpa till? Hur kommer det att skildras i efterhand? På vilket sätt ska det bevaras för framtiden?

Vi sökte och fick medel från såväl Kulturrådet som Region Skåne. Därmed kunde vi på allvar gå igång med dokumentationsarbetet i *Flyktingdokumentationsprojektet*.

Vi valde att dela in projektet i tre faser. Arbetet under den första akuta fasen genomfördes direkt i händelsernas centrum och därför fick vi vara väldigt flexibla, både när det gällde tid och arbetsätt. Detta var ju ingenting som någon av oss planerat in i våra respektive verksamheter eller aktiviteter under året. Fas två påbörjades redan innan julen 2015. De olika museerna arbetade nu vidare med djupare intervjuer och fotodokumentation. Frågelistor skulle översättas till olika språk och genom olika kanaler distribueras till såväl flyktingar som volontärer. Under den tredje fasen, som pågick under de kommande åren, var det tänkt att uppföljande intervjuer skulle göras med ett mindre antal flyktingar som vi valt att följa.

Det handlade om att dokumentera vad som sker under en spänd väntan på uppehållstillstånd eller efter ett avvisningsbeslut, men också att följa flyktingar under integrationsprocessens olika faser.

Dokumentation i den akuta fasen

Dragan arbetade de första veckorna både dag och natt med att dokumentera flyktingsituationen på Malmö Central, vid Migrationsverkets lokaler på Jägersro och den stora insats som gjordes av volontärer och aktivister från olika organisationer. Snart fick han hjälp av en fotograf från Malmö Museer och ytterligare en kollega från Malmö Museer genomförde deltagande observationer och skrev fältdagbok från Malmö Central.

Föremål, till exempel filtar, avlagda kläder, leksaker och matförpackningar, samlades in både på Malmö Central och på Kontrapunkt, ett kulturhus och socialt center i Malmö. Två våningssängar som använts under den akuta fasen i Kontrapunkts lokaler

i Malmö har samlats in. Från Migrationsverkets tillfälliga boende på Malmömässan fick vi exemplar av de broschyrer och blanketter som delades ut till flyktingarna.

Samverkan och bredd

Studenter från Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet engagerades för att arbeta med dokumentation av flyktingmottagandet under sina respektive praktikperioder. En grupp studenter samlade under sin praktik på Malmö stadsarkiv in material från omkring 100 olika sajter på nätet – allt från olika volontärorganisationers Facebookuppdateringar till diskussioner på främlingsfientliga internetsidor.

I Regionmuseets regi har fyra mastersstudenter dokumenterat arbetet bland volontärer och aktivister, bland annat på Kontrapunkt och på plats på Malmö Central. I april 2017 genomförde etnologstudenter från Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds

Mor och barn, Malmö 2015. Foto Dragan Nikolić, Regionmuseet Kristianstad.

universitet i samverkan med Regionmuseet en dokumentation av främlingsfientlighet i Trelleborg som en del av *Flyktindokumentationsprojektet*.

Regionmuseet har också följt och videodokumenterat kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnkes besök i Malmö och de samtal hon förde med olika organisationer från civilsamhället i syfte att kraftsamla för krisberedskap i framtiden och igångsätta en integrationsprocess. Såväl Krisstabsledningen för Malmö stad som en demonstration med anledning av gränskontrollerna på Kastруп i början av januari 2016 har dokumenterats.

Malmö 2015. Foto Dragan Nikolić, Regionmuseet Kristianstad.

Malmö Museer har dokumenterat ett transitboende. Såväl ensamkommande flyktingar som familjer har följts i vardagen och intervjuats. Dessutom har Malmö Museer intervjuat en grupp ensamkommande barn.

Kulturen har genomfört djupintervjuer dels med personer som drivit familjehem, dels med personer som varit anställda på såväl HVB-hem som på transitboenden. Vi träffade en förberedelseklass med ensamkommande flyktingbarn från en av Lunds skolor. Dessutom har Kulturen tagit fram ett bildspel om Flyktindokumentationen. Arbetet kring insamling av berättelser har bland annat gjorts med hjälp av en så kallad Tool Box som tagits fram i projektet *Living Archives* på Malmö högskola. Tool Boxen innehöll

bland annat engångskameror som kunde användas av den som ville lämna sin berättelse för att komplettera texten med fotografier. Tool boxen kom till användning i Kulturens dokumentationsarbete på Hällihopp, en förening i Lund som hjälper ensamkommande ungdomar genom bland annat coaching, läxhjälp och sociala aktiviteter.

Daniel Moradi, som gjort en kortare film om att leva som gömd, har varit timanställd i projektet och fungerat som mentor för en klass ensamkommande på Värnhemsskolan som dokumenterat sig själva och gjort en film om sina liv i Sverige. Daniel Moradi bjöds in till Sveriges Riksdag och presenterade själv sin film om att komma till Sverige som ensamkommande i Riksdagen i slutet av maj 2018.

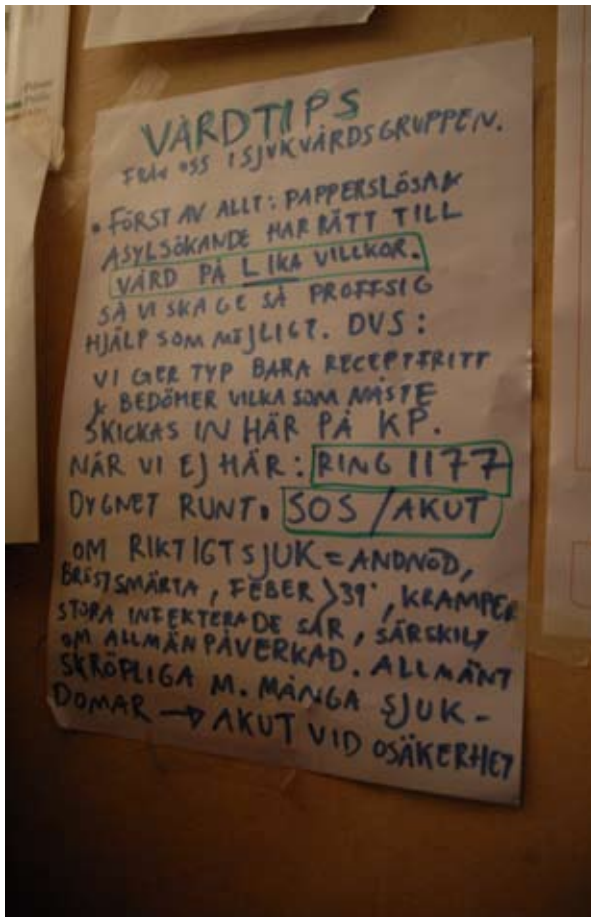
Kulturen formulerade upprop för att få såväl volontärer som tidigare anlända flyktingar att skriva ner sina berättelser. Uppropet för att få in skrivna berättelser från flyktingar respektive engagerade i mottagandet, skickades till massmedia och lades ut på Kulturens hemsida och Kulturens Facebooksida. Dessutom sattes uppropet upp på bibliotek och i andra samlingslokaler. Ett stort antal ideella föreningar kontaktades i arbetet med att sprida uppropet. Kulturen ansvarade för uppropet och alla övriga i gruppen hjälpte till att sprida det genom sina respektive kontaktnät. Ett tjugotal berättelser har kommit in, men många vi kommit i kontakt med har hellre velat berätta muntligt och har intervjuats istället.

Malmö Museer har med hjälp av tolk genomfört intervjuer på flyktingboendet i Yddingstrand. Även den förändrade verksamheten på boendet i Yddingstrand dokumenterades, bland annat genom intervjuer med verksamhetsansvariga, ägare och boende. Malmö Museer har även dokumenterat en del inlägg på Facebook i samband med detta. Vi fortsatte följa ”våra” flyktingar när de flyttade till ett nytt boende. Intervjuer med nya kontakter genomfördes också, bland annat med en man från Syrien som har fått tillfälligt uppehållstillstånd. Malmö Museer har dessutom intervjuat och fotograferat nyanlända vid flyktingboendet i Ljungbyhed.

Regionmuseet har intervjuat ett tiotal personer som tidigare kommit som ensamkommande till Sverige och som på olika sätt nu arbetar med ensamkommande barn och ungdomar.

Fokus på barn

Vi samlade in cirka 200 teckningar skapade av barn på Kontrapunkt i Malmö och på Migrationsverkets tillfälliga boende på Malmömessan. Barnens bilder ger inblick i hur och vad barnen minns, reflekterar över, känner och drömmer. Att sitta ned och teckna kan vara ett sätt att bryta passiviteten och få göra något roligt, i en situation där barnen hamnat i ett vänteläge, till exempel på ett asylboende. I teckningarna återkommer motiv från hemlandet, av familjen, kompisar, hem, hus och flaggor. Här möter vi också minnesbilder av krigssituationer och att vara på flykt. Men bland teckningarna finns även fantasifulla motiv som små monster, blå elefanter, superhjältar, gröna ängar, fladdriga fjärilar, stora blommor och glada fiskar. Allvar och lek möts, skratt och tårar. För varje enskilt barn har det varit en bedrift att ta sig hit. Var och en har sin historia. Var och en söker sin framtid.

Malmö 2015. Foto Matso Pamucina, Malmö museer.

Det sägs ofta att en bild säger mer än tusen ord. En snabb titt på barnteckningarna avslöjar hur barnen mår; oskyddade från krigets fador och grymheter, frihetsberövande, traumatiserade av den tragiska förlusten av hem och samhälle. Berövade känsla av säkerhet och förtroende blir de till de mest tysta, sårbara offren för krig. På flykt, bärande på dessa smärtsamma erfarenheter, utvecklar de försvarsmekanismer men också problemlösningar, kanske i form av en superhjälte som reder ut världens alla problem. I det första mötet med det nya landet, fångar de den svenska flaggan, en identitetsbärare som de förstår och som de på ett symboliskt plan kan relatera till. Även om motiven som vackra och idylliska landskap, blommor och fjärilar också kan tolkas som verklighetsflykt, blir det uppenbart att barn har liten kontroll över det våld och terror som de utsätts för.

Att teckna och måla, hjälper dessa barn att symboliskt frigöra och ge uttryck för de svåra och överväldigande känslor som de tvingats bära och ta itu med. Genom denna kreativa skapande process uttrycker de vad de har sett, projicerar sina trauman och sitt hopp i sina konstverk och förhoppningsvis hjälper det dem att återskapa kontroll över sina känslor och liv.

Ett tungt arbete

I dokumentationsprojektet har vi bland annat intervjuat människor som är papperslösa och lever gömda i väntan på att åter kunna ansöka om uppehållstillstånd. Många flyktingar vi träffat hade med sig minnen av fasansfulla upplevelser. Det gjorde intervjusituationen extra känslig och det var viktigt för oss att ha förståelse för och vara väl förberedda på detta. Våra intervjuer kunde ibland utgöra en del av en terapeutisk process och därmed orsaka intensiva känslor både under samtalet och efteråt. Det var också viktigt att vara medveten om hur situationen påverkade oss själva och hur detta i sin tur påverkade arbetet. Att arbeta med dessa svåra frågor berör även oss som individer och det är inte alltid så lätt att förhålla sig professionellt samtidigt som man är en medmänniska. Inte minst frågor som de här känns väldigt viktiga att diskutera inom dokumentationsgruppen, men även med kollegor på andra museer och inte minst i DOSS.

Stort intresse för dokumentationen

Intresset för projektet har varit stort, flera olika museer i landet har hört av sig. Förfrågningar om samarbeten, arbetssätt och medverkan i olika sammanhang har kommit från olika aktörer, inte bara från andra museer. Kontakter knöts med nätverk, både formella och informella, och vi välkomnade självklart alla dokumentationsinsatser på området. Det kan bara vara av godo om så många olika aspekter av flyktingsituationen som möjligt dokumenteras. Men för att dessa dokumentationer skulle ge så mycket som möjligt var det viktigt att i görligaste mån täcka olika aspekter eller ha olika ingångsvinklar.

Det är kanske just vad som händer ”sen” som utgör den stora skillnaden mellan museernas dokumentation och den som sker i media. Förr eller senare dyker det upp nya händelser och skeenden som det är medias uppgift att bevaka. Deras intresse för flyktingsituationen mattas av – i alla fall för stunden. Från museernas sida är det naturligtvis viktigt att fånga upp det som händer i den akuta situationen men det är också i högsta grad vår uppgift att försöka följa vad som sker över längre tid. Inte minst är det viktigt med ett långt tidsperspektiv för att både vi och de flyktingar vi intervjuade med lite distans ska kunna reflektera över det vi dokumenterat under den akuta fasen.

Vi var och är väldigt stolta över att ha fått motta DOSS pris för årets bästa samtidsdokumentation vid Sveriges Museers Värmöte i Östersund 2019.

Vi fortsätter

För att addera ytterligare dokumentationsmaterial till *Flyktingdokumentationsprojektet* och utveckla samverkans- och publikt arbete har vi nu 2022 sökt och erhållit medel från Kulturrådet för dokumentations- och utställningsprojektet *Röster från barn på flykt*.

I projektet återupptas samarbetet mellan de tre regionala museerna i Skåne och Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet. Syftet är att genom att dokumentera barn som flytt från Ukraina få ett jämförelsematerial till dokumentationen från 2015-2018 och att dessutom skapa en inkluderande,

aktuell, engagerande och meningsfull upplevelse om barn på flykt. Målet är att tillsammans med barn- och ungdomsgrupper producera en pop-up utställning kring deras erfarenheter av mottagande, bemötande och integration, innehållande en digital plattform för personliga berättelser, foto-, film- och konstupplevelser.

Med pop-up utställningar levandegör vi de fysiska miljöerna på Centralstationerna i Malmö, Lund och Kristianstad i anknytning till de historiska händelserna 2015 och inkluderar i ett jämförande perspektiv samtida berättelser om barn på flykt från krigsdrabbade Ukraina. Därmed får vi in ett material som tillför vår tidigare dokumentation ytterligare en dimension. Innehållsmässigt utgår vi från barnkonventionen - genom att tematisera processer och lyfta upp personliga upplevelser och erfarenheter kring mottagande, bemötande och integration.

I projektet kommer även Malmö Samlade Röster att medverka i utformningen av utställningsinnehållet. För att utforma programverksamhet i samband med invigningen, samverkar vi med Skate Nation. Såväl Malmö Samlade Röster som Skate Nation kommer att vara medskapare av innehållet i utställningarna.

Sammanfattningsvis kan sägas att *Röster från barn på flykt* kan ses som ett delprojekt i en större utställningssatsning kring *Flyktingdokumentationsprojekt 2015-2018* som vi planerar att söka medel för och förhoppningsvis genomföra och inviga 2025. Framförallt fokuserar vi nu på organisatoriska aspekter och metodologiska samverkansmodeller kring dokumentation och utställningsproduktion mellan de stora regionala museerna och samarbetspartners från offentliga och civila sektorn samt näringsliv.

Framtiden är vår - samtiden är här

Exakt hur de berättelser, intervjuer, föremål eller filmklipp vi samlar in idag kommer att användas framöver vet vi inte. Men det är ett historiskt viktigt material som ska finnas tillgängligt för forskning och där delar av det kan tillgängliggöras genom utställningar. Materialet kan också bli uppslag för pedagogisk verksamhet eller utmytna i någon form av publikation.

Framtiden är vår, Malmö 2015. Foto Matso Pamucina, Malmö museer.

Till museernas viktigaste uppgifter hör ju att skapa förståelse för människan i samhället. En viktig del i detta är att ge kulturhistoriska perspektiv på hur levnadsvillkor och värderingar har skiftat över tid, rum och i olika sociala sammanhang. Idag är ju historia redan i morgon och den historia som skapas just nu vill vi ge framtiden möjlighet att förstå och kunna dra lärdom av.

Dragan Nikolić, Fil. dr. i etnologi med lång erfarenhet nationellt och internationellt inom forskning och offentlig kulturarvssektor. Dragans främsta intressen är forskningsförmedling, samverkan och kulturproduktion. Sakkunnig i etnografi, kulturarvsforskning, minnes- och museistudier, verksamhetsledning och projektledning, kulturanalys, kulturproduktion och processdokumentär film.

Författare

Charlotte Åkerman, Fil.kand och chef för Avdelning Samlingar och produktion på Kulturen i Lund. Charlotte har tidigare arbetat vid Nordiska museet i Stockholm och Helsingborgs museum. Under åren 2004 – 2011 var hon ordförande i Samdoks pool för Tillverkning och tjänster. Charlotte var projektledare för *Flyktindokumentationsprojektet* och är projektansvarig för *Röster från barn på flykt*.

Göteborg berättar

Marie Nyberg
Marja Ågren

Göteborgs Stadsmuseums projekt *Göteborg berättar* startade som en del av jubileumsförberedelserna för Göteborgs 400-årsfirande. Stadens eventbolag Göteborg & Co fick tidigt kommunfullmäktiges uppgift att hålla i jubileet. De efterlyste göteborgarnas deltagande och fick in många förslag på jubileumsaktiviteter. Dessa sammanställdes i en katalog och sorterades in under olika teman. Ett tema var ”Bygga broar” och det handlade mycket om att ta del av varandras berättelser – med staden Göteborg som utgångspunkt. Ur dessa förslag uppstod *Göteborg berättar*.

Projektet *Göteborg berättar* har pågått i flera år med två huvudsakliga delar. 2015 var det en del av arbetet för ett jämlikt Göteborg, med samarbete mellan museet och stadens sociala resursförvaltning. Projektet övertogs av museet under 2016 och då genomfördes stadsvandringar för minoriteter och berättarkaféer, skrivarkurser och ett teaterstycke; *Röst*. Under 2017 befann sig projektet i ett förberedande läge för nästa större satsning, då pågick bland annat statistikbearbetning. När museets samlingsenhet tog över ansvaret för projektet 2018 gick arbetet in i en ny fas och planeringen av insamlandet av 100 berättelser med åtföljande porträtt påbörjades.

Det insamlade materialet var tänkt som ett komplement till den stora insamlingen som gjordes inför stadens 300-årsjubileum, men också att tillföra samtida göteborgsberättelser till museets arkiv. Det finns intervjumaterial från tidigare samtidsundersökningar från olika delar av staden i arkivet, men inte ett så här stort material med utgångspunkt från hur det är att bo i staden Göteborg. Genom detta nedslag under ett år blir också de samtida göteborgarna till en del av Göteborgs historia. ”Du är en del av berättelsen om Göteborg och vi skapar den tillsammans” står det i den presentation av projektet som vände sig till intervjupersonerna. Det individuella minnet och den individuella berättelsen blir en del av ett större sammanhang – många olika berättelser skapar en större bild. Det fanns även en tanke om att försöka skapa en känsla av delaktighet mellan människor i

olika delar av staden. I ett samhälle som genomgår stora förändringar, där grupper ofta ställs emot varandra, kan detta med att dela varandras berättelser om vad Göteborg är, ha betydelse för den sociala tilliten. Det är inte lätt att åstadkomma i stort, men genom att nå ut i de olika stadsdelarna och ge stadens invånare chans att läsa varandras tankar om livet i staden kan utrymme skapas för insikter och förståelse för den andre.

Den första intervjun gjordes i mars 2018. Museets projektgrupp, med uppdrag att planera och utföra intervjuerna, bestod av Marie Nyberg och Ida Rådegård, bägge projektledare under denna fas, samt Rolf Sossna och Marja Ågren.

Vem berättar?

Intervjuer med 100 göteborgare

Med utgångspunkt i kommunens statistik var ambitionen att i urvalet spegla hur Göteborgs befolkning med cirka 570 000 invånare fördelar sig på åldrar, kön, födelseländer och sysselsättning. Vi i projektgruppen intervjuade nästan lika många män som kvinnor, jämnt fördelade i olika åldersgrupper. Den yngsta var sex, den äldste 97. Hälften var födda i Göteborg, en fjärdedel på andra platser i Sverige och en fjärdedel på platser i andra länder. 35 procent av Göteborgs befolkning har utländsk bakgrund (det vill säga antingen föräldrar födda utrikes eller att man själv är född utrikes) liksom 35 personer i vårt urval. Bland de intervjuade fanns personer med många olika sysselsättningar. Geografiskt var de spridda över staden utifrån olika stadsdelsnämndsområden.

Till en början valde vi att inte inkludera barn i projektet. Det fanns tveksamhet kring hur svårt det skulle bli att få vårdnadshavares tillstånd och osäkerhet kring risker för missbruk av material som tillgängliggörs. Hur ska man förhålla sig till att barn är i olika stadier av utveckling och förståelse av sin omvärld – vilken fas är det som blir sparad och vad händer om man ångrar sig? Samtidigt har barn också rätt att bli hörda och deras perspektiv på livet i staden

är av lika stort intresse som alla andras – och personer under arton år utgör tjugo procent av Göteborgs befolkning.

Efter diskussioner togs beslutet att även söka deltagare under arton år. Vi tog hjälp av en jurist att utforma samtyckesblanketter och genomförde en workshop med Ylva Mårtens, radiojournalist och erfaren intervjuare av barn. Själva intervjuandet gick lättare än vi kanske trott, men det medförde svårigheter att hitta tjugo barn på kort tid, som också skulle bo i olika stadsdelar och ha olika kön, åldrar och bakgrunder. Kulturskolor och skolor var bra sökvägar.

Generellt hade vi många olika sökvägar för att hitta deltagare. De första hade medverkat i andra projekt på museet eller tog kontakt då vi informerat om projektet i media. På Kulturkalaset 2018 sökte vi intresserade och fick bra respons. Senare sökte vi via berättarträffar, språkkaféer, föreningar, skolor och andra nätverk. Ju närmare 100 personer vi kom ju snävare blev urvalet, om vi skulle klara målet att följa statistiken.

Vid intervjutillfällena använde vi en frågelista som bestod av tre delar – en del med bakgrundsfakta om personen, en del med göteborgsrelaterade frågor, inklusive stadsdelen, och en del som gav möjlighet att berätta mer om sitt liv eller om annat som var angeläget för personen. Frågelistan och tidsramen på en timme satte ändå en tydlig struktur (och var ett gott stöd i de fall då intervjupersonerna inte var så språksamma).

En fråga vi ställde oss i början av intervjufasen gällde hur vi skulle prioritera bland intresserade intervjupersoner. Flera hörde av sig just för att de ville berätta sin specifika livshistoria, eller något om staden de verkligen ansåg viktigt. De berättelserna ville vi ju gärna höra, samtidigt som vi behövde hålla ett öga på statistiken. Vi diskuterade syftet – var det särskilt intressanta levnadsöden vi var ute efter eller mer vardagliga berättelser? Fanns det plats för båda? Efter cirka tjugo utförda intervjuer fick vi börja välja bort. Kvoten av äldre personer (fem deltagare över 80 år) fylldes till exempel ganska fort och även bland dem ville vi om möjligt ha en variation. Det var ett stöd att vi hade statistiken att utgå från. Sammantaget lyckades vi bra med vår avsikt – deltagarna i

projektet är fördelade i likhet med stadens befolkning. Någon exakt representation är det inte och det siktade vi heller aldrig mot. En del av de intervjuade hade bott hela sina liv i Göteborg, andra bara en kort tid. Vår definition av en göteborgare var helt enkelt ”en som bor i Göteborg”.

Fotografens arbete

Efter att intervjufasen avslutats var vi två personer kvar i projektgruppen och nu var det dags att starta arbetet med fotografering av alla deltagare – som alltså skulle kontaktas igen och återigen lämna sitt samtycke. Under sommaren 2019 upphandlades fotograf Stefan Edetoft som var van att porträttera människor och hade mångårig erfarenhet av att arbeta i staden. Under ett knappt års tid for han runt i staden och förevigade deltagarna på platser de själva fått välja. Vi skrev en sammanfattning av varje intervju som underlag för Stefan och han förmedlade sedan bilderna till oss tio i taget.

Det var spännande att se dem vi mött i intervju-situationen ta plats på bild. Ofta kunde Stefan berätta roliga anekdoter om hur mötena avlöpt – om tiden tillåtit hade de också varit intressanta att dokumentera! På dessa avstämningsmöten kunde vi ha synpunkter inför kommande fotograferingar, ge förslag men också stöd i den långa processen. Vi pratade till exempel om vilka platser som kommit med, om det gick att fotografera fler på sina arbeten och hur kvinnor respektive män avbildades. Fyra personer valde att inte vara med på bild, deras berättelser fick illustreras av miljöbilder. Med bilderna läggs ytterligare en dimension till samtidsdokumentationen, genom miljöer, kläder, frisyrer, interiörer.

Materialet sökbart

Parallellt med fotograferingen pågick arbetet med att registrera materialet – ljudfiler, utskrifter och porträtt – i museets databas Carlotta. Tillgängliggörandet av materialet var en fråga som diskuterats under hela projektets gång. Å ena sidan var det en del av syftet att skapa möjlighet att ta del av göteborgares berättelser och många av deltagarna var angelägna om att det de framfört skulle nå ut. Å andra sidan är det svårt att överblicka vad det kan leda till att låta ett

material av detta slag, som inte bara innehåller tankar om staden utan också många personliga och öppenhjärtiga berättelser, finnas tillgängligt för alla.

En förutsättning var förstås deltagarnas samtycke, vilket fanns i form av påskrivna blanketter. I och med att GDPR trädde i kraft (maj 2018) och inte minst efter beslutet att inkludera barn hade vi mycket diskussioner kring just samtycke, hur det ska utformas, vad det innebär och möjligheten att dra tillbaka det. Vid registreringen ställdes vi också inför det faktum att många pratar om andra personer i intervjuerna – som inte blivit tillfrågade. I några fall kommer de in på känsliga ämnen som rör en tredje part. Det ledde till en process där kollegor och jurister tillfrågades, och ledningsgruppen för projektet fick ta ställning till våra förslag på hantering. I korthet innebar det att vi klippte bort känsliga passager i ett par av intervjuerna, vilket framgår i databasposten. Vi skrev ett dokument om hur vi tagit oss an frågan, vilket lagts till övrig dokumentation i projektet.

Överhuvudtaget har vi varit angelägna om att noga dokumentera vårt tillvägagångssätt och göra intervjuer och fotografier så sökbara som möjligt – när de nu är tillgängliggjorda. Förhoppningsvis underlättar det för framtida användare av materialet,

vi vill ju att det ska bli använt. En viktig del genom hela projektet var också att löpande informera deltagarna om processen, för att bibehålla deras förtroende och ge dem insyn i vad som hände med materialet. En lärdom blev uppenbar – var noggrann med kontaktuppgifter från början!

Förberedelser inför utställningen

När planeringen av samlingsarbetet startade i januari 2018 fanns det inga planer på en utställning, men då Göteborg & Co erbjöd tillgång till utställningsskärmar som kunde stå ute på stan blev det möjligt att använda det insamlade materialet och nå ut i större skala.

Ett moment som krävde mycket – och i ett par fall långdragen – kommunikation med deltagarna var att få deras klartecken till hur de skulle presenteras i bild och text i utställningen. En stor del av produktionsarbetet handlade om att välja citat ur de mellan 20 och 40 sidor långa intervjuerna. Vi diskuterade mycket hur vi skulle presentera materialet och hämtade inspiration från liknande projekt. Som riktlinje utgick vi från tanken att Göteborg var huvudpersonen och försökte få med så många vinklar på staden som möjligt.

De 54 skärmarna som stod på Gustaf Adolfs torg i tre månader. Platsen var central och många stannade och tittade på skärmarna och läste texterna. Foto Marie Nyberg.

Vi beslöt att låta varje person presenteras med några korta fakta rörande födelsetid och -plats, nuvarande boende, familjeförhållanden, sysselsättning och något om vad de gör på fritiden. Då dessa omständigheter är i ständig förändring i människors liv var vi noga med att upplysa om att fakta baserades på de förhållanden som rådde vid tiden för intervjun. Till det valde vi ut ett längre citat och ett kortare, så kallat "statement".

Vi ville också att formgivningen skulle bidra till känslan av staden som en väv och arbetade tätt med Pernilla Elmtén Börjesson som ansvarade för grafisk form. En detalj var hexagonmönstret, också kallat "bikupemönstret", som jobbades fram utifrån en tanke om att knyta samman skärmarna/personerna och ge associationer till stadens struktur som både fast och föränderlig. Platsnamnen på skärmarna, hämtade från respektive intervju, var ett annat inslag som visade på både tillhörighet och rörelse.

På Gustaf Adolfs Torg

Utställningen öppnade den 2 juni 2021 på Gustaf Adolfs Torg i stadens centrum. Att se de 54 stora skärmarna tillsammans blev en stark upplevelse. Det var lätt att röra sig mellan porträtten av de olika personerna och innehållet gav mycket att läsa och se. Besökare kunde strosa igenom eller återkomma flera gånger. Göteborgs 400-årsjubileum år 2021 blev tyvärr kraftigt påverkat av den pågående coronapandemin, men vi var glada att utställningen *Göteborg berättar* var ett av få jubileumsprojekt som gick att genomföra detta år, just för att den stod utomhus.

Utställningen stod i stadens centrum hela sommaren, för göteborgare och andra att utforska. Den klarade sig bra undan väder och vind och med regelbunden tillsyn var det lätt att städa upp efter fågelbesök och något enstaka klotter. Ett antal publika visningar genomfördes, med ett begränsat antal platser enligt de restriktioner som rådde. Under fyra veckor i början av höstterminen hölls också skolvisningar. Därefter delades utställningen upp och skärmarna flyttades ut till utvalda platser i tio olika delar av staden, där de stod året ut.

Någon vernissage gick inte att ha på grund av restriktioner, men ett invigningssamtal lett av författaren

och journalisten Marit Kapla sändes digitalt. Strax före flytten från Gustav Adolfs Torg i september bjöd vi in deltagarna till en finissage, med jubileumstårta och fanfar, där vi fick möjlighet att tacka de som varit med.

Om dessa 100 göteborgare inte berättat och låtit sig fotograferas hade det varken blivit dokumentation eller utställning. Många uttryckte också glädje över resultatet och tyckte att det varit roligt att delta.

*Introduktionsskylten till utställningen Göteborg berättar.
Foto Kristin Lidell.*

I mitten av september flyttades skärmarna ut i tio stadsdelar. Här står de utanför Blå Stället i Angereds centrum. Foto Marie Nyberg.

Med Göteborg som minsta gemensamma nämnare

Samtidsdokumentationen Göteborg berättar klarade sig undan större konsekvenser av coronapandemin, intervjuerna var gjorda och fotograferingen nästan avslutad när den nådde Sverige. Det sägs med andra ord inget om covid-19 och dess följderna i materialet, vilket på ett sätt kan tyckas synd, men kanske hade ämnet dominerat berättelserna på ett oproportionerligt sätt om intervjuerna gjorts efter pandemins utbrott. De är ett snitt ur stadens liv vid den tidpunkt de gjordes, samtidigt som dess innehåll spänner både bakåt och framåt i tiden.

Resultatet är verkligen en mångfald av röster som talar om allt möjligt i livet, med staden som nav. Genom att ha Göteborg som huvudämne för våra frågor kunde annat så att säga komma med på köpet. Om vi hade träffat deltagarna med syftet att fråga om till exempel arbetsliv, bostadsförhållanden, skolor, integration, kommunikationsmedel eller matlagning så hade berättelserna varit styrda av det – nu fick vi veta mycket om vad olika göteborgare tänker om dessa och många andra ämnen, integrerat i berättelsen om deras liv i staden. Göteborg utgjorde den relativt neutrala gemensamma nämnaren för alla inblandade. Nedan följer några exempel på vad det talas om i intervjuerna och teman som vi frågade om.

Bilden av Göteborg och stadens förändring

Göteborg som stad har länge setts som en hamnstad, en industristad och en arbetarstad, då den har präglats av stora industriarbetsplatser som varven, Volvo och SKF, och hamnens avgörande betydelse. Men idag är det inte lika självklara benämningar på staden, det framgår när intervjupersonerna blir ombedda att beskriva vad Göteborg är för stad. Stadens fokus har skiftat, liksom synen på staden. Tjänstestad, utbildningsstad och evenemangsstad är andra epitet som vuxit fram i takt med den postindustriella förändringen. Torgny tar upp flera talande aspekter på stadens utveckling. Han minns från sin barndom att ”när det blåste åt rätt håll så kunde man höra nithammarna från de tre stora varven nere i hamnen” och konstaterar att de nu är borta – ”det byggs inga skepp i Göteborg längre.” Han säger om göteborgares

syn på sin stad att ”om man ser till de som är 45 och yngre idag så tror jag inte de känner igen sig i det här med Feskekörka och gamla goa gubbar” och han är skeptisk till det som av vissa lanserats som stadens nya självbild: ”Det här med evenemangsstad hoppas jag inte på”.

Några av de intervjuade som kommer från stora städer med lång historia, som Alexandria eller Damaskus, kan uttrycka en glad förvåning över hur mycket det byggs nytt och utvecklas i Göteborg, till skillnad från där de kommer från där ”allt redan är byggt och på plats”, som Rama säger. Rasha från Alexandria uppskattar evenemangen i staden:

- Jag har mycket av min första gång här i Göteborg. Första gången åka skidor och första gången walk over a frozen lake. Första gången på en jättestor festival. Första gången på en gayparad. Och min första konsert för en, hur kan man säga, en arabisk superstar. Gratis, här i Göteborg. Och i år kommer en superstar från Libanon som heter Nancy Ajram och jag ska se henne för första gången. Här i Göteborg! Det är jättecoolt! Jätteroligt och jättespeciellt. Typiskt av Göteborg.

Efter regionen och kommunen är fortfarande Volvo stadens största arbetsgivare, följt av universitet, Chalmers och SKF, och flera av de intervjuade arbetade på Volvo. Jamak, då projektledare på Volvo Cars, understryker det faktum att industrin drar till sig många nya invånare till Göteborg, expats från olika länder med avancerade specialistkunskaper som – till hennes glädje – håller på att göra staden kosmopolitisk. Hon tycker ”event” är ett modeord och ser Göteborg som en modern industristad.

Varför ska man bo i Göteborg?

Vi hade ett antal frågor som rörde synen på staden; vad som är bra och dåligt, vad – om något – som är utmärkande för Göteborg och dess invånare, varför vill man bo här och så vidare. En fråga gällde vad eller vem som är en ”äkta” göteborgare och den gav upphov till många funderingar och väckte också viss förvåning – vad menade vi? Svaren varierar från att det finns ingen äkta göteborgare till ett uppräknande av kända göteborgsprofiler.

På samma sätt fanns inget entydigt svar på vad som är typiskt göteborgskt, mer än möjligtvis dialekten som vissa uppfattade sände positiva signaler. Något svårpåtagligt men trivsamt finns också i hur göteborgare förhåller sig till sin omgivning menar många, något med humorn och förmågan att ”kallprata så att det verkar som om man känner varandra väl” som Elisabeth säger. Den bilden av göteborgare blir både bekräftad och ifrågasatt i materialet.

Även frågan om begreppet göteborgsanda tolkades på olika sätt. Några hänvisade till politikern Göran Johansson, kommunstyrelsens ordförande i Göteborg under många år, vissa förknippade det med mygel och mutor medan andra såg det som syftande på just den öppenhet som sägs präglade göteborgarna. Sandra beskriver det som ”en annan attityd till livet” och att göteborgare är ”trevliga på ett annat sätt”. Hon tror att närheten till havet spelar in, men lyfter också fram politiken, särskilt ungdomsfullmäktige där hon själv varit aktiv. ”Det är banne mig det bästa med Göteborg – det slår skärgården till och med”.

Dennis, som i sitt arbete haft anledning att reflektera över stadens styre, menar att ”varenda göteborgare vet att göteborgsandan, och korrruptionen, finns” även om det enligt honom förnekas från en del håll. Det är ett fenomen med lång historia och med både bra och dåliga sidor menar Dennis, och pekar på att mycket i Göteborg utvecklades genom stora donationer, vilket bidragit till en ”pragmatisk inriktning, där saker och ting görs relativt obyråkratiskt”.

Svaren på frågan om varför man ska bo i Göteborg kretsade ofta kring grönska och närheten till vatten. Många tycker också att Göteborg är en lagom stor stad, med stor variation och mångfald i utbud, möjligheter och människor, fast med ett lugnare tempo än i större städer. ”Inte så liten att den blir tråkig och inte så stor att jag inte klarar av den” säger Ariella. Staden kan uppfattas som överblickbar, man kan ”snubbla in i stadsdelar” och mycket finns på gångavstånd. Många hänvisar som sagt också till uppfattningen om stadens – och dess invånars – karaktär av öppenhet. Ungefär hälften av de intervjuade var inflyttade till

Göteborg och hade en personlig historia om vad som gjort att de flyttat hit, eller ”hamnat här” som många sa. Att valet föll just på Göteborg kan vara en slump, men det kan också ha att göra med att man attraherats just av närheten till havet eller känslan av öppenhet i staden. Ofta är orsakerna ganska typiska anledningar till att människor flyttar på sig; man söker utbildning eller arbete, man har mött sin kärlek eller det råder krig eller andra umbäranden på platsen där man bor. Det finns många variationer på dessa teman i materialet, liksom berättelser om hur det var att börja sitt liv i staden när man väl flyttat hit.

Närheten till vatten kommenteras ur många aspekter. Även om Göteborg inte längre är en varvsstad och hamnen har blivit en containerhamn långt från centrum, så känns ändå älven och havet som en port mot världen. Kuststäder är ofta mottagliga för det nya, enligt flera av de intervjuade. Att snabbt kunna nå havet skapar en känsla av frihet, säger Francisco och fortsätter:

- Människorna som bor vid kusten, särskilt i hamnar, har ett helt annat sätt att tänka och en annan mottaglighet till folk utifrån än inlandsfolk. Jag tror att kusten är gjord för drömmare, man drömer mer när man ser havet, och hellre gråter man framför havet än i skogen, i alla fall för min del.

Även om staden ligger vid havet är havet inte en självklar del i livet för alla göteborgare. Betydelsen av de många sjöarna i göteborgsområdet betonas likaså. Göta älv är också ett vattendrag som sätter sin prägel på staden, vilket kommenteras – många vill ha större tillgänglighet till älvstränderna. Utöver vattnet har staden mycket grönska, många parker och stora skogsområden i sin närhet. Naturen innebär skönhet, rekreation, utflyktsmål och upplevelser. I materialet blir det också tydligt att det varierar vilka naturområden man tar del av. Var i staden man bor och vilken natur som finns närmast spelar förstås in, liksom vanor, preferenser och upplevelse av tillhörighet med mera.

Betydelsefulla platser

Många beskriver att de gillar ”sin stadsdel” och lyfter

ofta fördelen att det är ”nära till allt” oavsett vilken stadsdel det rör sig om. Det blir också tydligt att de flesta oftast rör sig i invanda spår, i närheten av där man bor och till sin arbetsplats, skola, affärer, nöjesutbud och så vidare. Det är få som säger att de tar sig till andra delar av staden om de inte har en särskild anledning och även infödda göteborgare kan ofta räkna upp flera delar av staden där de aldrig varit, eller bara passerat hastigt igenom.

Betydelsen av stadens allmänna platser blir tydlig i materialet, några som återkommande nämns är Nordstan, Kungssportsavenyn, Slottsskogen, Änggårdsbergen, Delsjön och andra badplatser, och Liseberg. Najomi, uppvuxen på landet i Södermanland, gick ofta på nöjesfältet när hon besökte staden som liten. Nu bor hon här och har extrajobb på Liseberg, som hon ser som en väldigt inkluderande plats. Ett exempel på en plats som väcker känslor – både dåliga och bra – är köpcentret Nordstan som ligger vid Centralstationen och Brunnsparken. Det är både en passage och en samlingsplats, många handlar i butikerna, en del arbetar där eller i kringliggande kontor, en del kommer för att äta lunch eller för att umgås på caféer och restauranger. Platsen har också, allt sedan den öppnades på 1970-talet, i olika grad lockat till sig människor och grupper som söker någonstans att uppehålla sig inomhus, vilket ibland leder till problem – något som det återkommande rapporteras om i media.

Några informanter beskriver att de undviker att passera genom Nordstan om de kan, det känns otryggt och upplevs som fult, kommersialiserat och otrivsamt. Andra åker gärna dit, med familjen eller med kompisar och lyfter Nordstan som en viktig plats för integration i staden. Det ligger mitt i centrum och är en plats som nästan alla göteborgare har en relation till, där man möts vare sig man vill det eller inte – ungdomar från olika stadsdelar, invånare med olika bakgrunder. För många av de unga är det också en viktig plats i ”erövrandet” av sin stad.

Även om en del av stadens offentliga platser väckte blandade känslor hos de intervjuade så står det klart att de fyller en viktig funktion. Till det kommer många specifika favoritplatser som räknades upp, nog så viktiga för den enskilda personen. Det kan vara en parkbänk någonstans, en damm,

en utsiktspunkt, en trappa, ett café eller en ö i skärgården. Inte minst barnen lyfter platser i sin närmiljö, men de kan också berätta om upplevelser från offentliga platser. Som Viola som ofta varit på festival ”där Poseidon står” och tycker att det är en ”bra och lite mysig” plats, eller Hugo som sett många fotbollsmatcher på Ullevi.

Segregation i staden

Att levnadsvillkoren skiljer mellan olika stadsdelar är också ett faktum som är påtagligt i materialet och som hör ihop med frågorna om segregation som vi ställde. En del är mer engagerade i den frågan än andra och det varierar i hur hög grad man själv upplever sig vara drabbad av det, men generellt finns det en stor medvetenhet om problemen och att de måste angripas på flera plan. Många efterfrågar mötesplatser och fler anledningar och möjligheter att mötas, till exempel i samband med idrott och kultur. Som goda exempel lyfts bland annat Göteborgs kulturkalas, Hammarkullekarnevalen och Gothia Cup.

Daniel som bott i Hammarkullen i hela sitt liv, men vid tiden för intervjun var på väg att flytta ut från staden med sin sambo, säger:

- Att det är segregerat råder det inget tvivel på och det tror jag inte är bra för någon oavsett vid vilken ända av spektrumet man befinner sig. Risken är väl att det skapas en fientlighet mellan grupper, mellan människor och mellan stadsdelar till och med.

Erik som är uppvuxen i Kortedala beskriver upplevelsen av att börja på ett gymnasium i centrum och därmed också lära känna invånare från helt andra delar av staden. Han menar att det är ”en sån kulturell skillnad” och att många av hans vänner i Kortedala knappast vet hur det ser ut i andra delar av Göteborg. Men konstaterar också:

- Det finns fina grejor i Kortedala och det finns fina grejor i resten av Göteborg, och jag tror att vi hade fått ut mycket om de skulle kunna blandas lite – alla hade fått ut någonting på att ha lite av en integration med de här två världarna.

En annan som erfarit olikheterna – och likheterna –

mellan stadens olika delar är Fauzia. Hon bor i Kortedala och gjorde sjuksköterskepraktik i ett område på Hisingen.

- Man kunde se skillnaden från en del av Hisingen till den andra. En del det ser ut som Kortedala – massa invandrare, massa folk – och i den andra var det bara svenskar, fina villor. Men alla hade samma problem. Jag var praktikant inom psykiatri och det var samma problem, fast på sina olika sätt. Det finns många som är väldigt ensamma.

Både barn och vuxna ger också exempel från skolvärlden, där resurserna varierar och de olika förutsättningarna påverkar elevernas framtida möjligheter. Ett exempel är Souza som arbetar som psykolog på olika grundskolor och är oroad över bedömningar av barn som görs utan tillräcklig hänsyn till om de behärskar språket eller ej.

Motsägelsefullheter

På frågan om vad som inte är bra med Göteborg var segregationen ett av svaren. Några tog också upp kriminalitet och otrygga platser. Annat som gör staden mindre attraktiv är tät biltrafik, köer och en kollektivtrafik som inte fyller behoven. Det är för ont om bostäder och det som byggs är för dyrt är åsikter som uttrycks i materialet, inte minst av unga. Andra hade synpunkter på att husen blir för höga. Vissa gillade inte den oreda som infrastrukturprojektet Västlänken ställt till med, men färre än vi trodde lyfte den frågan – kanske hade aktualiteten hunnit släppa när vi gjorde intervjuerna. Det fanns också röster som talade uppskattande om förändringarna som pågår i staden.

Överhuvudtaget finns en motsägelsefullhet i materialet som gör det intressant och rikt, om än svårt att sammanfatta. En och samma person kan tycka först på ett sätt och sen ett annat medan andra är tvärsäkra på vad de anser. Det finns också en pendelrörelse i materialet mellan å ena sidan det individuella perspektivet – den egna platsen, personliga orsaker till hur man rör sig och varför man hamnat här. Å andra sidan framträder deltagarna som invånare i sin gemensamma stad (och som världsmedborgare) –

de ger strukturella förklaringar och gör generella beskrivningar och reflektioner. Såväl de personliga berättelserna som berättelsen om staden Göteborg växlar mellan olika perspektiv och vandrar mellan det stora och det lilla. Så som det är i livet.

Utdelning av priset för Årets samtidsdokumentation år 2021 till projektet Göteborg berättar och Göteborgs Stadsmuseum. Från vänster Marja Ågren, Pernilla Elmtén Börjesson, Christine Fredriksen, prisutdelare från DOSS, Rolf Sossna och längst till höger Stefan Edetoft. I mitten Carina Sjöholm, museichef och Marie Nyberg, projektledare, som håller diplommet från DOSS. Foto Helena Joelsson Ekström, Göteborgs Stadsmuseum.

Författare

Marja Ågren är född och uppvuxen i Göteborg och bor nu i Majorna. Hon disputerade i etnologi vid Göteborgs universitet 2006 och har därefter haft ett antal anställningar på museer och arkiv i staden. Mellan 2018 och 2021 arbetade hon på Göteborgs stadsmuseum, i huvudsak med projektet Göteborg berättar. Hennes favoritplatser i staden är Slottsskogen, Götaplatsen och Ganlets badplats.

Marie Nyberg är född och uppvuxen i Göteborg och bor nu i Angered. Hon har läst kulturvetarlinjen och etnologi med examen 1983 och började därefter arbeta på Göteborgs museer. Har under många år arbetat med samtidsdokumentationer och utställningsproduktion, senast med projektet Göteborg berättar. Arbetar nu i museets stora flyttprojekt. Favoritplatser i Göteborg är Lärjedalen, Stenpiren och Ringön.

Referenser

Litteratur

Aleksijevitj, Svetlana 2013: *Tiden second hand: slutet för den röda människan*. Ersatz

Axelsson, Linnea 2008: *Aednan*. Albert Bonniers förlag.

Ek, Sven B, Bergqvist, Magnus, Lökken, Kerstin 2002: *Stadens Janusansikte, Göteborgare tycker om Göteborg*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Väst-sverige.

Esiasson, Peter 2019: *Förorten*. Livonia: Timbro förlag.

Hagerman, Maja 2019: *Trådarna i väven: på spaning bland minnen och kulturarv i Sverige*. Livonia: Norstedts.

Kapla, Marit 2019: *Osebol*. Teg Publishing

Mårtens, Ylva 2013: *Vad säger barnen*. Atlas

Övriga källor

Göteborgs museer:

Intervjuer och porträtt finns tillgängliga i databasen Carlotta GSMArkiv:190012

Frågelistan finns på GSMArkiv:190076

Citat från följande personer finns med i artikeln:

Torgny, Rama, Rascha, Jamak, Elisabeth, Sandra, Dennis, Ariella, Fransisco, Najomi, Viola, Daniel, Erik, Fauzia och Souzan.

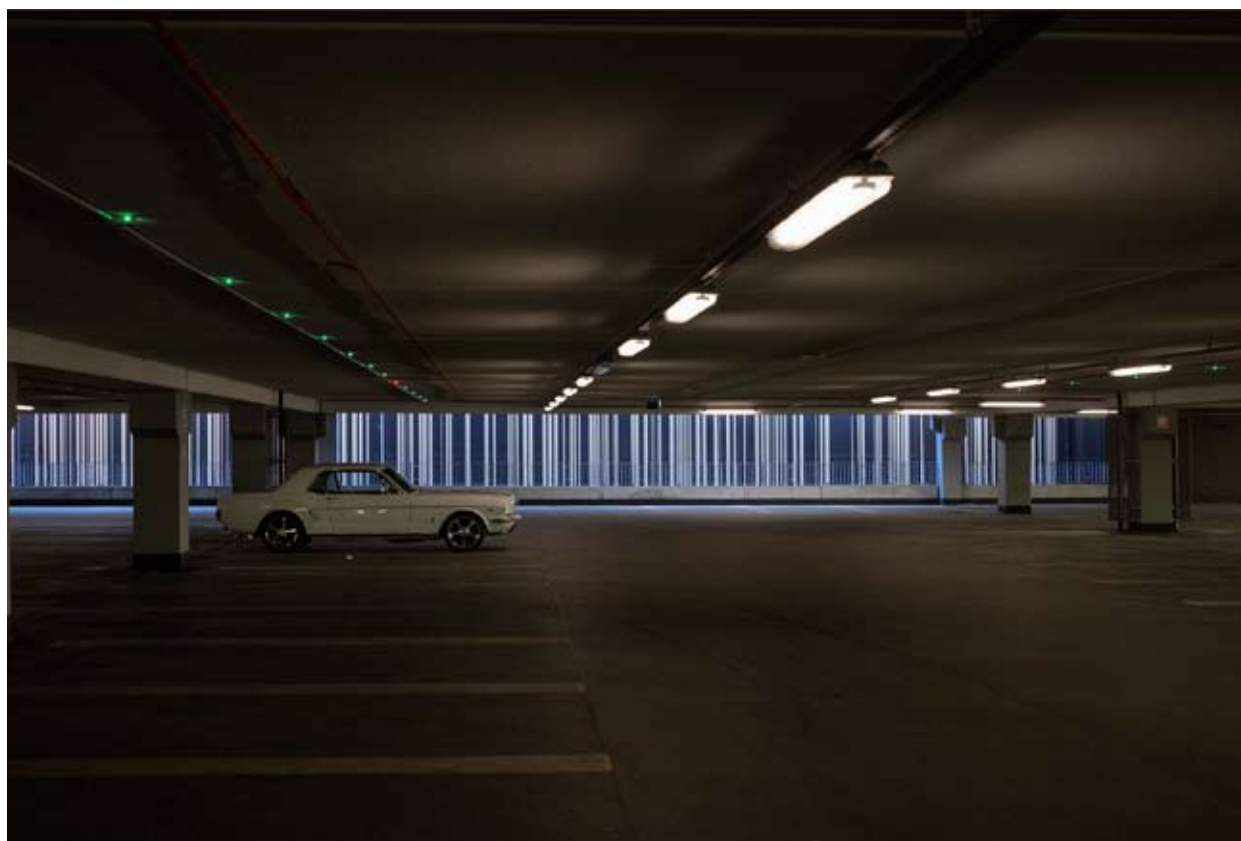
Fotografisk dokumentation i spåren av Covid-19 - Malmö

Andreas Nilsson

- Hej. Jag heter Andreas Nilsson. Just nu dokumenterar jag de förändringar i samhället som sker till följd av Corona, Covid-19.

Detta var en vanlig replik från mig under några månader våren 2020, när jag för Malmö museer arbetade intensivt med att dokumentera vår samtid. Fredagen den 13 mars fick jag i uppdrag att åka ut och dokumentera "tomma hyllor" i mataffärerna. I spåren av Covid-19 skapas en våg bland befolkningen att bunkra upp med mat och toalettpapper. I livsmedelsbutikernas hyllor har bildats stora hål. Under veckoslutet vecka 11 ökade inköpen på vissa varor i mataffärerna avsevärt, en av de butikscheferna som jag pratar med uppskattar den procentuella ökningen till 300 - 400 procent. En sådan stor efterfrågan på utvalda varor såsom toalettpapper,

pasta, bönor, ris och matolja kunde inte butikerna återställa med hjälp av de vanliga leveranserna. Vincente arbetar med att plocka ihop varor som människor beställt via internet. Han har arbetat med detta på ICA Maxi sedan november 2019 och säger att det är jobbigt idag, för att det är så många varor som inte finns i butiken på grund av det stora tryck som varit de senaste dagarna. Han säger att det är tråkigt att inte kunna ge kunderna den service som de önskar och som de är vana vid.

Därefter följde samtal med mina kollegor och vänner om vad som var viktigt att dokumentera och genom att vara ute i staden stötte jag på många förändringar i samhället som skett till följd av Corona. Jag får bland annat tips om att uteserveringen på Malmö Brewing CO har fått avdelare i form av dörrar.

En dag i Malmö, i slutet på mars träffar jag studenten Jacqueline på ett öde universitetsbibliotek, fångar ett lika öde parkeringsgarage till ett stort shoppingcenter (Emporia), möter Ola på restaurangen Saltimporten Canteen vid förberedelserna inför utkörning av luncher, tittar in hos Johanna i butiken Gram

som säljer mat på lösvikt. Johanna berättar om deras restriktioner som innebär att hon bär munskydd i mötet med kunderna och spritar av ytor efter varje kund som använder självbetjäningssystemet. På väg tillbaka till kontoret träffar jag Arturo som tränar på ett utegym nu i stället för som vanligt på inomhusgymmet. Arturo tränar för att hålla sig i form tills han kan dansa breakdance med sina vänner igen.

Jag upplever för första gången en butik med plexiglasskydd i samband med ett ärende till Byggmax.

Fotograferar Hanna och hennes barn som i vanliga fall brukar medverka vid fredagsstrejk för klimatet utanför Stadshuset i Malmö, men när det nu inte går gör Hanna egna inlägg för klimatet på fredagarna. De problem som Covid-19 för med sig, leder ibland till andra kreativa lösningar.

Årsmöte för Brf Jungfrun i Lund, som i år sker i trädgården. En person som inte kunde närvara vid mötet p g a sjukdom fanns då med på videolänk. Ett utomhusprovrum blir till hos en klädbutik. Vänner som träffas över en lunch i någons trädgård. Några arbetar hemifrån, bland vännerna en pilot som blivit arbetslös på grund av Corona.

Det är svårt att berätta om allt, alla intryck och möten; men jag känner mig lugn där, i denna omfattande samtidsdokumentation behöver inte jag själv berätta hela historien. Att dokumentera Corona har varit lite som en slags förlängning av mina vanliga vardagsbilder, men på ett annat sätt genom nya inslag i vardagen; arbete hemifrån, när vi inte ska kramas

utvecklas det andra sätt att hälsa som när Harry möter sin lärare Christoffer.

Att dokumentera Corona har inte inneburit några problem med att förklara vad det handlar om och varför jag vill fotografera en speciell händelse. Jag har fotograferat Coronainspirerad graffiti, tomma affischpelare, befunnit mig på platser

dar det i vanliga fall vimlar av människor, som tex Malmö Airport som ligger helt tom och tyst mitt på dagen den 18 maj. Den 29 maj meddelar regeringen att det från den 14 juni är möjligt för elitidrotten att köra i gång, men utan publik, då stora folksamlingar ska undvikas även i fortsättningen. Eledastadion är Malmö FF:s hemmaarena. Det är

trettiio minuter före matchstart och i vanliga fall brukar här vara fullt med fotbollssupportrar på väg in i arenan. Det är söndagen den 8 november. Malmö möter Sirius. Det blir vinst för Malmö FF och de tar hem allsvenskan 2020. Vi hoppar tillbaka till slutet på maj. Jag möter Mats utanför Stadshuset i Malmö. Han har ALS sedan två och ett halvt år och befinner sig nu i en riskgrupp som innebär svårt insjuknande och stor risk att dö om han smittas med Covid-19.

Mats protesterar för att hemtjänsten i Malmö inte använder munskydd när de kommer hem till honom. Sex månader senare, i slutet på november kontaktar jag Mats för att höra hur det gått för honom under tiden för Corona. Han svarar:

- Än så länge har jag klarat mig från smitta. Efter många månaders kamp, så använder numera hemtjänsten munskydd.

En granne i mitt hus berättar att hon ska försätta sig i hemkarantän i två veckor för att kunna träffa sina

föräldrar som befinner sig i en riskgrupp. Rebecka som också ska träffa en äldre släkting, vill helst inte gå till frisören och får i stället topparna klippta av vännen Eliana.

Var jag än går och var jag än ser möter jag människor som på ett eller annat sätt ingår i en tid som förändrats till följd av Corona. Hanna som följer sitt barns simskola genom ett fönster. Jag träffar chauffören Pierre på 3:ans buss i Lund. Pierre säger att han blev ledsen när avspärningarna sattes upp, för att kommunikationen och mötet med passagerarna helt upphörde. Pierre säger också att antalet resenärer minskat avsevärt, vilket gör att han måste köra långsammare för att inte komma alldeles för tidigt till hållplatserna.

Den 23 november 2020 besöker jag butiken Tant Hulda i Lund efter tips om att de har en skylt med grönt och rött ljus som begränsar antalet kunder i butiken. Butiksägaren Anna berättar att de började med handsprit redan den första dagen efter att Folkhälsomyndigheten konstaterat pandemin och i

början hade de också en handskreven skylt som sedan har blivit skylten med den gröna och röda lampan.

Både Anna och hennes medarbetare smittades av Corona i butiken och de var tvungna att hålla stängt i två veckor, men klarade trots allt det ekonomiska bra på grund av fortsatt försäljning via webshopen. Det var många som stödköpte av oss under den tiden, berättar Anna. Hon säger också att de allra flesta är

positiva till restriktionerna och av deras kunder som är mellan 20 år och 70 + är det möjligtvis pensionärerna som klagar när de måste stå och köa utanför butiken i väntan på sin tur.

De flesta bilderna som jag berättar om här är från våren och början av sommaren 2020. Efter det har jag dokumenterat delar av vaccinationsprocessen.

Den 31 augusti 2021 vid Kyrkans hus i Malmö, som för tillfället används av Svea Vaccin möter jag Fredrik som ska ta sin andra dos av covid-19 vaccinet Pfizer.

När jag träffar honom har han stått i kö i 20 minuter. Han säger att det kommer att bli skönt att kunna umgås med sina vänner på riktigt igen när han är fullvaccinerad. Många av vännerna arbetar inom sjukvården och har inte velat träffas tidigare. Jonatan från Svea Vaccin tar emot i receptionen. Vid besöket kontrolleras legitimation och tidsbokning i receptionen. Att bära munskydd och hålla

avstånd är obligatoriskt för alla som vistas i lokalen, för att hålla nere smittspridningen under vaccinationstillfället.

Jag hoppas kunna återkomma, inom en nära framtid, till några av dem som jag fotograferat, för att se hur de gått vidare med sina liv.

Samtliga fotografier Andreas Nilsson, Malmö museer.

Författare

Andreas Nilsson är fotograf på Malmö museer sedan 2002. Han är utbildad i bildjournalistik vid Nordens Fotoskola. Tidigare samtidsdokumentationer är: *Flyktindokumentationen 2015 – 2018*, *Området – porträtt av människor på SEVED*, 2013 och *Adjö Västra hamnen – en industri flyttar ut*, 2010.

Tre olika insamlingar, tre olika metoder, tre olika resultat

Anne-Lis Nilsson

Malmö Museer har i samband med coronapandemin arbetat med flera parallella insamlingar och dokumentationer. Museet har genomfört enkätundersökningar, digitala bildinsamlingar, fotodokumentationer och djupintervjuer med bland annat minoritetsrepresentanter bosatta i Malmö.

Under pandemins tidiga fas, vår och höst 2020, genomförde museet tre olika samtidsdokumentationer rörande Covid-19, riktade till tre olika målgrupper, med tre olika metoder och delvis tre olika svar. Det är dessa tre dokumentationer artikeln berör.

Småföretagare

Den första insamlingen riktades till småföretagare och hur de drabbats av pandemin. Museet annonserade insamlingen på sitt vanliga tillvägagångssätt med upprop på museets sociala media, hemsida och Facebook, etcetera. Resultatet blev noll, inga berättelser kom in. Sannolikt var det så att de personer vi sökte inte besökte dessa sidor. Det blev att tänka om.

Först gjordes en geografisk begränsning till Limhamn. En av Malmös större delområde med en äldre bebyggelse av gatuhus och en nyare del med bostäder i flerfamiljshus. Området har stor inflyttning med i nuläget en befolkning på 44 000 vilken beräknas stiga med ytterligare 10 000 inom de närmsta två åren. Området har flertal mindre företag med ett blandat utbud av caféer, restauranger, butiker, hårfrisörer och gymkedjor. Flertalet av företagsägarna är medlemmar i en eller flera Facebook-grupper och har även en egen företagargrupp. Istället för att förlita mig på att företagarna sökte sig till museets sociala media valde jag att gå med i deras grupper för att på så sätt följa och dokumentera det som skrevs där. Det var aktiva sidor med många inlägg och tankar. Inläggen kom snabbt och för att inte missa allt för mycket var det nödvändigt med kontinuerlig dokumentering, vardagar som helg.

Genom företagarföreningen fick jag email adresser till företagarna och skickade ut personliga brev där

jag berättade om vårt projekt samt bad om deras berättelser. Ett antal berättelser kom in på detta sätt. Insamlingen uppmärksammades även i pressen, Sydsvenska Dagbladet och Lokalpressen, artiklar som generade en del intervjuer både inskickade och genom personliga besök.

Material insamlades även genom deltagarobservation. Ett 40-tal butiker besöktes personligen och ett antal kortare intervjuer gjordes. Genom att röra mig i Limhamn, observera och fotografera fick jag en komplettare bild. Skyltar på dörrar om hemleveranser, uppmaning till att hålla avstånd, olika betalningsmöjligheter och avståndsmarkeringar i golv dokumenterades. Anteckningar och foton togs vid olika tidpunkter och under olika dagar bland annat dokumenterades ICA Malmborgs extraöppet på morgonen för personer över 65 år. Sammantalet gav Facebook inlägg, deltagarobservation, direktmejl, samtal och fotografering en samlad bild av småföretagande på Limhamn.

Alla drabbades olika

Alla småföretagare drabbades på olika sätt och olika hårt. Omsättning, öppettider, arbetssätt och personal påverkades. Företag med större lokaler med ”självservice”, av varor typ livsmedel och trädgård klarade sig bättre än företag med mindre lokaler och mer personnära tjänster så som frisörer, personliga tränare och klädesbutiker.

- Folk har mer tid nu med att fixa i trädgården och i hemmet. Det finns inte så mycket annat att göra... Vi har inte märkt någon nedgång, däremot en liten positiv uppgång.

Företag som hade direktkontakt med kunder som frisörer, hud- och fotterapeuter hade en annan typ av problematik.

- Håret är inte det viktigaste att tänka på just nu... Flera avbokningar och osäkerhet för framtiden gör mig mer orolig än någonsin.

God hygien framhölls, att alla redskap rengjordes mellan kunderna, att ingen arbetade om de var sjuka samt att man hade mellanrum mellan bokningstiderna så att enbart en kund behandlades åt gången. Det tipsades om att man istället för ett besök kunde köpa produkter och presentkort. Veckotidningarna ersattes med iPads och blommor planterades utanför, det satsades på andra värden.

Foto Malmö Museer 2020.

Restauranger och caféer med något hårdare restriktioner väckte starka reaktioner inte minst bland allmänheten och i sociala media fördes diskussioner om att man tyckte att det varit för mycket folk och för trångt mellan borden, speciellt under några soliga och varma dagar under april.

- Vi på Glassmejeriet följer de rekommendationer o krav från folkhälsomyndigheten som vår regering har gått ut med... Anders Tegnell uttrycker sig ganska tydligt att alla har sitt eget ansvar hur man skall förhålla sig till andra människor... Vi som näringsidkare tar vårt ansvar och har ändrat med mindre antal bord inne i caféet, markerat avstånd på golvet för att underlätta för gästerna att hålla avstånd, markerat upp en ingång och en utgång från caféet. Större avstånd mellan borden på uteplatsen, lägger ut kuddarna på större yta på trapporna när vi öppnar, handsprit på bord och vid kassan.

- I stället för att fokusera på våra gäster fick jag fokusera på att ta hand om sociala medier och försvara oss.

Uppfinningsrikedomen och flexibiliteten var stor. Den yttrade sig i förändrade öppettider, olika betalningsmöjligheter, möjligheter till hemleveranser och översyn och förbättring av städ- och hygienrutiner. Avstånd markerades i golvet, tillgång till handsprit åt kunderna och möjlighet att bara expediera en kund i taget. Gym och personliga tränare flyttade verksamheten utomhus och hotell erbjöd kunderna att själva bestämma priset på en övernattnig. Användandet av digitala media utnyttjades, träningspass gick att ladda ner på Instagram och Facebook och utbildning skedde via nätet.

Fredagen den 13 mars

Oron var stor bland många företagare att deras livsverk skulle gå omkull. Ovissheten om hur länge pandemin skulle hålla på upplevdes som ett av de största problemen. Fredagen den 13 mars var en svart dag för många, dagen efter att Corona klassats som pandemi. Många vittnade om avbokningar, inställda event, avbeställningar och uteblivna kunder. Undersökning gjord av Malmö Företagsgrupper visade att omsättningen hos 75 % av de 48 svarande företagare under maj 2020 påverkats.

- Fram till den 12 mars var det helt OK därefter blev det ständigt i butiken.

- Det blev tvärstopp, handbromsen i den 13 mars. Till den 14:e hade vi 200 inbokade, på morgonen när jag kom hade de sjunkit till 4:a.

- Fredagen den 13 mars hände det som fick många företag att falla som kägglor. Event bokades av, restaurangerna stod tomma. Allt kändes så överkligt.

- Under första veckan i mars så fick vi in avbokningar på 95% av alla våra uppdrag under våren och fram tom juni månad. Nu ser vi att även höstens uppdrag börjar att påverkas.

- Det var den 13 mars, då jag satt i bilen till ett uppdrag i Ängelholm och var en mil från Ängelholm kl. 07.30. Kunden ringde och ville inte genomföra utbildningen som skulle starta 08:00 utan ställde in utbildningen. Fick vända och köra åter till Malmö.

Tanken kom vad var detta? Hur kommer det att bli med övriga bokningar och intäkter? Jag hade inga indikationer att det skulle bli några konsekvenser av Corona. Det fanns bokningar för nya uppdrag i min kalender och jag hade ingen tanke på att det skulle bli ett stopp.

Framtidstro och uppfinningsrikedom

Trots osäkerhet och oro fanns det en genomgående framtidstro och kämpaglöd, man ville klara sig helskinnad igenom detta. Man trodde på solidaritet från kunder, limhamnsbor och andra företagare. Det arrangerades stödköp där mat och dryck skänktes till intensivvården på SUS (Skånes Universitets Sjukhus). Företagare gick samman och erbjöd paketlösningar och man vädjade till kunderna att stödja sina lokala handlare. Hjärtan, klappar, kramar och uppmuntrande ord på sociala media var stärkande. Det fanns förhoppningar om att det i framtiden skulle komma att läggas större fokus på lokalt producerade varor samt att pandemin gav spännande möjligheter till utveckling av nya koncept.

- Det har tänts en låga i den kreativa delen av hjärnan, vi som lever på upplevelser har tvingats tänka ut nya utmaningar.

Ett hotell på Limhamn har på olika sätt försökt att fylla sina hotellrum. De erbjöd övernattnings där gästerna själva fick bestämma vad de ville betala. Erbjudandet gällde en natt i april (9-30 april) för en hotellnatt 1-2 personer bosatta i Skåne.

Foto Malmö Museer 2020.

Stötta varandra och Limhamnsanda

Om det finns en speciell Limhamnsanda är svårare att besvara. Läser man svaren på de inskickade intervjuerna samt följer inläggen på sociala media framstår det ofta att man är mån om och vill värna om den ”småstadsanda” som finns på Limhamn. ”Vi utvecklar Limhamn tillsammans” samt ”Det är i tider av svårigheter som det är extra viktigt att vi hjälps åt” återkom ofta.

Foto Malmö Museer 2020.

SÄBO

Den andra dokumentationen inriktades på äldreboende, hur vårdpersonal och brukare på särskilt boende SÄBO påverkats av Covid-19. För att komma i kontakt med boenden etablerades kontakt med en kultursekreterare på hälsa-, -vård- och omsorgsförvaltningen. I samråd formulerades ett frågeformulär vilket skickades till ansvarig personal på boendena. Formuläret kunde besvaras både digitalt och i pappersformat. I det medföljande brevet uppmuntrades personalen att tillsammans med vårdtagarna besvara frågorna för att på sått hjälpa till med att fylla i formuläret.

Undersökningen gav inget större gensvar, från sjukvårdspersonalen kom 15 svar in i huvudsak från undersköterskor. Från brukare kom det in 16 svar i huvudsak från åldersgruppen 80–85 år. Svaren var dock relativt samstämmiga varför vissa tendenser kunnat utläsas.

Arbetsituationen tycktes inte ha påverkats nämnvärt bortsett från skärpta rutiner och hygienkrav. Krisen verkade i viss mån ha stärkt sammanhållningen bland personalen och både verksamheten och kontakterna med anhöriga upplevdes ha fungerat bra. Det fanns en gemensam förhoppning om att man skulle ta lärdom av de erfarenheter man nu fått inför eventuellt kommande pandemier.

Bland brukarna hade den största förändringen varit avsaknaden av den sociala gemenskapen, att inte kunna träffa andra brukare, sina anhöriga och bekanta. Pandemin kändes mer tråkig än farlig. Det var tråkigt att det inte sändes sport på tv, att inte få lov att gå och handla eller sitta bredvid varandra och äta. De flesta kände inte direkt rädsla utan resonerade, att kommer det så kommer det. Kontakten med andra hade skett via telefon och facetime samt utomhus och bakom plexiglas där det varit möjligt. Den största önskan var att allt skulle bli som vanligt igen. Möjlighet till besök och att få röra sig fritt och göra de vardagliga sysslorna.

Det ringa antalet svar kan förklaras med tidsbrist, att det inte varit möjligt med längre samtal mellan brukare och personal eller att man inte ville väcka oro genom att föra frågan på tal. Att delta var frivilligt och beroende av varje enhetschefs engagemang.

Gymnasieelever

Malmö gymnasieelever hade haft distansundervisning från påsklovet och vårterminen ut. Insamlingen gjordes under höstterminen och vad vi då inte visste var att det återigen diskuterades möjlighet till distansundervisning. Insamlingen hade inriktning på vårterminen 2020 och dess fjärr- och distansundervisning. Då målsättningen var att få en så representativ bild som möjligt skickades förfrågan om medverkan ut till tio olika skolor i Malmö, kommunala och privata, teoretiskt inriktade och mer yrkesinriktade utbildningar. Förfrågan gick ut till de som nu går sitt andra och tredje studieår. Totalt kom 330 svar in från sex olika skolor.

Insamlingen använde sig av verktyget SenseMaker. Programmet är helt webbaserat och eleverna fick i samråd med lärare under skoltid möjlighet att fylla i enkäten på sin dator. Det insamlade materialet presenteras utifrån elevernas berättelser med hjälp av

olika analysverktyg. Metoden är utformad så att eleverna ombeds ge en berättelse utifrån en huvudfrågeställning och därefter får de tillskriva sin berättelse en mening utifrån nya frågor/påståenden. Frågorna presenteras i form av trianglar, så kallade triader, och linjer, så kallade dyader. Programmet används på licens från Malmö stad och testades första gången 2019 då ett antal berättelser samlades in från Malmöbor. Detta var första gången Malmö Museer använde sig av programmet. För mer information om SenseMaker se <https://cognitive-edge.com/sensemaker/>.

Var det nödvändigt med distansundervisning och hur blev det?

Att börja studera på distans upplevdes av många elever som både spännande och roligt. Flertalet trodde att det inte skulle vara i så många veckor, som längst fram till påsklovet för att därefter återgå till det vanliga. Även om beslutet kom snabbt fanns det en förståelse över behovet att stänga på grund av allvaret i pandemin.

- Till en början tyckte jag att det var spännande. Kul att studera hemifrån! Jag föreställde mig att jag kunde få gjort en massa saker jag tänkt på länge under rasterna, som att lära mig sticka, läsa en bok eller skriva.

- När vi fick distansundervisning kom det som en chock och ingen var förberedd eller visste hur det skulle fungera. Vi fick reda på att det skulle bli distansundervisning på en tisdag eftermiddag och nästa dag var det studiedag så eleverna fick ingen förklaring över vad distansundervisning faktiskt var för något.

- I början av distansundervisningen såg jag på situationen som något nytt och utforskat. Det kändes till och med lite spännande att bli så direkt påverkad av politiken och världsläget.

Det blev inte riktigt som man hade tänkt sig, distansundervisningen kom i princip att vara hela terminen ut och det uppstod problem som man inte hade förutsett. Förhoppningen och glädjen över det sköna förlängda påsklovet gick för flera efterhand över till tristess, svårighet att bibehålla motivation och skapa rutiner. Det sociala livet förändrades, skolan med

klasskamrater blev inte längre den vanliga sociala mötesplatsen. En isolering som en majoritet upplevde som svår medan några uppskattade att bättre kunna disponera sin tid samt upplevde en bättre studiero.

- Jag hade fel. Dagar blev till veckor som blev till månader. I början var distansundervisningen intressant. Det kändes som ett socialt experiment. Vi fick göra yoga under idrotten på kamera. När alla började inse att distansundervisningen skulle fortgå till skolavslutningen blev det tråkigare.

- Känslan förbyttes ganska snabbt i ensamhet och nästan ilska. Jag upplevde att vi gymnasieungdomar blivit orättvist påverkade av pandemin jämfört med andra grupper. Alla andra levde på som vanligt medan vi satt hemma. Det kändes som att sitta i husarrest. Vi var tvungna att spendera våra dagar inomhus och ensamma och varje fysisk kontakt med en vän gav nästan dåligt samvete. Jag minns nästan ingenting från april månad, ingenting hände.

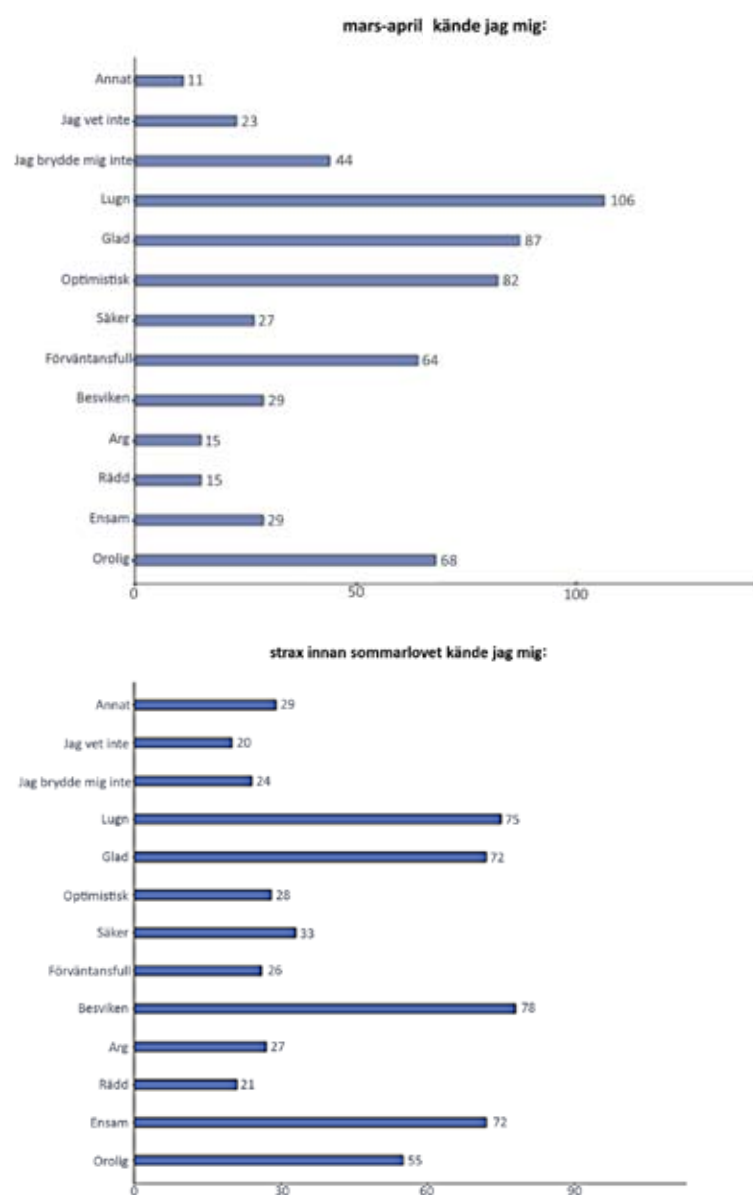
Känslan före och efter distansundervisningen

Majoriteten av eleverna kände ett lugn, var glada, optimistiska, förväntansfulla men hade även en viss oro inför att studera på distans, inte många kände sig då ensamma, var rädda eller arga. Efter flera månaders distansundervisning var många fortfarande glada medan antalet besvikna och ensamma elever ökat markant. Antalet optimistiska elever hade sjunkit från 82 till 28 medan antalet besvikna och ensamma stigit från 29 till 78 respektive från 29 till 72. Antalet förväntansfulla sjönk från 64 till 26 och antalet lugna sjönk från 106 till 75. Det fortsatta stora antalet glada kan tolkas på olika sätt, en alternativ tolkning kan vara att de var glada över att distansundervisningen var över.

- Det ord som för mig beskriver distansundervisningen är otrygghet. Detta innebär inte att jag känner mig otrygg med hemstudier, utan snarare att det känns som att man lever och studerar i limbo, att man aldrig vet vad som komma skall och att man därmed alltid är på helspänn. Jag har svårt att finna en trygghet i detta upplägg, där avslappning och skolarbete

glider samman och förvirras. Någon helg vaknade jag i panik och fick för mig att jag var sen till skolan, och på liknande sätt har jag ibland nästan glömt att jag har lektioner på meet.

- Vårterminen 2020 var nog den värsta perioden i mitt liv. Mådde redan dåligt innan vi gick på distans och situationen förvärrades bara när det blev distans. Mådde inte bra eller kände mig inte trygg hemma och kändes som att jag tappade stödet från skolan och lärare så fort vi gick på distans. ALDRIG känt mig så ensam som under våren 2020!

Figur Malmö museer.

Vad har varit svårt med distansundervisning?

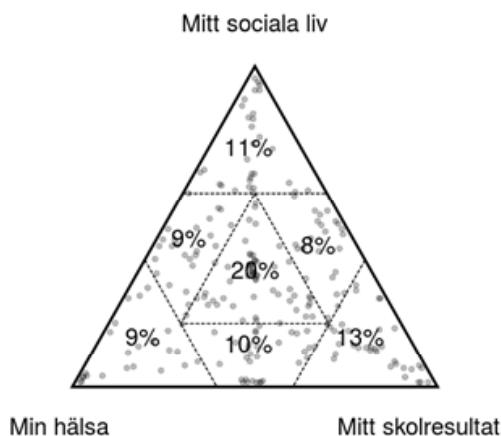
Utöver avsaknaden av sociala kontakter och oro för skolbetygen såg många problemet med att bibehålla motivation för skolarbetet och hitta fungerande strukturer som den största svårigheten. Att från en dag till en annan byta studieplats, innebar att det inte funnits tid för förberedelser.

- Väldigt tufft med plagget, man tappar nästan all motivation och känner att det är totalt meningslöst att gå upp och arbeta under en lektion. Det som händer är att jag vaknar upp på morgonen 2 minuter innan min lektion, sätter igång meet med avstängd kamera på telefonen och går och lägger mig igen.

- Jag fick svårt att hitta motivation till att lyssna på lektionerna och jag hade svårt att hänga med och jag är ändå vad folk brukar kalla en "A-elev", jag har alltid haft lätt för mig i skolan och jag bryr mig väldigt mycket om mina betyg. Till slut kunde jag knappt förstå vad mina lärare sa under lektionerna, jag orkade inte med plagget och det kändes som att jag var i skolan dygnet runt.

- Distans är en motivationsdödare.
- Verkligheten var inte längre så verklig.

Distansundervisningen har påverkat

n = 223 n/A = 51 filter n = 223 %age = 100% filter N/A = 51 Skipped = 56

Varje prick i triangeln motsvarar en berättelse.
Att antalet inte blir 100% beror på att inte alla elever har valt att besvara frågan.

Att inte få träffa kompisar, att inte få gå till skolan, att inte få äta tillsammans i matsalen eller att plugga tillsammans över en fika blev tufft för många.

- Det var allmänt långtråkigt och jag saknade skolmiljön mycket. I och med att man var hemma nästan hela tiden fick man inte samma sociala interaktioner och kontakt, detta påverkade mig mycket.
- Saknaden av klasskompisar och kunna gå till skolan blev större och större för varje vecka.
- Det var en jobbig period med långa dagar, negativa tankar, tårar, hunger och dålig sömn.

Känslan av ensamhet fick betydelse för både hälsa och skolresultat

- Men den sociala isoleringen många upplevde var inte värt ett högre betyg. Om jag inte hade spenderat varje lunch med mina vänner på skärmen vet jag inte hur jag hade klarat mig. Jag mådde väldigt dåligt ett tag. Trots att det var enkelt att fälla upp skärmen sjukade jag mig från mina lektioner. Jag hade nyss fyllt 18 och kunde därför sjuka mig själv. Till slut kontaktade skolsköterskan och kuratorn mig. Tydligt var det ett problem med närvaro i många klasser.
- Ibland ville jag bara ge upp allt för jag orkade inte mer. Eftersom jag vill prestera bra i skolan vill jag inte ha mer distansundervisning.

- Usch det var hemskt. Vaknade 5 minuter innan vi började låg kvar i sängen och kunde inte koncentrera mig så det slutade med att jag hamnade efter. Blev deprimerad.

- Större delen av distansundervisningen bara blev en stor klump av ingenting. Allting kändes som att det gick i en loop. Man vaknar, satte sig framför datorn, åt mat, satte sig framför datorn igen. Träffade ibland folk på kvällen men eftersom man prestera så dåligt för att man inte fatta något på grund av distansen och att man tappa motivationen för skolan så blev det mest att man satt hemma och "plugga" efter skolan. Och med plugga menar jag sitta med mobilen och lyssna på musik medan man orkar göra så många sidor man kan innan man somnar av uttråkning. Jag blev ganska ensam under distansen, hängde med

kompisar då och då men saknade klassen och känslan av att träffa vänner i skolan. En del av mina kompisar satt exempelvis upp saker på väggen. För oss som inte fuskar känns det orättvist eftersom vi kämpar för våra betyg.

- En stor fråga är om elevers resultat har påverkats. Jag kan själv säga att jag har genomfört mindre arbete än vad jag troligtvis hade gjort i skollokalen. Dock har inte detta påverkat mina betyg. Risken är att den relativa betygsnivån för hederliga elever sjunker, då distansundervisningen har skapat stora möjligheter för provfusk. Ett nytt system borde införas. De som arbetar hårt ska inte straffas för att vägra fuska.

Tristessen kom smygande och det var svårt att dra en linje mellan skola och fritid.

- Alla dagar såg likadana ut och jag saknade variation.
- Många slutade ha kameran på och svara lärarna när de ställde frågor då många hade sina lektioner i pyjamas från sängen.
- Usch, vad tråkigt... Dagarna smälte samman och det mest spännande som skedde på dagarna var typ i stil med att ta in posten...Hu, jag har nästan glömt allt som inte hände.
- Det tog på mig psykiskt och efter ett tag upplevde jag panikångestattacker för första gången. Det på grund av den icke existerande variationen, stillasittande hemma och en tappad uppfattning om tid och rum. Jag visste inte längre när det var skola och när jag hade fritid.

Vad har varit bra med distansundervisning?

Det som uppskattades av de flesta elever oavsett om man gillade eller inte gillade distansundervisning var möjligheten att få en sovmorgon, att slippa långa bussresor eller cykla i regn och blåst.

- Jag pluggade bättre när jag var hemma och sparade på mycket tid eftersom jag inte behövde pendla in till skolan varje dag. Så mina tankar kring distansundervisningen är att det var väldigt positivt.
- Distansundervisningen var det bästa som kunde hända 2020. Min mentala hälsa har aldrig varit så

bra som den var denna vår. Kunde disponera min tid så mycket bättre och plugga på det jag ville när jag behövde det och strunta i dumt trams prat. Jag kunde bli utvilad igen, jag började träna och äta nyttigare.

- Väldigt skönt att kunna sova länge. Vila, återhämta sig och äta vad man vill.

Möjligheten att enklare disponera sin tid och ibland bättre studiero hemma medförde att flera elever klarade av att göra upp egna rutiner, få struktur på sina studier och därmed även en bättre självkänsla.

- Har känt glädje, frihet och frånvaron av stress, så alltså ett lugnt. När man har möjligheten att anpassa sin skoldag till sitt liv så blir livet betydligt bättre. Rutiner kan hållas och nyttiga vanor kan skapas. Distansundervisningen har bevisat att man inte behöver vara på plats för att lära sig Distansundervisning ger elever möjligheten att planera sin egen vardag.
- Jag tyckte att det var jättebra då man kunde fokusera mycket bättre och lära sig mer om att ta eget ansvar.

Distansundervisningen innebar för vissa elever ett lugn och mindre stress. Ett ökat välbefinnande som gav bättre studieresultat och förståelse för skolarbetet.

- Jag fick även mer tid att göra uppgifter vilket passar mig då jag brukar ha väldigt varierande effektivitet i min arbete. Ibland kan jag skriva flera sidor utan paus och ibland orkar jag inte skriva en enda ord. Det var skönt att kunna arbeta när jag kände för det så länge allt var inlämnad vid slutet av dagen. Jag kunde också äta hemma vilket var rätt skönt. En sak som jag verkligen tyckte om var att många prov omvandlades till inlämningsuppgifter. ... inlämningsuppgifter gav dig nog mer tid att lära dig hur man löser den kluriga uppgiften.

- Tyckte det var jättebra och kände att jag kunde koncentrera mig och prestera bättre där jag kunde fokusera bättre.

- Det visade sig att med hjälp av struktur och ansvar så gick det mycket bra. Jag kände inte lika mycket stress då jag lättare kunde disponera min tid både under skolarbete samt på min fritid.

Pressen av att klara av distansundervisning. Vem kom den ifrån och från vem kunde man få hjälp och stöd?

Pressen att klara av studierna kom främst från eleverna själva och i andra hand från lärare. Följaktligen kände man att det var man själv som ansvarade för att det gick bra men att det fanns stöd att hämta hos föräldrar, andra klasskamrater och därefter lärare.

Arbetsättet förändrades, flera prov ersattes med inlämningsuppgifter och eget arbete. Möjligheten att diskutera med lärare och klasskamrater försvårades och en del hade svårt att hänga med. Elever som hade praktiska ämnen upplevde det som extra svårt. Informationen och instruktionerna från skolan kunde ha varit bättre, liksom stödet och upplägget.

- Det blev svårare, arbetsbördan blev tyngre när alla lärare var tvungen att checka en med inlämningsuppgifter jämt och ständigt.
- Många av mina lärare var väldigt stöttande och det kändes därför tryggt och man var inte lika orolig för sina betyg och studier. En sak som vi på min skola gjorde nästan alla lektioner var att vi alltid var uppkopplade på meet med hela klassen och läraren. Man kunde därför inte skjuta upp sina uppgifter eller gå och göra något annat vilket jag tror ökade ens disciplin mer.
- Tråkigt och svårt att hänga med i undervisningen på samma sätt. Svårt att till exempel diskutera och fråga kompisar saker när man inte förstod något och det gick inte heller att utveckla sina kunskaper med varandra.
- Det är extremt svårt att ha sång över nätet, näst intill omöjligt.

Distansundervisningen inverkar på skolresultatet. Resultatet visar att betygen varierade, vissa elever höjde sig, andra sänkte sig och diskussionerna om fusk florerade.

- Jag tycker att det har gått bra för mig. Jag känner att jag har fått rätt mycket skolarbete gjort under dem 2–3 månaderna distansundervisning i våras. I tvåan (vilket sägs vara det svåraste året på gymnasiet enligt

treorna) var majoriteten av mina betyg A: n. Dessutom kan man även vakna mycket senare, och man kan äta nått man vill. Jag förstår väl att det är många som är mer negativt inställda till distansundervisningen, eftersom de känner att de inte får mycket gjort. Men jag tycker själv att distansundervisningen har varit väldigt positivt.

- DET VAR HEMSKT, DET FÖRSVÅRADE INLÄRNINGSPROCESSEN SAMT TILFÄLLEN ATT VISA SIG BERÄTTIGAD TILL SINA BETYG. Prov ställdes in och man fick inte en ärlig chans att visa vad man går för. Inte nog med att ens betyg påverkades negativt men även mitt välmående dalade då vi hela tiden var ovetande om vår framtid.
- Det var även vanligt med fusk (förstår att det är svårt att ha koll på eleverna så mycket via en skärm).

Digitala insamlingar – sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det är annorlunda att arbeta med samtidsdokumentation under en pandemi, man tvingas att tänka utanför den berömda boxen och våga prova på nya arbetsätt. Resultatet har visat att alla sätt inte fungerar lika bra, att skicka ut en digital enkät till gymnasielever fungerar perfekt medan det kan vara svårare bland äldre personer över 80 år. Digital insamling är bra om man eftersträva ett stort antal svar, men då berättarna oftast väljer att vara anonyma går man miste om möjligheten att ställa följdfrågor och be om kompletteringar. Insamlingen har medfört att museet börjat se över sina digitala insamlingsmetoder och ställa sig frågan: Hur når vi ut till de som vi vill nå. Det är kanske där problemet ligger, inte i själva metoden med digital insamling.

Författare

Anne-Lis Nilsson har varit anställd vid Malmö museer som intendent och har bland annat haft till uppgift att arbeta med etnologiska undersökningar. Anne-Lis har tidigare varit anställd vid Idrottsmuseet i Malmö och varit aktiv i Samdoks pool för Hemliv och Fritid.

Pandemi i norr – erfarenheter från ett supradisciplinärt forskningsprojekt

Paulina Öquist Haugen
Sophie Nyblom

Den 11 mars 2020 meddelade Världshälsoorganisationen (WHO) att spridningen av coronaviruset och sjukdomen covid-19 klassades som en pandemi. I Sverige följdes klassningen bland annat av rese-restriktioner, rekommendationer om distansundervisning och distansarbete samt förbud mot sammankomster med över 50 deltagare. Samtidigt som många museer fick prioritera bort arbetsuppgifter och begränsa sin verksamhet, gjordes snabba omställningar som ledde till ökad digital närvaro och synliggörande av arbetet med samtidsdokumentation. Flera museer startade insamlingar för att fånga människors upplevelser av pandemins första skede.

På Norrbottens museums hemsida publicerades en frågelista i slutet av mars. Under två månader samlades berättelser och bilder in från ett 70-tal personer i länet. Insamlingen blev uppmärksammad av journalister och forskare. Museet fick även en förfrågan om att medverka i ett forskningsprojekt. Den statliga forskningsfinansiären Formas har en särskild utlysning, akutbidrag, för att finansiera korta projekt med fokus på datainsamling i frågor som uppkommit hastigt och där det finns ett samhällsintresse att följa utvecklingen. May-Britt Öhman (gästforskare på Luleå tekniska universitet) var intresserad av att utforma ett projekt som fokuserade på Norrbotten. Att samarbeta med forskare i dokumenterandet av covid-19 och belysa pandemin utifrån olika perspektiv var lockande, och med extern finansiering skulle vi få möjlighet att fördjupa insamlingen som museet hade påbörjat.

Ansökan till Formas skickades in i juli 2020 och i oktober kom besked om att akutbidrag hade beviljats till projektet "Pandemi i det (sub)arktiska norr: En supradisciplinär och tvärvetenskaplig datainsamling om erfarenheter, resiliens och social mobilisering under covid-19-pandemin med fokus på Norrbottens län".

Med anledning av Region Norrbottens anställ-

ningsstopp kunde Norrbottens museum inte tillsätta tjänsten för den visstidsanställda etnolog som det hade budgeterats för. I stället upprättades avtal med Laponiatjuottjudus (som förvaltar världsarvet Laponia) och Piteå museum, och ett samarbete mellan samtliga parter etnologer påbörjades. Laponiatjuottjudus deltog under projektets första månader, men avslutade sin medverkan när deras etnolog fick ett nytt arbete och förvaltningen inte längre hade den kompetens som behövdes för att fullfölja åtagandet. I den här artikeln kommer vi, Paulina Öquist Haugen på Norrbottens museum och Sophie Nyblom på Piteå museum, att berätta om projektet och våra arbetsinsatser.

Om projektet

Projektet har letts av enheten för historia vid Luleå tekniska universitet och utförts i samverkan med Marie Cederschiöld högskola, Uppsala universitet, Norrbottens museum, Piteå museum, riksorganisationen Same Ätnam, enskilda renskötare och internationella forskare. Det övergripande syftet med projektet har varit att samla in erfarenheter och fånga upp social mobilisering dels utifrån länets specifika karakteristik och geopolitiska position, dels med särskild inriktning på urfolket samer och renskötelse samt äldreboenden och demensvård. Datainsamlingen har fokuserat på hur enskildas erfarenheter inom olika grupper har sett ut i förhållande till pandemin och de åtgärder som vidtagits utifrån nyckelbegreppen sårbarhet, resiliens, risk, oro, trygghet, vetenskaplig osäkerhet, mänsklig säkerhet, hälsa och välbefinnande.

Det har funnits olika delprojekt och vi från museerna har ansvarat för det delprojekt som har utgjorts av en bred insamling av erfarenheter, där material har samlats in genom frågeformulär, intervjuer och autoetnografiska anteckningar. Catharina Melander (doktor i omvårdnad vid Luleå tekniska universitet)

och Malin Olsson (docent i omvårdnad vid Marie Cederschiöld högskola) har haft ett samarbete med fokus på äldreomsorg och demensvård, där de har samlat in erfarenheter från närstående till personer med demens som bor på särskilt boende. Eva Charlotta Helsdotter (docent i säker vattenhushållning vid Uppsala universitet) har analyserat informations-spridning, debatter och vittnesmål i massmedier och Liz-Marie Nilsen (forskningsingenjör vid Luleå tekniska universitet) har i samarbete med Riksorganisationen Same Ätnam samlat in erfarenheter från samiska slöjdare, konstnärer och designers om arbetsvillkor och näringsens förutsättningar. Henrik Andersson (renskötare i Gällivare skogsby) har genom dagliga anteckningar och fotografier dokumenterat sin vardag och hur han har påverkats av pandemin. May-Britt Öhman (docent i miljöhistoria)

har utöver att organisera och leda samarbetet även fört autoetnografiska anteckningar utifrån sin position som anhörig till en äldre person med demens samt följt organisering och mobilisering i sociala medier. Forskare från Uppsala universitet, Luleå tekniska universitet, Kobe University (Japan), UiT Norges arktiske universitet (Norge), Michigan State University (USA) och University of Alberta (Kanada) har haft en funktion som referensgrupp och bland annat medverkat genom att hålla föreläsningar på projektets seminariedagar.

Etikprövning

Vid projektets början fick vi veta att ett godkännande från Etikprövningsmyndigheten krävdes innan insamlingen kunde påbörjas. Det beslutades att alla parter i projektet skulle ansöka om etikprövning och

Hybridmöte

Inom projektet anordnades flera seminariedagar. De flesta var digitala, men sista seminariet i november 2021 var ett hybridmöte på Sunderby folkhögskola. På plats var Liz-Marie Nilsen, Paulina Öquist Haugen, May-Britt Öhman och Henrik Andersson medan övriga deltog via länk. Fotograf: Sophie Nyblom © Norrbottens museum.

att varje part skulle ansvara för sin egen ansökan. Det blev en utmaning för oss då vi saknade tidigare erfarenheter av detta och inte hade tagit med det i vår tidsplanering. Till en början var vi dessutom osäkra om detta krav gällde oss, eftersom våra tillvägagångssätt inom detta projekt inte skulle särskilja sig från hur vi brukar arbeta med dokumentationer och insamlingar.

Under arbetet med ansökningarna uppstod många diskussioner, bland annat om hantering av personuppgifter och anonymitet. Att avidentifiera materialet betraktades som ett krav bland flera av forskarna i gruppen, medan vi tyckte att det var viktigt att personerna bakom berättelserna var synliga såvida inte informanterna själva önskade anonymitet. Anonymitet är inte helt oproblematiskt. Anna Lydia Svalastog och Stefan Eriksson framhåller exempelvis att vissa människor och grupper kan missgynnas av att inte bli identifierade som källor. Identifikation och konfidentialitet bör därför diskuteras tillsammans med forskningspersoner efter att studiens syfte, innehåll och process samt äganderättigheter avhandlats (Svalastog & Eriksson 2010:110).

Vår ansökan skickades till Etikmyndigheten i februari 2021 och en månad senare fick vi besked att den behövde kompletteras. I mars skickade vi in kompletteringar och i maj blev vår ansökan godkänd.

Samverkan

Inom projektet har en supradisciplinär metod varit central, vilken sträcker sig utöver tvärvetenskaplighet genom att erkänna och innefatta kunskap och perspektiv utanför akademisk forskning (Öhman 2017:152-159).

Detta har tagit sig uttryck genom oss projektmedlemmar, varav flera arbetar utanför universitetsvärlden, och det täta samarbete som präglat datainsamlingen. Trots att vi har ansvarat för våra egna delprojekt och inte har haft någon gemensam slutprodukt har samverkan oss emellan varit en viktig del i projektet. Fem tvådagars-seminarier har anordnats där föreläsningar har hållits utifrån olika teman och pågående arbete har presenterats. Vi har haft veckovisa fikaträffar och månadsvisa avstämningsmöten,

vilket har gett oss möjlighet att kontinuerligt lyfta frågor i projektgruppen. De regelbundna träffarna har bidragit till erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling samt varit nödvändiga för att lära känna varandra.

De flesta möten har varit digitala dels på grund av pandemin dels på grund av de geografiska avstånden då projektmedlemmarna har funnits på olika håll i länet och landet. Träffarna har skett via Zoom, vilket har möjliggjort deltagande oavsett var man har befunnit sig. Det sista seminariet var ett hybridmöte där några deltog fysiskt på Sunderbyns folkhögskola i Luleå och andra digitalt via länk.

Insamling

Vår ambition har varit att samla in ett mångfasetterat material som vittnar om människors olika erfarenheter. Datainsamling har skett genom autoetnografiska anteckningar, kvalitativa intervjuer och digitala frågeformulär. Piteå museum har ansvarat för de autoetnografiska anteckningarna och intervjuerna och Norrbottens museum för den digitala insamlingen.

Autoetnografiska anteckningar

Alla projektdeltagare uppmanades att skriva autoetnografiska anteckningar under projektperioden.

Gränspassering till Finland

I Haparanda fanns två gränspasseringar under perioden då gränsen mellan länderna var stängd. Ett gränsövergångsställe fanns vid Krannikatu och var endast öppen dagtid fram till 18.00. Företaget Mehiläinen ansvarade för att göra coronatester på personer som passerade gränsen från Sverige till Finland. Foto Sophie Nyblom © Norrbottens museum.

Detta var något som jag (Sophie) hade gjort sedan pandemins början efter att ett inlägg med samma uppmaning publicerades i Facebookgruppen "Etnologi". Syftet var att skapa ett material som följde pandemin under en längre tid, till skillnad från de berättelser som samlades in via museers frågelistor under våren 2020. Jag började att göra noteringar i min dagbok om pandemin och hur mitt privatliv och verksamheten på Piteå museum påverkades. Inom projektet fortsatte jag med detta och utökade dokumentationen med att ta ögonblicksbilder med mobiltelefonen av vardagliga företeelser och miljöer jag befann mig i.

Intervjuer

Norrbottnen är ett stort län med unika villkor såsom landsgräns mot två länder, långa avstånd mellan orter, tätbefolkade städer och glesbefolkad landsbygd. Här finns en mångkulturell befolkningssammansättning med en stor andel av äldre och en kraftig minskning av yngre. För att få ett fördjupat material om enskilda personers upplevelser och erfarenheter under pandemin intervjuades 15 personer utifrån tre teman sprungna ur projektets frågeställningar. Under perioden maj-oktober 2021 intervjuades fem personer inom temat *landsbygd*, sex personer inom temat *gräns* och fyra personer inom temat *utanförskap*. Deras boendeorter är Arjeplog, Boden, Haparanda, Kemi, Piteå, Torneå och Älvsbyn. Tolv är kvinnor och tre är män, den yngsta personen är född 1981 och den äldsta 1944.

Via lokala museer och olika organisationer fick vi kontakt med personer som var intresserade av att medverka. Urvalet av personer gjordes utifrån respektive tema. Inom temat *gräns* var exempelvis målsättningen att hitta personer i Haparanda som levde sitt liv på båda sidorna av gränsen, såsom bor i Sverige och jobbar i Finland eller tvärtom. På grund av pandemin genomfördes de flesta intervjuer via telefon eller digitala videosamtal. Intervjuerna följde en semistrukturerad intervjuguide med öppna frågor. Vissa av frågorna var återkommande för alla medan andra var utformade utifrån det specifika temaområdet. Kvalitativa intervjuer kännetecknas av ett samspel mellan etnologen och informanten samt en stor

flexibilitet. Det flexibla förhållningssättet innebär att det finns möjlighet att få fylliga, beskrivande och omfattande svar på frågorna samt att informanten har stor frihet att formulera sina svar och välja vad hen vill dela med sig av. Alla informanter har fått läsa transkriptionerna och har således haft möjlighet att komplettera och korrigera sina svar. Vi har även bitt dem skicka fotografier eller bilder som illustration till deras berättelse.

Under sommaren 2021 gjordes även ett platsbesök i Haparanda för att observera staden och den stängda gränsen mellan Sverige och Finland. Besöket bidrog till större förståelse för informanternas berättelser om gränstängningen och gränskontrollerna samt hur deras vardag har påverkats.

Berätta om pandemin

Bilden blev ett effektivt sätt att kommunicera insamlingen på. Den användes bland annat till Norrbottens museums insamlingssida, annonserade inlägg på sociala medier och affischer med QR-koder till insamlingen. Formgivning: Moa Lundqvist © Norrbottens museum.

Digital insamling

I den digitala insamlingen har människor haft möjlighet att dela med sig av sina erfarenheter och upplevelser på två olika sätt; genom att besvara en frågelistas eller att skicka in en fri berättelse. Frågelistan var utformad med ett antal övergripande rubriker med tillhörande frågor för att uppmuntra till eget berättande och utförliga beskrivningar.

I formuläret för den fria berättelsen fanns enbart rubriken ”fri text” med en tillhörande svarsruta. Med detta alternativ fanns en förhoppning att människor skulle bidra flera gånger och att vi på så sätt skulle få återkommande respondenter. I båda formulären var det möjligt att berätta på valfritt språk och dela med sig av ljud, bild- och videofiler.

Genom översättningar samt möjligheten att berätta på valfritt språk och andra sätt än text var förhoppningen att insamlingen skulle bli mer inkluderande och tillgänglig. Urvalet av språk togs fram efter kontakt med kommunerna och SFI i länet. På hemsidan översattes informationen om insamlingen och de två formulären till arabiska och engelska. En grafisk formgivare skapade en bild med texten ”Berätta om pandemin” på arabiska, dari, engelska, franska, persiska, svenska, somaliska, tigrinja, thai, ryska, finska, lulesamiska, nordsamiska, meänkieli, romani chib arli, romani chib kaale och jiddish.

Eftersom beskedet från Etikprövningsmyndigheten dröjde publicerades insamlingen först i mitten av juni 2021. Publiceringen kommunicerades genom pressmeddelande samt inlägg på museets Facebooksida och i olika Facebookgrupper. Vi tog även kontakt med Region Norrbotten, länets kommuner, föreningsarkivet, museer, bibliotek, föreningar, organisationer, studieförbund och skolor. Samtliga blev uppmuntrade till att sprida insamlingen och fick ta del av affischer och informationsbrev.

Till skolorna skickades en förfrågan om att avsätta en stund av undervisningen för att låta elever delta i insamlingen. Totalt deltog 34 personer i insamlingen och 22 frågelistsvar, tolv fria berättelser, fem bilder och en video samlades in. 26 personer har angett att de är kvinnor, tre har angett att de är män och fem har inte angett någon könsidentitet. Informanterna är födda mellan åren 1944 och 2001. Deras bostadsorter är i Arvidsjaur, Boden, Gällivare, Haparanda, Jokkmokk, Kalix, Kiruna, Luleå, Lund och Piteå. Yrken och sysselsättningar som omnämns är administratör, arkivarie, biolog, grundskolelärare, högstadielärare, kommunikatör, kulturentreprenör, kulturutvecklare, logistiker, pensionär, platsättare, sjukpensionär, student och säljare. Två svar är skrivna på arabiska, övriga är skrivna på svenska.

Resultat

Flera arkiv och museer runt om i världen har gjort insamlingar om pandemin. I DOSS sammanställning av initiativ i Norden framkommer det att minst 39 insamlingar genomfördes i Sverige under 2020 (DOSS u.å.). Det finns företeelser som återkommer i de insamlade berättelserna från olika delar av landet. Många berättar att de har anpassat sig till de rekommendationer och restriktioner som har funnits. De har tvättat händerna oftare och använt handsprit samt burit munskydd då det har krävts. De har hållit avstånd till andra i offentliga sammanhang,

Skyltar

Bokrea våren 2021. I shoppinggallerian Småstaden i Piteå gjorde butikerna sitt bästa för att informera kunderna om olika förhållningsregler och de flesta erbjöd handsprit till sina kunder. Fotograf: Sophie Nyblom © Norrbottens museum.

minskat sitt sociala umgänge och stannat hemma när de har haft förkylningssymptom. Flera har slutat skaka hand med människor de möter och berättar om frustrationen som uppstår när människor omkring dem inte följer reglerna. De berättar om aktiviteter och evenemang som har ställts in samt att det inte går att göra sådant som de vanligtvis brukar göra eller har planerat. Många upplever nya arbets- och studiesituationer, flera nämner att de arbetar hemifrån medan personer inom vård, skola och omsorg vittnar om pressade situationer.

Några är mycket oroade, medan andra inte känner någon oro. Många framhåller att de inte är oroade för att själva drabbas av sjukdomen, utan är mer oroliga för att personer i deras omgivning ska bli sjuka, såsom familjemedlemmar och släktingar som tillhör riskgrupper. Flera beskriver en oro för ekonomin, då företag och verksamheter har tvingats att stänga och personer har blivit varslade. Många är oroade för vårdens kapacitet och ställer sig frågande till om sjukvården kommer att mäkta med ett större utbrott. Ovissheten, att inte veta hur det kommer att

Norska gränsen

Gry Helen Sivertsen bor i Arjeplog och hennes föräldrar i Norge. Under pandemin var gränsen mellan Sverige och Norge periodvis stängd och de kunde inte besöka varandra. Den här bilden är tagen vid Tullstationen i Gradis där Gry och hennes barn fick komma över gränsen, men inte in i landet. Personalen vid tullen var behjälpliga och lät dem träffas på parkeringen vid tullstationen. På bilden syns f.v. Grys föräldrar Toril och Knut Sivertsen, sonen Isak-Anot och hennes svärmor Ann-Charlotte Sjaggo. Fotograf: Gry Helen Sivertsen © Norrbottens museum.

bli framöver, är också något som flera tycker är jobbigt. (Henriksson 2020; Västerbottens museum u.å; Kulturmiljö Norrbotten 2020)

I vårt material, som samlats in året efter, återkommer delvis samma redogörelser. Skillnaden är att det har gått 1-1,5 år sedan pandemin bröt ut och smittspridningen har minskat och ökat i omgångar, vilket har medfört att olika anpassningar har gjorts över tid. Människor har upplevt nya situationer och fått leva med nya beteenden under en längre period, och har också hunnit reflektera över hur deras liv har påverkats.

Gränser

Under pandemin har vissa gränser suddats ut och andra förstärkts. Kontoret har flyttat in i hemmet och köksbordet har under dagarna varit arbetsplats för att sedan dukas om till middagsbord. Generationer har skilts åt och umgänget mellan yngre och äldre har begränsats till följd av att personer över 70 år har definierats som riskgrupp. Pandemin har synliggjort nationsgränserna i Norden på ett sätt som vi inte har upplevt under en lång tid. I Norrbotten har många familj, släkt och vänner i grannländerna och vissa arbetspendlar mellan länderna. Flera informanter har därför berättat om de konsekvenser som gränsstängningen och gränskontrollerna har medfört.

I Haparanda och Torneå, som länge har präglats av ”gränslöshet”, har vardagen inte fungerat som vanligt och ett kravallstaket över det gemensamma Victoriatorget har separerat länderna:

- Och så helt plötsligt kommer det någonting helt oväntat, när man liksom tänker, vi har alltid ja men vi kommer inte att bötrja kriga med varann vi är liksom HaparandaTorneå en gemensam stad och liksom Finand-Sverige så likt varann. Och liksom så har man ju tänkt. Och vi har byggt upp all våran, nu tänker jag lite på jobb, samverkan också utifrån det att vi ska kunna vara en dubbel, twinstad alltså eller en sån här kaksoiskaupunki [tvillingstad] vad det nu heter och så helt plötsligt så blir det som en gräns som dras emellan. Och den blir ju, den är ju symbolisk på så sätt när du ser själva de här staketet och hur de har påverkat mig och mina kollegor. Vi har varit olika påverkade under

perioden och vi har stöttat varandra och vi har varit förbannade och ledsna och liksom allting. (Kvinna, Kemi)

Sverige, Finland och Norge har haft olika strategier för att hantera smittspridningen och haft olika reserestriktioner. För att passera gränsen har olika typer av handlingar behövts; intyg från arbetsgivaren, resedokument, bevis på att man är boende i en gränskommun, negativt covid-19-test och vaccinationsbevis. Att hålla sig uppdaterad om ländernas olika strategier har inte alltid varit så enkelt:

- Det är ju det, det har ju varit otroligt förvirrande och svårt att veta vad är det som gäller nu och hur. Det har ju varit svårt för dom som jobbar där också och svårt att veta vart ska man vända sig för att få korrekt information?

Jag försökte nu senast och skriva till Folkhelseinstitutet, är det dom heter på norska, och kolla vad är det som gäller nu för mina föräldrar som båda är fullt vaccinerade om dom behöver i karantän om dom kommer hit, om dom behöver i karantän då dom kommer hem och om dom behöver ha ett negativt test då dom ska passera gränsen. Men dom kunde ju inte svara på det, eller dom kan inte svara på privata ärenden och då vet man inte. Ja dom hänvisar att man ska läsa på någon sida och där är det lite otydligt eller det otydligt vi lyckades inte lista ut så att det är ju frustrerande att inte veta vart om man inte förstår det man läser vart kan man vända sig? Och min pappa hade mött någon från poliskåren och frågat dom och dom bara ”nä men vi vet inte du måste fråga någon annanstans”. Tullen vet inte riktigt heller vad som gäller. Så att det blir ju... Det känns ju... Man gör det väldigt förvirrande för folk helt enkelt. (Kvinna, Arvidsjaur)

Några har upprätthållit kontakten med familj, släkt och vänner genom digitala plattformar som FaceTime, WhatsApp och Skype. En del framhåller att de har använt dessa även tidigare, men att de i och med pandemin har börjat kommunicera på dessa sätt i högre utsträckning och börjat uppskatta dessa alternativ ännu mer. Genom digitala plattformar har de

Solljus

Nina Uusitalo beskriver sig som en naturmänniska som tillbringar mycket tid ute i skogen och på gården i byn som hon bor i. Här är hon ute på en promenad för att fånga en ljusglimt under den korta tid som solen lyser i mitten av januari. Fotograf: Nina Uusitalo © Norrbottens museum.

fysiska gränserna till viss del kunnat överbryggas och människor har haft möjlighet att upprätthålla sina sociala liv. Via Teams och Zoom har även arbete och studier kunnat genomföras på distans, vilket flera betraktar som en fördel. Många hoppas att det även fortsättningsvis kommer att vara möjligt att arbeta på detta sätt:

- Jag tror att distansjobb kan vara ett sätt att säkerställa ett konkurrenskraftigt Norrbotten.

Om personer kan eller får möjligheten att jobba hemifrån åtminstone en del av tiden så kan ännu fler personer göra karriär här och samtidigt bo i avbefolkningskommuner med få jobb. (Kvinna, Moskosel)

Kulturella perspektiv gav hösten 2021 ut ett temanummer om pandemin och i den har Lotta Svensson, Maria Vallström och Mikael Vallström skrivit en artikel om erfarenheter av covid-19 i landsbygds kommunen Söderhamn. De har analyserat dagboksanteckningar som människor har skrivit från mars

Hemmajobb

Även om det kan vara ensamt att arbeta hemifrån tycker Emilia att hon har anpassat sig bra till hemarbetet. Hon upplever att hon har fått mer tid då hon slipper inställetiden och kan arbeta ostört. Att kunna slå igång en tvätt på lunchen och hänga upp den vid eftermiddagsfiket är också praktiskt. Fotograf: Emilia C.M. © Norrbottens museum.

2020 till september 2021, och lyfter bland annat fram att de tycker sig se en förskjutning i relationen mellan landsbygd och storstad. Plötsligt är det inte den urbana miljön som eftersträvas. Under pandemin har landsbygdens och småstädernas fördelar med starka sociala nätverk och närheten till naturen blivit synliga (Vallström, 2021:6).

Detta synliggörs även i vårt material och vissa framhåller till och med att de inte har påverkats av pandemin eftersom de är vana vid att leva med avstånd. Flera informanter upplever också att pandemin har haft en positiv inverkan på det dagliga livet. Några uppger att de har varit friska i högre utsträckning och har uppskattat det lugnare tempot med tid för återhämtning. Det finns dock även de som upplever motsatsen och har mått sämre under pandemin. En informant skriver att ”de egna bekymmer jag hade växte sig större och tyngre under de här omständigheterna.” Detta vittnar även en av informanterna om som är diakon inom Svenska kyrkan och som i sitt arbete möter många människor som av olika anledningar behöver stöd. De har därför arbetat med att hitta lösningar för att stötta dessa personer, exempelvis genom att träffas utomhus och erbjuda kontakt via telefon.

Framtid

I de första insamlingarna fanns det många som uttryckte en oro inför framtiden, men en del hoppades att pandemin skulle följas av satsningar för att stärka välfärden och eftersträva ett jämlikare samhälle med bättre löner och villkor för vårdpersonal. Några framhävde även att den ohållbara konsumtionen och människors negativa påverkan på miljön hade blivit tydlig (Västerbottens museum u.å; Kulturmiljö Norrbotten 2020). I denna insamling återkommer vissa av dessa tankar, men det är framför allt påtagligt att många saknar det sociala livet. Många nämner att de värdesätter familj och vänner i högre utsträckning och att de kommer att tillbringa mer tid med dessa framöver. Detta är en konsekvens av en social isolering som vissa har levt med under en längre tid:

- Kontakten med vänner och klasskamrater har förändrats. Klassgemenskapen existerar knappt längre,

eftersom vi sällan pratar med varandra utanför grupparbeten. Jag saknar också min partner, som bor utomlands och som jag inte kunnat träffa mer än en gång i år på grund av inreserestriktionerna. Men jag saknar också allt det där vardagliga, och det normala. Bara att sitta på bussen utan att vara medveten om pandemin. Kunna röra sig i butiker utan att tänka på hur nära andra människor är. Att kunna planera in saker med vänner. Kunna träffa mormor och fika i hennes vardagsrum med Vem Vet Mest i bakgrunden. Allt det där man tog för givet, som var normalt. (Kvinna, Luleå)

Tack vare vaccineringen är det flera som tror att pandemin snart kommer att vara över. Detta är något de flesta ser fram emot, men vissa fasar för en ”återgång” då de tycker att en del av de nya beteendemönstren har varit bra. Arbete hemifrån och färre resor är något flera tror och hoppas kommer att kvarstå. Några tror också att vissa beteenden kommer att förbli såsom att tvätta händerna mer noggrant, stanna hemma vid sjukdom, hålla avstånd samt undvika handslag och kramar.

Erfarenheter och slutsatser

Pandemi i norr har varit ett projekt som har gett oss många nya erfarenheter och lärdomar som vi kommer att ta med oss i framtida samverkansprojekt. Vår ambition var att samla in en mångfald av skildringar från olika delar av Norrbotten och totalt samlades 49 personliga vittnesmål in. Det är människor i olika åldrar (födda 1944 – 2001) och från olika delar av länet som har deltagit. Däremot är det en ojämn fördelning mellan kvinnor (38 st) och män (6 st) och majoriteten av de skriftliga svaren är på svenska. Trots att vi arbetade för att sprida insamlingen i många olika kanaler och gjorde översättningar blev gensvaret inte så stort som vi hade hoppats. Digitala insamlingar kan vara effektiva för att nå ut till många, men för att människor ska delta krävs ett intresse för ämnet och en viss teknisk utrustning och kompetens. Etikprövningen ledde till stora förseningar och restriktionerna har till viss del hindrat oss från att arbeta med våra vanliga dokumentationsmetoder. Vi har även fått insikter kring olika traditioner och

regelverk som styr universitet och museer samt att det finns stora skillnader mellan olika discipliner inom universitetsvärlden.

I Pandemi i norr har projektmedlemmarnas syften varit olika då några har bedrivit forskning och andra främst har ägnat sig åt datainsamling. Det är viktigt att avsätta tid i planerings- och uppstartsfasen för den här typen av projekt. Tid för dialog och samarbete vid utformningen av projektansökan, målformuleringar, roller och ansvarsområden är av stor betydelse. Det behöver också finnas ekonomiska resurser för en avlönad projektledare som ansvarar för att administrera projektet och sköta den interna kommunikationen.

Utöver datainsamlingen, som var projektets huvudsakliga mål, kan vi se att projektet har haft fler positiva effekter. Några framgångsfaktorer vi har identifierat är ett fungerande nätverk över geografiska gränser och det supradisciplinära arbetet med samverkan mellan olika aktörer som museum, universitet och civilsamhälle. Projektet har även skapat tillfällen för erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling där projektmedlemmarna och externa aktörer har berikat projektgruppen med sin expertis och sina perspektiv.

Projektet har lett till att det har etablerats kontakter mellan olika organisationer som kan leda till ytterligare samverkan i framtiden och vi har fått stora erfarenheter av att arbeta på distans med digital teknik. För Norrbottens museum och Piteå museum har projektet resulterat i stärkt samverkan mellan museerna i allmänhet och oss etnologer i synnerhet. Att arbeta tillsammans med en insamling kring ett specifikt tema har varit mycket betydelsefullt, inte minst då vi bara är en etnolog på respektive museum.

Författare

Paulina Öquist Haugen arbetar som etnolog på Norrbottens museum där hon bland annat driver museets arbete med samtidsdokumentation och har lett ett flertal projekt. Hon har gått Kulturvetarprogrammet på Stockholms universitet och har förutom en fil.kand. i etnologi även läst genusvetenskap, normkritisk pedagogik och projektledarutbildning.

Sophie Nyblom är etnolog med utbildning vid Åbo Akademi, Finland, där hon avlade fil.mag i nordisk etnologi 2005. Sophie arbetar i dag på Piteå museum som antikvarie och t.f. museichef. Vid sidan av pandemiprojektet har hon genomfört en dokumentation om kyrkstäderna i Norrbotten. Sophie har tidigare arbetat som etnolog på Norrbottens museum där hon ledde och genomförde flera projekt och samtidsdokumentationer.

Referenser

Litteratur

Couturier Kaijser, Ella 2021: *Coronaminnen. Hur ett arkivmaterial blir till*. Institutionen för ABM. Masteruppsats, Uppsala universitet.

Evasdotter Birath, Katarina 2021: *Att samla en pandemi. En kvalitativ intervjustudie om svenska museers samtidsdokumentation av vardagslivet under coronapandemin*. Institutionen för ABM, Masteruppsats, Uppsala universitet.

Gunnarsson Payne, Jenny 2021: *Pandemins konsekvenser – vad kan vi egentligen veta så här långt?* I: *Kulturella Perspektiv 2021*, vol. 30. Tema: Pandemins konsekvenser, s. 1-4.

Henriksson, Blanka 2020: *Kulturanalytiska perspektiv på vardagslivet under coronapandemin*. I: *Laboratorium för folk och kultur. En kulturvetenskaplig tidskrift*. 2/2020.

Sundevall, Fia & Anna Fredholm 2013: *Minnesinsamling genom webbenkäter: perspektiv på en dokumentationsmetod i förändring*. *Nordisk museologi* 2013 1, s 86-105.

Svalastog, Anna-Lydia & Stefan Eriksson 2010: You can use my name; you don't have to steal my store – a critique of anonymity in indigenous studies. I: *Developing World Bioethics*, vol. 10, nr. 2. Blackwell Publishing Ltd, s. 104-110.

Vallström, Mikael et al 2021: *Leva och låta dö? Dagboksanteckningar om ansvarstagande, landsbygdens fördelar och samhällets resiliens under pandemins tid*. I: *Kulturella Perspektiv 2021*, vol. 30. Tema: Pandemins konsekvenser, s. 1–8.

Öhman, May-Britt 2017: *Sámi Feminist Technoscience and Supradisciplinary Research*. I: Andersen, Chris & Jean M O'Brien (red.) *Sources and Methods in Indigenous Studies*. New York: Routledge, 2017, s. 152-159

Övriga källor

DOSS (senast uppdaterad ej angivet). *Samtidsdokumentationer om coronaviruset i Norden* [Elektronisk]

Tillgänglig:

<https://ambrosiani.github.io/samtidsdokumentationer-corona/> [läst: 2022-04-14]

Kulturmiljö Norrbotten (2020-03-07). *Insamlade berättelser om corona*. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://kulturmiljonorrbotten.com/2020/07/03/insamlade-berattelser-om-corona/> [läst: 2022-04-14]

Västerbottens museum (senast uppdaterad ej angivet). *Berättelser och reflektioner i coronatider* [Elektronisk] Tillgänglig:

<https://www.vbm.se/utforska/etnologi/att-dokumentera-svara-skeenden/berattelser-och-reflektioner-i-coronatider/> [läst: 2022-04-14]

»Återhämtning? Jag minns inte vad det innebär« - om coronapandemin och Stadsmuseets frågelistor

Anna Juhlin

- Jag har aldrig jobbat i krigszon men jag kan tänka mig att det är något liknande det vi fick uppleva i början. Mitt sätt att klara av mitt jobb den tiden var att stänga av känslorna helt. Efteråt har jag försökt sätta ord på det men det är svårt.

Det berättar Petronella, specialistsjuksköterska i intensivvård, i sitt svar på frågelistan *Vård- och omsorgspersonal skriver historia*, publicerad på Stadsmuseets och Stockholms läns museums respektive hemsidor i april 2020. De första svenska fallen av sjukdomen covid-19 rapporterades in i slutet av januari 2020, och i mars samma år konstaterade Världshälsoorganisationen WHO att coronavirusets spridning var en global pandemi.

Både Stadsmuseet och Stockholms läns museum arbetar aktivt med samtidsdokumentation. När den vanliga verksamheten plötsligt ställdes på ända, blev det självklart att samla in berättelser om det som just då drabbade och påverkade hela samhället. Vi var heller inte de enda. Liknande insamlingar på temat »vardagsliv under pandemin« skedde enligt en kartläggning av nätverket *Dokumentation av Samtida Sverige* (DOSS) på åtminstone ett fyrtiotal museer runt om i Sverige under år 2020. Ofta vände sig insamlingarna till en bred allmänhet. Stadsmuseets och Läns museets frågelista skilde sig genom att den specifikt riktade sig till vård- och omsorgspersonal. Det var deras känslor, minnen och erfarenheter vi efterfrågade.

Frågelistor har åtminstone sedan 1920-talet varit en vanlig insamlingsmetod för berättelser och kunskap om folkliv och kultur i Sverige. De kulturhistoriska museerna skickade under lång tid ut dem via postväsendet, och fick svaren på samma sätt. Nuförtiden sprids de via webbaserade frågeformulär på museers hemsidor och i sociala medier, vilket också skedde med *Vård- och omsorgspersonal skriver historia*. Listan skickades även ut till

de kommunikationsansvariga på de större akutsjukhusen inom Stockholmsregionen med hopp om att de skulle sprida den vidare till de anställda.

Frågelistan utformades gemensamt av Läns museet och Stadsmuseet och bestod av ett fåtal öppna frågor om arbetsdagen samt en undran om det fanns någon särskild dag eller stund som man mindes. Vi som arbetade med den var Elisabeth Boogh och Moa Beskow från Stockholms läns museum samt Minja Hjorth och jag själv från Stadsmuseet.

Illustration Anna Juhlin.

Många av de inkomna svaren beskriver personalens upplevelser av att ha blivit inslängda och instängda i ett sorts krig. De förväntades överleva både den kraftigt ökade arbetsbelastningen och smittan från det nya viruset. Deras rustningar kunde också se olika ut; någon beskrev sina arbetskläder som skrymmande rymddräkter medan en annan liknade dem

Illustration Anna Jublin.

vid heltäckande vita nunnedok. Slangar från dräkten kopplades till en bärbar låda på ryggen som surrade av en batteridrivna fläkt. Skyddsmasker tryckte mot huden och lämnade skavsår och när inget annat fanns att tillgå fick svarta ituklippta sopsäckar och hastigt inköpta skogshuggarvisir duga.

Det föremål som svararna främst förknippar med covid-19 är dock den så kallade Skyddsmask 90. Den återkommer om och om igen. Masken är svart, täcker hela ansiktet, och gör det inte bara svårt att prata. Den gör det också svårt att inge trygghet till patienterna. Liknelsen om kampen mot viruset som ett krig understryks när masken bärs, och den tillverkas från början för svenska Försvarsmaktens räkning.

- Min känsla idag är att jag bestigit ett berg, sprungit uppför, kanat nedför i en jäkla fart. Nu är jag på målsträckan vilket är ett lerfält. Jag klafsar på men det går så jäkla segt och långsamt. Jag kan inte ens skymta målet som jag tror finns där framme någonstans.

Petronella, specialistsjuksköterskan i intensivvård, fortsätter att berätta om sin arbetssituation. På intensivvårdsavdelningen (IVA) är döden alltid nästgårds, även i vanliga fall. Hopp och förlust omfamnar varandra. Men coronapandemin har varit annorlunda än vad de flesta som svarar varit med om, mer uppskruvat, mer överkligt. Vård- och omsorgspersonalen var oroliga både för sina patienter och för att själva bli smittade och föra med sig smittan hem från jobbet.

Det var inte bara IVA-personal som svarade på frågelistan. Många av skribenterna arbetade också som sjuksköterskor, undersköterskor och läkare på något av de stora akutsjukhusen inom Stockholm stad och Region Stockholm. Svar kom också från personer som arbetade på alltifrån vårdcentraler till LSS-boenden (bostäder anpassade för personer med fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar) och inom äldreomsorgen. Från slutet av april och till mitten av juni 2020 svarade sjuttio personer, varav de flesta var kvinnor. Sista november publicerades en uppföljande frågelista på museernas hemsidor. Några av de arton personer som svarade på den hade även svarat på den första listan, men några skrev för första gången. Då hade en pandemiosommar och en pandemihöst kommit och gått. De flesta hade haft några veckors semester, men ingen kände sig utvilad. I december 2020 befann sig Stockholm i vad som kallas för andra vågen, och alla var väldigt, väldigt trötta.

- Återhämtning är bara ett ord. Det är nog inte på riktigt. För jag minns inte vad det innebär. Sömnbristen, ångesten och maktlösheten tar överhand. Att försöka ställa om mellan nattpass, för att vara vaken på dagen och vårda relationen som en gång var blomstrand, är för utmanande. Barnen lider nog inte, men jag gör. Jag saknar dem. Saknar ett normalt liv. Ett vanligt, tråkigt liv.

(Madeléne, undersköterska på IVA-avdelning)

Berättelserna beskriver både händelserna under arbetsdagen och de känslor som följer med hem från jobbet. I vanliga fall kan hemmet vara en paus från yrkeslivet, men under pandemin fanns inget sätt att helt värja sig från covid-19. Överallt i stadsrummet syntes affischer och digitala skärmar som påminde om att hålla avstånd, på nyheterna avrapporterades dödsiffror löpande. Varje dag granskades konsekvenserna av politikernas och tjänstepersoners beslut, men också vårdpersonalens situation och arbete. För många blev det svårt att koppla bort coronaviruset. Särskilt om man arbetat tolv till tretton timmar långa nattpass tre till fyra nätter i sträck och bara träffat sina barn två timmar per dygn innan det var dags att åka till jobbet igen. När man väl ligger i sängen och ska försöka tillgodose sig sömn, vila och återhämtning

snurrar tankarna. En ständig känsla av att inte räkna till, varken på jobbet eller hemma. Hur länge ska man orka, vad gör man för att stå ut? Hur får man andrum i vardagen? Hur gör man för att ta sig igenom rädslan för döden? En person berättar att hon har återkommande mardrömmar om liksäckar. En annan liknar coronaviruset vid liemannen.

Ibland sjöng vårdpersonalen på intensivvårdsavdelningarna för nersövda patienter och ibland för dem som var vakna – »I want to break free« med Queen och »I will survive« av Gloria Gaynor. Musiken blev några sekunders andrum, och när en person som blivit vårdad på avdelningen i flera veckor fick åka hem var glädjen stor. Men ibland brast det.

En sjuksköterska berättar om ett tillfälle då hon satt i bilen på sjukhusparkeringen, oförmögen att köra hem riktigt än. På avdelningen fanns en patient som högst troligen skulle hinna dö innan hon kom tillbaka, och det gick inte att sluta gråta. Linda, som jobbar på ett akutsjukhus, beskriver å sin sida en stund av vaka alldeles intill en patient. Han är kopplad till en maskin som tvingar ner syre i lungorna, nedsövd för att slippa lida, hon sitter bredvid honom iklädd Skyddsmask 90, operationshuva, långärmat förkläde och handskar:

- Jag håller hans hand och hoppas på att han känner att jag känner och finns där för honom innan han dör.

Allt står still samtidigt som det brinner. Ett vakuum med osäkert slutdatum. Skribenterna berättar målande och levande även om det allra tyngsta i sin yrkesvardag, särskilt i de svar som skickades in till uppföljningslistan i december 2020. Ibland blir vi som tar emot berättelserna förvånade över att många skriver så pass långa texter mitt i en intensiv period av arbetsbelastning. Men de känner att det arbete de gör under den här perioden är historiskt. Man förstår att vardagen här och nu på avdelningen, mottagningen eller boendet kommer bli viktiga vittnesmål för framtidens förståelse av pandemin. Inifrånperspektiv från de arbetspass som kallas inferno, helvetet och stormens öga blir framtidens historiska källmaterial. Vissa perioder loggade jag dagligen in på webbforumuläret för frågelistor för att se hur många som

svarat sedan sist. Ibland läste jag svaren på en gång, men ibland blev det för tungt. Det var svårt att förstå att personer skrev i realtid, att det som de berättade om hände just då. Under en period kändes det också som om alla samtidsdokumenterade, inte bara vi på museerna. Människor fotograferade tomma hyllor på affärerna och tomma tunnelbanevagnar. Debattartikel efter debattartikel skrevs om myndigheternas hantering av pandemin. Efter ett tag uppstod en mättnad på allt som hade med coronaviruset att göra, men på sjukhus och andra vårdinrättningar fortsatte syrgas hjälpa människor att andas och respiratorer och pumpar brummade på. Stressen var olidlig men frågelistsvaren beskriver hur man ändå fortsatte gå till jobbet, och den ständiga känslan av att spela två flipperspel samtidigt. Man försökte göra allt som behövdes för att rädda liv, men riskerade att ständigt bli avbrutna för något som var mer akut. Om och om igen beskrivs stressen över att inte hinna återhämta sig. Jennie, intensivvårdssjuksköterska, berättar:

- Jag kände mig under våren outhärlig och ovärderlig, men även osedd och oavlönad. Som en fabriksarbetare på löpande band.

Susanne, som arbetar i ledningen för ett vårdbolag, säger:

- Jag är rädd för att personalen på golvet ska sluta jobba i vården på grund av att de är utslitna. Jag hoppas att de ser vikten av sitt jobb och att de blir uppskattade.

Ständiga prioriteringar gjordes, vilka patienter skulle man hinna ge vård? Rädslan för att missa något livsviktigt fanns alltid där. Och hur säkerställer man patientsäkerhet? Det går inte alltid, säger några av svarspersonerna. Andra tar upp frågan om människovärde; de funderar över värdighet både för de levande patienterna och de som dör.

- Denna natt på jobbet dog en patient, någons make, någons far, någons morfar/farfar. Jag tvättade så omsorgsfullt och så respektfullt jag kunde av den sköra kroppen och satte på landstingets fula vita skjorta och svepte kroppen med ett lakan innan jag och kollegorna

lade ner denna människa i en tjock svart säck som påminner om en fetare presenning. På patientens bröst hade jag lagt saker som anhöriga lämnat och sedan drog jag igen dragkedjan och plomberade säcken med ett buntband. Jag tvättade sedan av säcken med starksprit för att minska risken för smitta då detta vidriga virus lever kvar ett tag trots att kroppen är död. Efter detta märkte jag upp säcken med personnummer och namn. Sedan mötte jag upp transportören som gav mig en bår vid avdelningens entrédörr. Jag och kollegorna drog så försiktigt vi kunde över den tjocka svarta säcken till båren, spritade av den igen och sedan gick jag med tunga steg mot entrén och öppnade så transportkillen kunde rulla ner till bårhuset. Där stod jag och såg hur hissens dörrar stängdes och kände att jag i alla fall gjort mitt allra bästa efter de förutsättningar som nu råder. Vanligtvis gör jag i ordning en kropp på samma sätt men gör då fint i rummet och ställer fram ljus och plastblommor och sedan frågar jag eventuella anhöriga som är där för ett farväl om de vill att jag ska öppna fönstret så att själen kan flyga ut. Deltar inga anhöriga gör jag så ändå, trots att jag inte är religiös utan något jag bara gör. Det gjordes även med min mor hemma i huset i Hälsingland när hon dog. Nu får vi ju inte öppna fönstret och det känns som att min insats blir ofullständigt trots att vi gjort vårt allra bästa med de förutsättningar vi har i detta läge? (Lisa, sjuksköterska på akutvårdsavdelning)

Många svarar avvaktande på frågan om vad som kommer att hända framöver. Men ju mer kunskap vårdpersonalen fått och ju mer rutiner som skapats av erfarenhet, desto lugnare har man blivit. Kunskapsläget är högre nu efter coronavirusets första år. Vissa skriver också att det är skönt att kunna känna stolthet över att ha ridit ut stormen; att ha gett patienterna god vård och faktiskt gjort skillnad på riktigt. För andra är det svårt att blicka framåt. Intensivvårdsläkaren Karin skriver:

- Livet hann inte riktigt börja innan det blev en andra våg. Jag har lärt mig mycket nytt om covid-19.

När det gäller livet i övrigt planerar jag ingenting. Vi får se när det här är över.

Frågelistan Vård- och omsorgspersonal skriver historia och dess uppföljningslista var publicerade på museets hemsida parallellt med två andra frågelistor som också berörde coronapandemin. Den ena var öppen för alla stockholmare, den andra riktade sig till sistaårselever på gymnasiet. Tillsammans utgör de fyra listorna, med nästan sexhundra inkomna svar, Stadsmuseets coronainsamling. Genom skribenternas egna ord får vi ta del av nära ögonblicksskildringar från arbetsplatser, skolor, stadsrum och hem liksom av tankar, funderingar och känslor. Insamlingen är också ett exempel på en blixuttryckning inom Stadsmuseets verksamhet, vid en tidpunkt då många planer till stor del fick ändras. Det som hände var så angeläget och omvälvande att det tveklöst och genast måste samlas in.

Författare

Anna Juhlin är etnolog och illustratör. På Stadsmuseet i Stockholm arbetar hon sedan 2019 på Enheten för kunskapsutveckling med samtidsdokumentation och kulturhistoria, kunskapsförmedling och digitalt berättande.

Referenser

Litteratur

Nilsson, Bo, G., Waldetoft, Dan och Westergren, Christina (red.), 2003: *Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Övriga källor

DOSS (Dokumentation av Samtida Sverige), »Samtidsdokumentationer om coronaviruset i Norden«, karta hämtad 3 december 2021 från <https://ambrosiani.github.io/samtidsdokumentationer-corona/> Artikeln skrevs för och publicerades i Stadsmuseet i Stockholms årsbok Stadsvandringar nr 19, utgivningsår 2022 på Stockholmia förlag.

Internationella medier, covid-19 och Sverige bilden

Rachel Irwin

I internationella nyhetsmedier och sociala medier har Sveriges hantering av covid-19 framkallat polariserade och häftiga diskussioner. Vissa artiklar är faktabaserade, men mycket av rapporteringen har varit lösryckt från sitt sammanhang och innehållit felaktig information eller till och med desinformation. Rapporteringen har också präglats av oklara gränser mellan faktaredogörelser och opinionsartiklar, inte minst när åsikter citeras som fakta i nyhetsartiklar. Beroende på nyhetskanalens eller personens politiska färg har "den svenska modellen" skildrats antingen som en katastrof eller som en framgång. De flesta skildringarna har dock varit rätt negativa och omfattat ord som "kontroversiell", "okonventionell" och "obetänksam". I bästa fall "gav vi upp". I värsta fall "lät vi avsiktligt viruset spridas i en fruktlös strävan efter flockimmunitet" (Hiltzik 2020). I en artikel i Dagens Nyheter i mars 2020 sammanfattade Lina Lund den första rapporteringen:

- Den svenska linjen väcker ömsom beundran, ömsom förskräckelse i omvärlden. Medan vissa lyfter Sverige som en förebild som tycks hålla huvudet kallt när resten av världen sjunkit ner i ett tillstånd av panik och hysteri, ser andra med fasa på det våghalsiga "svenska experimentet".

Mycket av debatten kretsar kring uppfattningen att Sverige inte har gjort någon "nedstängning", även om "nedstängning" varken är en fackterm på folkhälsoområdet eller en uppsättning standardmetoder. I april 2021 inleddes en Reutersartikel på följande sätt:

- Sverige, som har undvikit nedstängningar under pandemin, skjuter upp en preliminär plan att lätta på vissa av covid-19-restriktionerna ...

Artikeln avslutades så här:

- Restriktionerna förlängs till mitten av maj och innebär att restaurangerna måste stänga kl. 20.30 och att

butiker och köpcenter endast får släppa in ett begränsat antal kunder. Idrottsarenor och offentliga simbasängar är fortsatt stängda för besökare.

Internationella medier, särskilt i början av pandemin, beskrev livet i Sverige som normalt, även om de flesta av oss hade gjort stora förändringar i vardagslivet och många till och med hade blivit av med jobbet. Även ett år senare tycks Reutersartikeln antyda att vi visserligen har restriktioner, men att de inte kan betraktas som en "nedstängning", även om det inte råder enighet om vad en "nedstängning" egentligen är.

Rapporteringen har inte heller satts in i sitt sammanhang när det gäller Sveriges historia, rättsordning och samhälle. Reportrar och kommentatorer kunde exempelvis påstå att Sverige "vägrar göra någon nedstängning", men bortsåg från de rättsliga ramar som skulle ha förhindrat eller åtminstone komplicerat många "nedstängningsåtgärder". Att rapporteringen blir lösryckt från sitt sammanhang beror ofta på bildvinklingen: de flesta artiklar åtföljs av foton av trängsel i städer, på stränder eller i restauranger. Men när jag tittar på mina foton från 2020 ser jag tomma stränder, tomma kaféer och många kor.

Tomt kafé i Skåne, maj 2020. Foto Rachel Irwin.

*Kor är inte bra på social distansering, Skåne, juli 2020.
Foto Rachel Irwin.*

Tom strand i Skåne, augusti 2020. Foto Rachel Irwin.

På hösten 2020, mellan den första och andra så kallade vågen, reste jag till Åre, som hade uppmärksamats en hel del på grund av trängsel under skidsäsongen. När jag bytte tåg i Stockholm en fredagskväll blev jag chockad över hur folktomt det var på Stockholm Central och att affärerna var stängda – det var till och med svårt att hitta någonstans att äta! Själva Åre var lite av en spökstad.

Alla som bor i Sverige har upplevt både trängsel och möten med folk som verkar omedvetna om

pandemin, men också många folktomma platser. Trängsel och icke-trängsel kan faktiskt förekomma sida vid sida, och en och samma plats kunde vara både full av folk och folktom, beroende på när fotografiet togs. Men medierna inriktade sig bara på folksamlingarna, vilket ytterligare cementerade uppfattningen att livet i Sverige fortsatte som vanligt.

I min forskning har jag undersökt hur och varför internationella medier blev intresserade, ja nästan besatta av Sverige under pandemin, hur man presenterade och gav en missvisande bild av den svenska strategin och för vilka målgrupper och syften den var avsedd (Irwin 2020; Irwin 2021).

Åre, september 2020. Foto Rachel Irwin.

Åre Torget, september 2020. Foto Rachel Irwin.

I studien ger jag flera exempel på medierapporteringen (se ruta 1), men jag inriktar mig mer på metoder och lärdomar för dokumentation av nuet (jmf Irwin 2022). Avslutningsvis reflekterar jag över frågan om varför Sverige skärskådades på ett sådant sätt, och varför användningen och den felaktiga användningen av det nya och av Sverige-bilden är viktigt att ta upp.

Dokumentera nuet

Metoder och analys

I metodhänseende har jag inspirerats av antropologerna John Postill och Sarah Pink, pionjärer inom de digitala och sociala mediernas etnografi. Enligt dem bör man dyka in i forskningsfältet genom att interagera med, utforska och arkivera onlinematerial. På morgnarna höll jag mig à jour med svenska och internationella nyheter genom att läsa onlinetidningar och lyssna på onlineradio. Jag tittade på Folkhälso-

myndighetens och Världshälsoorganisationens presskonferenser. På Twitter följde jag diskussioner om Sverige och observerade vilka andra nyhetsartiklar, YouTube-videor och webbplatser som delades (se ruta 2).

Jag inriktade mig på den så kallade första vågen men har fortsatt följa bevakningen även därefter, fast inte lika intensivt. I slutet av april 2021 hade jag samlat in 828 skärmdumpar, mest av Twitterflöden, och 1755 artiklar från engelsk- och svenskspråkiga medier. I ett första steg kontrollerade jag bara rapporteringens riktighet (se ruta 1).

Sedan började jag kartlägga artiklarnas innehåll och retorik, och hur de delades och citerades. Det finns många etiska och rättsliga problem med användningen av data från sociala medier (Williams 2017; Ahmed m. fl. 2018; AOIR 2019; Ahmed 2017; Bonilla och Rosa 2015).

Tittar på WHO:s presskonferens (med min katt). Foto Rachel Irwin.

Som i all forskning är problemen förknippade med större frågor, som hur projektet utformas och hur resultaten kan (fel-)tolkas, och vilka risker forskaren utsätter sig för. Jag har bara fått en negativ reaktion per e-post, men många andra forskare som skriver om covid har fått många hatmeddelanden och till och med dödshot. Jag har försökt undvika en bedömning av det ”svenska experimentet”, men anser att bilden av strategin är felaktig och har missförstått. Detta har lett till att amerikanska högergrupper i vissa fall har hänvisat till min forskning som argument för att lätta på restriktionerna. Representativiteten är också ett problem. De som använder Twitter är inte representativa för befolkningen i stort. Det kan vara svårt att veta vem som står bakom inlägget och folk betar sig på annat sätt online än personligen.

Det mest uppenbara etiska problemet med att använda sociala medier för forskningsändamål rör samtycket, eftersom gränsen mellan offentligt och privat är otydlig. Även om många inlägg på Twitter är offentliga och avsedda att delas, och inläggen enligt Twitters villkor får användas av tredje part, förväntar sig normalt inte enskilda användare att deras inlägg ska dyka upp i en vetenskaplig artikel. I det här fallet måste man ta hänsyn till sammanhanget och ha lite etiskt sunt förnuft: en offentlig person som USA:s före detta president behöver inte samma skydd som en icke-offentlig person. Personuppgifter i form av namn kan anonymiseras, och inläggen kan översättas så att det blir svårare att identifiera enskilda användare (även om det faktiskt kan utgöra en överträdelse av Twitters tjänstevillkor att ändra ett inlägg).

Lärdomar

Första lärdomen:

Avgränsa tid och material

En internationell nyhetscykel som pågår dygnet runt producerar en ändlös mängd material: enligt Svenska Institutet hade de bara en månad efter pandemins början sett över 300 000 artiklar och blogginlägg om landets strategi på bara engelska, spanska, ryska och arabiska (Bouvin m.fl. 2020). Jag hade andra yrkesmässiga och personliga förpliktelser och behövde sätta vissa gränser, så jag inriktade mig

på svensk- och engelskspråkigt material. Det var också frustrerande och känslomässigt jobbigt att om och om igen läsa missvisande nyhetsartiklar och till och med stötande material. Svenskarna beskyldes regelbundet för att bete sig som får som litar för mycket på regeringen. En del av kritiken tog formen av skämt om Ikea, Abba och att offra de äldre som i skräckfilmen *Midsommar*. Ett mer extremt exempel är att Anders Tegnell i sociala medier regelbundet liknades vid Josef Mengele, med öknamnet ”Tengele”.

En annan källa till frustration var hur ”sakkunskap” definierades och missbrukades. I engelskspråkiga medier var många kommentatorer svenskar eller hade en koppling till landet. Många artiklar, citat och inlägg på Twitter kom dock från internationella hälsoexperter – utan koppling till Sverige. De använde sin sakkunskap som plattform för kategoriska omdömen, som ofta byggde på missförstånd av landets komplexa offentliga förvaltning och politik, eller under antagandet att Stockholm representerade hela landet. Det löjligaste exemplet var när en expert på vikingar intervjuades om dagens svenska kultur.

Kort sagt var forskningsfältet ändlöst och nyheterernas och de sociala mediernas innehåll som bäst frustrerande, som värst stötande. För att bevara sin psykiska hälsa och producera något är det viktigt att sätta stopp i forskningsarbetet och vara klar över vilket material som ska tas med och vilket som ska uteslutas.

Andra lärdomen:

Behandla ett oavslutat och ändlöst skeende

Innan jag började forska om covid-19 hade jag arbetat med två besläktade historiska projekt, ett som rörde WHO och det andra om Sveriges utvecklings-samarbete. I båda fallen hade jag vant mig vid att använda äldre nyhetsartiklar som informationskällor.

Alla historiska källor måste självklart skärskådas och sättas in i sitt sammanhang. Sociologerna Erich Goode och Nachman Ben-Yehuda påpekar detta i sin behandling av hur medierna under hela nutidshistorien har skapat sensation kring och överdrivit nyheter som demoniserar vissa grupper i samhället (Goode & Ben-Yehuda 2009). Jag hade dock blivit lite för van att lita på äldre källor. Covid-19-forskningen blev en påminnelse om hur

viktigt det är att vara källkritisk i behandlingen av nyhets- och arkivmaterial inom historisk forskning.

Det är också skillnad mellan det fysiska förflutna på papper och dagens internet. Texten i arkiv är begränsad till sidan. En artikel på DN.se har däremot länkar och kommentarer i slutet. På sidan av skärmen finns liknande artiklar och reklam. Detta är kopplat till föregående punkt: internetmaterialet är ändlöst, med länkar som leder vidare och ibland tillbaka till den ursprungliga källan. För historiker som exempelvis forskar om pandemin 1918 är situationen en annan. De har också massor av material att analysera, men det analoga materialet är inte ändlöst. Representativiteten är också ett problem: hur kan vi veta hur representativt urvalet är om vi inte vet hur mycket material det finns överhuvudtaget?

Vi vet inte heller hur pandemin kommer att sluta. Det finns inga färdiga svar. Vi vet bara att vår förståelse kommer att förändras och utvecklas med tiden, i takt med att allt mer information blir tillgänglig. Det vi dokumenterar i dag kommer att analyseras på andra sätt i framtiden, på samma sätt som forskningen om pandemin 1918 har reviderats på grundval av nytt material och dagens förhållningssätt.

Varför Sverige?

Och varför är internationella medier viktiga?

Enligt data från Johns Hopkins University har Sverige, ett drygt år efter att pandemin inleddes, den 32:a högsta dödsiffran i världen per capita (134 per 100 000). Detta är långt mer än våra grannländer Danmark (42) och Norge (14), men lägre än många andra europeiska länder, bland annat Belgien, Frankrike, Spanien och Tjeckien. Rapporteringen om det ”svenska experimentet” började dessutom innan det fanns några större skillnader i antalet dödsfall mellan Sverige och de övriga nordiska länderna. Uppgifterna förklarar inte heller varför, för att tala med en Twitteranvändare, ”det var nödvändigt att bestraffa, förlöjliga och smutskasta Sverige”.

Även om skillnaderna i strategin kan ha överdrivits var den faktiskt annorlunda jämfört med många andra länder. I Sverige kunde faktiskt bara företag, inte individer, bötfällas. Vi kunde träna utomhus

hur mycket vi ville och i stort sett var vi ville. Inriktningen på Sverige i den internationella rapporteringen avledde dessutom uppmärksamheten från problemen i de egna ländernas åtgärder. Man skällde med andra ord på Sverige ett tag i stället för på den egna regeringen.

En tredje faktor är att folk inte vet så mycket om Sverige, något som journalisten Paul Rapacioli tog upp i sin bok *Good Sweden, Bad Sweden* (2018). I boken undersöker han hur de internationella medierna skildrade och överdrev ”migrationshotet” mot Sverige under 2010-talet. Han hävdar att de flesta utanför Sverige har en mycket ytlig bild av landet, som ofta baseras på den felaktiga föreställningen att det är ett sorts socialistiskt paradiset fullt av högväxta blondiner. Det innebär att sensationsjournalistik om ”migration som förstör Sverige” slog an en sträng, eftersom den stod i sådan kontrast till de (felaktiga) antagandena.

Eftersom folk inte vet så mycket om Sverige kan landet lätt bli en duk som internationella kommentatorer kan projicera sina egna politiska och kulturella problem på. Ett bra exempel på detta är kontrasten mellan två tv-program som sändes under pandemin: *Young Wallander* (Netflix) och *Tunna Blå Linjen* (SVT). *Young Wallander*, som skenbart utspelar sig i Malmö, är mer brittisk än svensk. Den spelades in på engelska med i huvudsak brittiska skådespelare och brittisk produktion, och återspeglade brittiska tittares bild av Sverige. I serien skildras stadsdelen Rosengård som laglös och bokstavligen stadd i sönderfall. Veckan innan serien hade premiär utbröt onekligen kravaller i det verkliga Rosengård. Men invånarna organiserade en uppställningsinsats och våldet anstiftades delvis av personer som inte bor i stadsdelen.

Rosengård har också mycket fina cykelvägar. Genom att projicera en brittisk diskurs och oro över brott och invandring på staden Malmö blev *Young Wallander* en karikatyr på svenska sociala och politiska problem. Detta står i kontrast till polis-dramat *Tunna Blå Linjen*, som hade premiär flera månader senare. Den utspelar sig också i Malmö (fast på svenska och med många skånska skådespelare),

men är nästan som en kärleksförklaring till staden. I serien skildras alla stadens problem, men på ett realistiskt och intagande sätt, och de balanseras genom att man lyfter fram den dynamik och kreativitet som också präglar staden.

För att återgå till covid-19 utgick mycket av det som skrevs i internationella medier från människors syn på Sverige internationellt, och det tolkades i ljuset av andra länders politiska erfarenheter, med en anstrykning av etnocentrism. Högermedier framställde Sverige som ”ansvarsfullt” och ansåg att landet värnade de medborgerliga fri- och rättigheterna genom att inte göra någon nedstängning, medan vänstermedier behandlade Sverige som en oansvarig avvikare. Sveriges strategi analyserades också med utgångspunkt i utländska värdesystem och perspektiv. Denna etnocentrism yttrar sig bland annat i övertygelsen att ”rekommendationer” har samma innebörd i USA som i Sverige. Det beror på att man förutsätter att det dagliga livet i USA eller Storbritannien är likadant som i Sverige, utan hänsyn till de skillnader som påverkar genomförandet och efterlevnaden av restriktioner (och här finns också utrymme för självkritik: jag började dra mig till minnes tidigare tillfällen då jag har analyserat och skrivit om andra länder utan att ha förstahandskunskaper om dem).

Generellt sett handlade argumenten inte om Sverige. Snarare blev Sverige ett slagträ i andra länders polariserade debatter om hur pandemin skulle hanteras. Det är viktigt hur Sverige och covid-19 framställs i internationella medier. Vissa kommentatorer har uttryckt oro över skadan på Sverige och Sverige-bilden. Med tanke på att Sverige är en exportekonomi har andra uttryckt oro över hur missuppfattningar om Sveriges hantering av covid-19 kan påverka investeringarna och landets handel med andra länder (Olsson & Nantell 2020; Lucas & Ternby 2020). Jag är mer bekymrad över den föreställning om flockimmunitet som spökar och över mediernas makt.

Föreställningen att Sveriges strategi byggde på flockimmunitet härrör från den inhemska debatten, och framhävdes sedan upprepade gånger i den internationella rapporteringen och de sociala medierna. Samma medier framställde också Sveriges strategi som ”laissez-faire” och beskrev livet som normalt,

ofta med fotografier av hipstrar som dricker kaffe på Södermalm. Den här typen av rapportering fick somliga, särskilt högerorienterade grupper och libertarianer i Storbritannien och USA, att tro att det skulle vara bättre att ignorera viruset och låta det spridas. Detta var en farlig förvrängning av den svenska covid-19-strategin.

Mer generellt är nyheterna – och åtföljande internetdiskussioner – en källa till information och ett fenomen som konstruerar och återger olika narrativ om världen och vår plats i den (jfr Appaduri 1990). Dessa narrativ, liksom deras form och retorik, får påtagliga politiska och praktiska konsekvenser och påverkar befolkningens psykiska hälsa. Som antropologen Carlo Caduff på ett utmärkt sätt sammanfattar saken:

- Dåligt granskad forskning, brist på data, spekulativa bevis, starka åsikter, avsiktligt felaktig information, överdrivna dödstal, nyhetsmediernas dygnetruntbevakning och den snabba spridningen av dramatiska historier i sociala medier har lett till dåliga politiska val och stor oro bland allmänheten.

Tack

Forskningen har finansierats av Vetenskapsrådet, dnr. 2018-05266

Spärrad bussdörr, Skåne, april 2020. Foto Rachel Irwin.

Ruta 1: Kontroll av fakta och sammanhang

I oktober 2020 publicerade den amerikanska Time Magazine artikeln *"The Swedish COVID-19 Response Is a Disaster. It Shouldn't Be a Model for the Rest of the World"*. Som rubriken antyder var författarna mycket kritiska, men de hade också använt sina exempel och källor på ett selektivt sätt. De skrev exempelvis att "anställda måste gå till jobbet som vanligt, såvida de inte har symtom på covid-19". Som stöd för detta påstående ges en länk till ett inlägg på webbplatsen Civilekonomen.se, där följande fråga ställs: "Jag har fått nya arbetsuppgifter som är långt under min nivå och vad jag anställts för. Måste jag utföra dem?". Inlägget är från januari 2015, fem år före pandemin.

I ett sista exempel skrev de att avsaknaden av munskydd utsatte bussförarna för risk. Tyvärr är detta sant: i början av pandemin blev oproportionellt många bussförare smittade. Som motåtgärd hade bussarnas främre dörrar varit spärrade sedan våren, så att inga passagerare kom i kontakt med föraren. För många människor kom åtgärden tyvärr för sent, men den hade redan vidtagits när artikeln skrevs.

Artikeln i Time Magazine citerades ofta som bevis på Sveriges misslyckanden, bl.a. i en kommentar i Lancet av två svenskar från slutet av 2020.

Författarna skrev en uppföljningskommentar 2021 som citerades när ABC News (USA) skrev att The Lancet – en av världens mest ansedda medicinska tidskrifter – beskrev "flockimmuniteten" som Sveriges "de facto"-politik i och med att landet förblev öppet. Det var dock inte själva Lancet som stod bakom detta påstående, utan det gjordes i en opinionsartikel av två författare som publicerades i Lancet. Exemplet visar hur en artikel som delvis är faktabaserad och delvis missvisande citeras i andra artiklar, och hur fakta och åsikter smälter ihop och cirkulerar.

Ruta 2: Uppgiftskällor online

De uttryckte också bestörtning över att biblioteken inte omfattades av förbudet mot folksamlingar med fler än 50 personer. Flera dagar efter att artikeln hade publicerats gick jag till mitt lokala bibliotek för att lämna tillbaka en bok. Utöver bibliotekarien fanns det bara ytterligare en person i biblioteket. Att begränsa antalet besökare skulle sannolikt ha varit mer på sin plats i storstäder, men knappast en källa till oro i mindre samhällen. Dessutom nämnde de inte att biblioteken visserligen var undantagna från förbudet, men att de fortfarande var tvungna att vidta åtgärder för att minska trängseln och inte kunde anordna evenemang för fler än 50 personer.

Online news	Television/video sources	Twitter hashtags	Google Search
Swedish	Swedish Television (via SVTPlay.se, Sweden Television's on-demand service)	#Tegnell	"Sweden's COVID-19 Strategy"
Dagens Nyheter	Aktuellt (Daily news program)	#Coronasverige	
Svenska Dagbladet	Agenda (Sunday news program)	#SwedenInDenial	
Sydsvenskan	Public Health Agency Press Briefings (daily)	#CoronaVirusSverige	
The Local (in English)	Other (includes the Prime Minister's speeches, ad hoc pres conferences and COVID-19 related news specials)	The Twitter hashtags and Google searches were used to identify more online news, including from the following sources:	
Aftonbladet		Al-Jazeera	
Expressen		AFP	
		Bloomberg	
		Business Insider	
		CNN.com	
		Deutsche Welle	
		The Economist	
		Euronews	
		Foreign Policy	
		Fortune	
		Irish Times	
		The New York Times	
		Politico	
		Reuters	
		The Telegraph	
		Time.com	
		Sky News	
		Vox	
International	International		
The Guardian	WHO Media Briefings on COVID-19 (Mondays, Wednesdays and Fridays)		
BBC news (news.bbc.co.uk)			

Ruta 2: Irwin 2020.

Författare

Rachel Irwin är forskare i etnologi vid Lunds universitet. Hennes forskning och forskningsintresse berör hälso- och sjukvårdspolicy, särskilt på global nivå. Hon forskar också om hiv-policy samt reproduktiv hälsa i Sverige, och har tidigare forskat om våld mot hälso- och sjukvårdspersonal.

Referenser

Litteratur och artiklar

AoIR: Ethics. *Association of Internet Researchers*.
<https://aoir.org/ethics/>

Ahmed, Wasim 2017: *Using Twitter as a data source: an overview of social media research tools* (updated for 2017). LSE Blogs: London School of Economics. <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2017/05/08/using-twitter-as-a-data-source-an-overview-of-social-media-research-tools-updated-for-2017/>

Ahmed, Wasim, Bath, Peter A, Demartini, Gianluca 2018: *Using Twitter as a data source: an overview of ethical, legal and methodological challenges*. The Ethics of Online Research Advances in Research Ethics and Integrity, Volume 2, 79–107. ISSN: 2398-6018/ doi:10.1108/S2398-60182018000002004.

Appadurai, Arjun 1990: *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy*. Theory, Culture and Society 7 (2–3): 295–310.

Beaubien, Jason 2020: *American are dying in the Pandemic at rates far higher than in other countries*. 2020-10-13.

Bonilla, Yarimar & Rosa, Jonathan 2015: *#Ferguson: Digital protest, hashtag ethnography, and the racial politics of social media in the United States*. American Ethnologist. 42 (1):4-17.

Bouvin, Emma, Delin, Mikael, Dahl, Amanda 2020: *Så har världens bild av Sverige ändrats under krisen*. 2020-4-25 Dagens Nyheter. [https://www.dn.se/ny-](https://www.dn.se/nyheter/sverige/bilden-under-coronakrisen/)

[heter/sverige/bilden-under-coronakrisen/](https://www.dn.se/nyheter/sverige/bilden-under-coronakrisen/)

Björklund, Kelly & Ewing, Andrew 2020: *The Swedish COVID-19 Response is a disaster. It shouldn't be a model for the rest of the world*. 2020-10-14. <https://time.com/5899432/sweden-coronavirus-disaster/>

Caduff, Carlo 2020: *What went wrong: Corona and the World after the Full Stop*. Medical Anthropology Quarterly. 34(4):467–487. doi: 10.1111/maq.12599.

Claesson, Mariam & Hanson, Stefan 2021: *The Swedish strategy revisited*. The Lancet. Online first.

Claesson, Mariam & Hanson, Stefan 2021: *COVID-19 and the Swedish enigma*. 397 (10217):259-261.

Davies, Guy & Roeber, Bruno 2020: *Sweden has avoided a COVID-19 lockdown so far: Has its strategy worked?* ABC News.

Goode, Erich, Ben-Yehuda, Nachman 2009: *Moral Panics. The Social Constructon of Deviance*. 2nd Edition. Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Hiltzik, Michael 2020: *How much worse off is America from COVID-19 than other rich nations?* Much, much worse. LA Times 2020-09-16. <https://www.latimes.com/business/story/2020-09-16/u-s-vs-rich-countries-covid-19>

Irwin, Rachel 2020: *Misinformation and de-contextualization: international media reporting on Sweden and COVID-19*. Globalization and Health. <https://globalizationandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12992-020-00588-x>

Irwin, Rachel 2021: *Deviant Swedes in the global Covid-19 media environment*. Medical anthropology: Cross-Cultural Studies in Health and Illness. 40(8):815-829 doi: 10.1080/01459740.2021.1988594.

Irwin, Rachel 2022: Negotiating Covid-19 in the Media: Autoethnographic reflections on Sweden and International Media Reporting. In: *Negotiating the Pandemic: Cultural, National, and Individual Constructions of Covid-19*. Ed. Ali, I. and Davis-Floyd, R. London: Routledge ISBN: 9781032028408.

Lucas, Dan, Ternby, Lovisa 2020. New York Times: *Sverige ett varnande exempel för världen*. 9 juli. Dagens Nyheter. <https://www.dn.se/ekonomi/new-york-times-sverige-ett-varnande-exempel-for-varlden/>, hämtat 16 juli 2020.

Lund, Lina 2020: *Så ser omvärlden på det ”svenska experimentet”*. 25 mars. Dagens Nyheter. <https://www.dn.se/nyheter/varlden/sa-ser-omvarlden-pa-det-svenska-experimentet/>, hämtat 16 juli 2020.

Olsson, Hans, Nantell, Anette 2020: *Ann Linde om Nordens gränser: Orolig för hur länge såren finns kvar*. 16 juni. Dagens Nyheter. <https://www.dn.se/nyheter/sverige/ann-linde-om-nordens-granser-orolig-for-hur-lange-saren-finns-kvar/>, hämtat 16 juli 2020.

Postill, John, Pink, Sara. 2012: *Social Media Ethnography: the digital researcher in a messy web*. Media International Australia 145:123–134.

Rapacioli, Paul 2018: *Good Sweden, Bad Sweden*. Stockholm: Volante.

Reuters. Sweden not ready to lift COVID restrictions, but PM says end in sight. 2021-04-22.

Williams, Mathew L 2017: Towards an Ethical Framework for Publishing Twitter Data in Social Research: Taking into Account Users' Views, Online Context and Algorithmic Estimation. *Sociology*. 51(6): 1149-1168.

Med samtiden i backspegeln - etnologiska erfarenheter

Kerstin Gunnemark

Samtal pågår dagligen. Vi berättar för varandra vad vi upplevt, känner och planerar att göra. Mycket av detta glöms bort, förutsättningar förändras och vi omvärderar våra beslut. Det blir varken viktigt att memorera eller förmedla till andra. Men vad är ett liv utan minnen? Vad är ett samhälle utan dokumentationer av människors subjektiva upplevelser? Fattigt! Nu har det sedan lång tid tillbaka pågått insamlingar av kollektiva och individuella minnen. Inte minst var SAMDOK ett forum som tydligt markerade vikten av samtidsdokumentationer, vilket numera följs upp av nätverket DOSS.¹ Men är det tillräckligt? Vid DOSS:s höstmöte 2019 ombads jag reflektera över mina och andras *erfarenheter och lärdomar från fältet*. Målsättningen med denna artikel är dels att uppmärksamma hur jag har samlat in minnen, dels att ge inspiration till framtida insamlingsperspektiv.

Lokala och regionala rum

Min specifika erfarenhet av SAMDOK:s verksamhet är baserad på mitt deltagande i SAMDOK poolen ”Lokala och regionala rum” åren 2001 - 2011. Jag var poolens adjungerade medlem från Göteborgs universitet, en etnolog som forskade om boende, minnen och kulturarv. Via poolens möten och studiebesök på olika museer fick jag inblick i arbetsprocesser inom flera samtidsprojekt. Både den entusiasm som präglade initiativtagarnas högt ställda ambitioner och olika typer av stötestenar som uppenbarades under arbetets gång. Ett återkommande problem var bristande resurser. Detta till trots fanns flera exempel på hur medarbetare använde sina kompetenser för att på förtjänstfullt vis navigera projekten i mål (t.ex. Ulfstrand 2011). Jag deltog aldrig i poolens gemensamma fältstudier, men har sedan mitten av 1990-talet arrangerat många seminarier med museal inriktning och värnat om att upprätthålla dialoger mellan etnologer som är verksamma på universitet och museer. Det har också varit givande att därigenom kunna förmedla kunskaper till studenter om pågående museal verksamhet med dess kulturhistoriska kontexter.

Varför blev jag etnolog?

När jag började studera etnologi var min målsättning att bli museitjänsteman, men jag blev mer och mer intresserad av forskarutbildning. Nu har jag arbetat i olika roller vid universitetet i över 40 år. Mina studieobjekt, teoretiska och metodologiska tillämpningar har varierat, men den minsta gemensamma nämnaren har varit minnesberättelser. Man skulle kunna påstå att jag använt mig av etnologin för att ha ett alibi för att komma människor nära. Sitta ner vid köksbord, i Tv-soffor och sammanträdesrum, för att lyssna, ställa frågor och ta del av andra människors erfarenheter.

Jag är intresserad av att ta del av det levande minnet. Att dokumentera, tolka och förmedla mina analyser via skrifter och föreläsningar. Etnologen Elin Nystrand von Unge har skrivit i sin avhandling att samtidsbegreppet uppfattats olika bland dem som genomfört SAMDOK-undersökningar (Nystrand von Unge 2019:21). Jag har också gjort samma iakttagelse om att tidsavgränsningen varierar. Min utgångspunkt när jag forskar om levnadsberättelser är att samtiden rör nu levande människors livslopp. Med andra ord, deras berättelser i nutid om dåtid. Det innebär att dåtid kan vara något som händer nyligen eller för flera decennier sedan. Utifrån detta synsätt kan berättelserna å ena sidan analyseras utifrån den kontext de berättas i *nuet* och å andra sidan beskrivningar av det *förgångna*.

Nystrand von Unge skriver om SAMDOK-generationen, studenter som studerade etnologi under 1970-talet, blev museiintendenter och aktiva medlemmar i någon av SAMDOK-poolerna under många år (Nystrand von Unge 2019:96f). De har varit initiativtagare till flera omfattande samtidsundersökningar. Deras engagemang bottenar i 1970-talets tidsanda och kritiska diskussioner gällande vilkas röster och erfarenheter som kommer att bevaras i framtiden, om de inte dokumenteras nu (Nystrand von Unge 2019:67ff, 78). Jag har visserligen aldrig arbetat som museiintendent,

¹ SAMDOK, dvs samtidsdokumentation inom en samarbetsorganisation för kulturhistoriska museer, med ledorden *samtid, samarbete, samordning* (Gudmundsson & Silván 2006:6).

men känner ändå väl igen mig i beskrivningen. Vår etnologiska professionalism grundlades via studier, intresseväckande föreläsningar och tidsandan. I strävan mot ökad demokratisering hade vi en samhällsuppgift att fylla. Ge många fler grupper och individer möjlighet att komma till tals utifrån deras egna subjektiva perspektiv. Och därigenom bidra till en mer nyanserad bild av levnadsförhållanden i samtiden.

Empowerment

Mitt långa yrkesliv har innefattat oerhört många möten med människor i olika situationer. Om jag avgränsar mig till mina fältarbeten, är jag mest stolt över de arbetsprocesser som lett fram till empowerment (Askheim m.fl. 2007). Även om jag i vissa fall arbetat med kvinnogrupper föredrar jag begreppet empowerment framför emancipation eftersom det sistnämnda i högre grad för tankarna till kvinnofrigörelse. Män har också varit delaktiga i mina forskningssammanhang och fått inspiration som stärkt deras självuppfattning och initiativkraft. Jag tror säkerligen att en del individuella intervju-situationer bidragit till att informanter börjat reflektera över sina liv på nytt sätt. Många tycker om att prata om sig själva, men har inte formulerat sina berättelser på samma vis tidigare, förrän en etnolog ställer frågor och visar intresse för deras vardagsliv. Det ger en känsla av att triviala händelser har mening, vilket stärker självkänslan. Men efter ett eller kanske två möten av detta slag kan jag inte bedöma om en empowerment process verkligen satts igång eller om den i så fall fått någon varaktig effekt.

Med inspiration från workshops i East End, London, började jag arrangera skrivarcirklar i mitten av 1980-talet (Gunnemark 2011:149ff). Det gav mig möjlighet att träffa deltagarna tio gånger. Jag lyssnade på muntliga minnesberättelser, läste vad de skrivit individuellt och iakttog hur de sinsemellan diskuterade. På så sätt var jag både närvarande och i bakgrunden på samma gång. Jag kunde följa hur de sökte efter sina minnen, hjälptes åt att komma ihåg, lärde känna varandra och blev förtrogna. Samtalsklimatet som utvecklades befrämjade tal om såväl glädjeämnen som besvikelser.

Skrivarcirkeldeltagare emottog kulturpris av stadsdelsnämndens ordförande vilket stärkte deras empowerment process.

Foto: Bert Claeson.

Samtliga skrivarcirklar som jag startat har i förlängning lett fram till empowerment processer för enskilda individer eller grupper. De satte upp olika mål för hur de skulle ta till vara nyvunna erfarenheter av minnesbearbetning och reflekterande över livets olika faser. En grupp startade 1995 med mig som mentor, Sveriges första lägenhetsmuseum speglade 1955 - 1965, i göteborgsstadsdelen Kortedala (Gunnemark 1998, 2020). Off-spring av en annan grupps engagemang, blev utvecklande att ett årligen återkommande kulturarvsevent (Gunnemark 2000). Ytterligare skrivarcirklar resulterade i att vårdbiträden och volontärer ledde samtal kring minnesskåp på äldreboenden (Gunnemark 2004). Sammanfattningsvis fann deltagarna det betydelsefullt att rota i sina minnen och delge andra sina erfarenheter. Att kunna utnyttja dåtiden för att berika nutiden.

Lagrade minnen

En del minnen har etsat sig fast på ett tydligt vis. Det kan kännas som det var igår även om det hände för många år sen. Vi minns oftast det som varit förknippat med starka känsloupplever av aningen glädje och lycka eller sorg och besvikelser. Ibland grämer vi oss när vi har svårt att memorera.

Varför antecknade vi inte när minnet var färskt? Jo, för minnesbilden föreföll vara bestående. I vissa fall när jag frågat om att få intervjua personer, har de avböjt med hänvisning till dåligt minne. Det är inte säkert att det stämde, men de ansåg att många minnesvärda episoder gått förlorade för all framtid. Kanske var det förknippat med sorg över minneskapacitetens begränsningar. Men vanligtvis handlade det nog om förväntningar på att alla minnen skulle vara lättåtkomliga. Poppa upp utan ansträngning. Erfarenheter från skrivarcirklar har indikerat att det tar tid att minnas. Vi måste söka efter våra minnen och ibland ta hjälp av andra personer eller föremål. Det visade sig att skrivarcirklar som utgick från materialitet, föremål som deltagarna ägt, blev särskilt framgångsrika när det gällde emotionellt laddade minnen. Det kan tyckas märkligt att stumma ting har denna potential, att väcka minnen till liv. Troligtvis beror det på att berättelsen inte blir så jagcentrerad när föremål står i fokus för berättandet. För ovana skribenter som deltog i skrivarcirkarna, blev det mer lätthanterligt att formulera sina minnen när de utgick från konkreta vardagsföremål. Med denna erfarenhet i mitt forskningsbagage formulerade jag uppropet till berättartävlingen ”Jag minns mitt 50-tal”. De som skickade in sina berättelser hade antingen skrivit dem utan kontakt med andra eller deltagit i studiecirklar. Även i detta sammanhang visade det sig vara fördelaktigt när berättarjaget kunde skildra sina minnen med en materiell resonansbotten. Det var inte enbart fråga om en materiell inramning utan vilken betydelsebärande roll tingen hade haft i skribenternas liv när de var unga (Gunnemark 2006).

Inte bara bostäder, möbler, kläder, accessoarer, hushållsföremål, skivor, bilar, med mera kan vara relevanta hjälpmedel i sökande efter minnen. Etnologen Maryam Adjam analyserar i sin avhandling återvändande till platser där hennes informanter en gång varit, bott eller vistats under längre eller kortare perioder (Adjam 2017). Hon iakttog deras reaktioner när de återupplevde minnen på platser de mindes väl eller enbart hade vaga uppfattningar om. Några blev överraskade när de erfor att minnena inte var helt korrekta angående olika miljödetaljer. Det berodde såväl på glömska,

som sammanblandningar. Men styrkan i denna metodologi är möjligheten att nå insikter om människors känsloupplevelser kring det som varit betydelsefullt i deras liv.

Arvet från SAMDOK

Inom aktör-nätverksteorin finns begreppet svart låda angående det som tas för givet. När det råder konsensus om företeelser och avtal bland alla berörda parter (Latour 1999:185). SAMDOK organisationen med dess inriktning på samtidsundersökningar drevs igenom av ett antal framsynta och inflytelserika etnologer och museitjänstemän under 1970-talet (Nystrand von Unge 2019:68,71). Som nämnts ovan har SAMDOK-generationen som då var studenter axlat rollen av förvaltare av detta tankegod och metodologi. SAMDOK var en självklarhet! Det blev därför som Nystrand von Unge beskriver mycket chockartat för SAMDOK:s mest dedikerade medlemmar när verksamheten ifrågasattes och lades ner. Åsikten att många av dem inte fått det erkännande som de borde fått för sina insatser och reflexiva diskussioner kring resultaten, uttrycktes explicit (Nystrand von Unge 2019:99).

Men tänk om SAMDOK aldrig funnits! Vad hade museerna gått miste om då? Ja, det är kanske framförallt en fråga för framtiden, i vilken mån dessa undersökningar kommer att väcka forskares och privatpersoners intresse. Att SAMDOK:s undersökningar varit bra för unga musealt intresserade etnologer att träna sina metodologiska färdigheter och få arbetslivserfarenheter, råder det ingen tvekan om. Etnologen Elias Mellander har visat i sin avhandling att kortare projektanställningar vid museer ofta varit betydelsefulla språngbrädor i nyutexaminerade etnologers yrkesliv (Mellander 2018). Via poolmöten har jag erfart SAMDOK som en viktig plattform för kunskaps- och kompetensutbyte. Visserligen blev de gemensamma fältstudierna fåtaliga² och en del projektidéer blev inte förverkligade då ”finansmöjligheterna vid ett visst tillfälle är avgörande för vilka frågeställningar och kunskapsmål som väljs ut till forsknings- och dokumentationsobjekt” (Ulfstrand 2011:122). Men återkommande möten stärkte den etnologiska identiteten

² Under åren 2001-2011 då jag var ledamot av poolen Lokala och regionala rum. Poolmedlemmarna gjorde däremot flera samtidsstudier i samarbete med medarbetare på sina respektive arbetsplatser.

och samhörigheten mellan museiintendenter med intresse för samtidsstudier.

SAMDOK-undersökningar har i vissa fall kritiserats för brist på tolkningar av den insamlade empirin. Då målsättningen varit att samla för framtiden, har inte alltid analysarbetet varit prioriterat. En konsekvens av detta är att yngre generationer som saknar egna erfarenheter av dåtidens samhällskontexter kan ha svårt att uppfatta alla aspekter av samlingens tidstypiska innehåll (Brännström m.fl. 2006:78). Jag instämmer i denna kritik, men gör det också av andra skäl. I egenskap av mångårig ledare för museiinriktade seminarier ser jag att samtida föremålsinsamlingar och utställningsproduktioner är förknippade med seriöst utarbetade frågeställningar och efterforskningar. Inför framtiden hoppas jag att mer av museiintendenternas egna röster får ta plats i arkivskåp och publikationer. Tingen talar inte av sig själva och arbetsprocesser kring utställningsproduktioner dokumenteras sällan. I bästa fall blir det korta artiklar i museernas årsböcker, men även där kan bakomliggande intentioner och arbete vara nedtonade (jfr Brännström m.fl. 2006:84). När jag frågat om varför det blir på detta vis, har jag ofta fått till svar. Vi hinner inte! Då tidsmarginaler är snäva, mellan olika uppdrag och det har jag förståelse för. Men troligen handlar det även om att SAMDOK-generationen präglades av 70-talets kollektivistiska tankesätt och att den egna museiproducentrösten inte ansetts vara viktig. Istället skulle mindre privilegierade individer och grupper i samhället lyftas fram i ljuset. Numera är medvetenheten om den egna producentrollens betydelse större än under 1970-talet, men jag tror att det varit till förfång för museala samtidsstudier i generellt avseende att producenternas delaktighet ofta negligerats. Det är min förhoppning att DOSS betonar vikten av detta mer, för då kommer empirin med dess kontextuella tolkningar att bli desto intressantare för yngre generationer.

DOSS för framtiden

Om det nu var nödvändigt att avveckla SAMDOK, vilket jag ifrågasätter, så tror jag att 2011 var en lämplig tidpunkt. Då var det fortfarande många i SAMDOK-generationen som var aktiva museiintendenter

och kunde omsätta sina erfarenheter och kompetenser i det efterföljande nätverket DOSS. Nu har eller inom kort ska de flesta av dem pensioneras och yngre medarbetare får axla rollen som fanbärare för museernas samtidsundersökningar. Även om jag inte har någon fullständig överblick, är jag övertygad om att det gjorts och kommer att göras många insamlingar som blir uppskattade i framtiden som betydelsefulla samtidsdokument. Ett exempel som genomfördes med extremt kort tidsmarginal rör föremål som lämnats vid Sergels torg i Stockholm för att hedra terrorattentatets offer 2017 (Nystrand von Unge 2019:163ff). Andra bygger på etnologiskt fältarbete med intervjuer och observationer som förutom dokumentation i ord och bild följts upp med publicerade artiklar (t.ex. Burvall 2016, Fredriksen & Hult 2016).

”Svenska folket berättar” var en skriftserie som Nordiska museet gav ut. Dessa böcker tillsammans med ytterligare ett antal antologier från samma förlag innehåller företrädesvis korta redaktörsförord om insamling av levnadsberättelser på ett specifikt tema. Några ytterligare analyser kring innehållet görs inte utan det är upp till läsarna att tolka texterna. Å ena sidan kan artiklarna betraktas som lösryckta fragment, å andra sidan är flera välskrivna som ger läsarna god inblick i olika levnadsöden. Jag vet inte varför Nordiska museet inte gör nysatsningar på denna typ av publikationer, då uppmaningar om att skicka in berättelser fortgår.³ Många skribenter blir ju också mycket hedrade när deras berättelser blir publicerade, det är min erfarenhet (t.ex. Gunnemark 2000). Sedan 1990-talet är det tydligt att intresset för 1950-talet ökat. Vi talar om en retrovåg (Gunnemark 2006). Men allt eftersom de som var vuxna då går bort, blir det större uppmärksamhet kring föreställningarna om, än minnena av denna tid. Det sätter fokus på vikten att inte sluta samla in subjektiva minnesskildringar. 2019 utkom en bok om invånare i den värmäländska glesbygden som belönades med Augustpriset. Journalisten Marit Kapla som själv bott i samhället Osebol gjorde många intervjuer med personer i olika generationer som återges utan analyser (Kapla 2019). Om man ska döma av nutidens tidsanda, när denna typ av bok får medialt genomslag är det hög tid för

3 T.ex. Coronaviruset i Sverige – berätta för framtiden. nordiska museet.se hämtad 2021-02-12.

Ninni Fredriksson och jag samtalar. Hon var flitig skribent i min första skrivarcirkel. Nu uppskattar barnbarnen att läsa hennes arkiverade berättelser om vardagslivet. Foto: Anders Skoog.

DOSS att verka för lokalundersökningars renässans. Inte med samma strävan att dokumentera allt, som blev en hämsko för vissa samtidsdokumentationer tidigare, utan för att likt Kapla uppmärksamma det som har varit och är betydelsefullt i människors liv (jfr Rehnström Olander & Sjögren 2006:62,65).

När jag 1986 började samla in minnen från 1950-talet visste jag inte vad det skulle leda fram till, varken forskningsmässigt eller för skrivarcirkeln kvinnliga deltagare. Jag var bara nyfiken på vad de hade att berätta. Givetvis var jag också en etnolog av min tid som tagit till mig av den museala diskussionen om svårigheter med att försöka rekonstruera det förgångna när människor inte längre kan förmedla sina berättelser. På sistone har jag blivit kontaktad av barnbarn till kvinnor som deltagit i mina skrivarcirkel. Nu när barnbarnen själva är vuxna vill de veta mer om deras mor- och farmödrars livsföring under 50-talet. De äldre kvinnorna är inte längre i livet, men deras levnadsberättelser är arkiverade. Den tacksamhet ättlingarna responderat till mig, för att jag uppmuntrade deras förmödrar att skriva, tillhör några av de finaste elogerna jag fått under mitt yrkesliv. Vi etnologer

kan inte sia om framtiden men genom att dokumentera samtidens livsöden medverkar vi till att stärka kulturarvet på så väl individuell som nationell nivå.

Om jag ska dra slutsatser från mina erfarenheter och lärdomar från fältet, vill jag säga: Var nyfiken på det som kan förfalla vara trivialt och få bryr sig om att dokumentera. Mina studier på 80-talet om 50-talet låg inte i mainstream för vad etnologiska forskare förväntades studera. Ett annat råd är att integrera både berättelser och ting i projektdesignen. Allra helst ska varje informant skriftligen formulera sina egna minnen av händelser som inkluderar tingens symbolvärde och betydelsebärande roll i deras liv. Detta är inget nytt i sig, utan har länge eftersträvat av museiintendenter, men många museala föremålsamlingar är ändå knapphändiga rörande brukarnas förhållningssätt till tingen. Det finns också exempel på levnadsberättelser som är bristfälliga angående livets materiella rekvisita. Då jag själv tillämpat skrivarcirkelmetodiken och erfarit fördelarna, har jag också rekommenderat metoden till andra etnologer. Ibland har jag mötts av skepsis. En del projektledare förväntar sig inte att målgruppen ska ha lust eller förmåga att skriva. Och visst kan det vara en realistisk bedömning i vissa fall. När jag startade min första skrivarcirkel ifrågasatte några kollegor mina möjligheter att få kvinnorna till att fatta pennorna. Men de gjorde det! Vissa skrev inte så mycket, men andra desto mer. Gruppdynamiken är sporrande till att skriva. En kvinna i en annan skrivarcirkel erkände att hon ibland skrev för att hon var så intresserad att höra vad de andra hade skrivit. Det blir inte möjligt att delta om man inte själv är bidragande med sina egna minnen. Det ömsesidiga utbytet är viktigt i sammanhanget.

Vems röst blir hörd? Det var en central och ytterst angelägen frågeställning under 1970-talet (Isacson & Silvéen 2006:157). Visst hade det forskats om olika sociala skikt i samhället tidigare, men alltför sällan gjorts utifrån arbetarklassens och olika etniska minoriteters egna synsätt och perspektiv. Sedan dess har många samtidsstudier genomförts och inte minst om kvinnors vardagsliv (t.ex. Gunnemark 1998). Men om vi idag tar upp frågan om det demokratiska kulturarvet i bemärkelsen allas rätt att

få sitt kulturarv representerat i arkiv och på museer, går det att finna en viss slagsida till förmån för de grupper som tidigare var underrepresenterade. Etnologen Susanna Rolfsdotter Eliasson har i sitt avhandlingsarbete analyserat en ung medelklassgenerations förvärv av fritidshus med fokus på bakomliggande drömmar och levnadsvillkor i dagens Sverige (Rolfsdotter Eliasson 2020). Detta är i sig ett exempel på en företeelse som gått i arv i flera generationer men nu omförhandlas och ges delvis nya innebörder i dagens samhällskontext av en ny generation. Empirin utgör tidsdokument som ligger till grund för morgondagens kulturarv. Jag förespråkar en ökad problematisering rörande urval av målgrupper och studieobjekt i förhållande till det demokratiska kulturarvsperspektivet för att uppnå större variation.

Vad kommer kommande generationer att säga om vår tid? Troligen ställa sig frågande till varför det inte gjordes fler samtidsdokumentationer med berättelser om det levande mannaminnet i fokus. På 70-talet spändes bågen för att uppnå eftersträvarvärda resultat. Det borde inte vara omöjligt att göra det igen och ännu bättre! Den första poolorganisationen inom SAMDOK var företrädesvis arbetslivsinriktade som en motreaktion till tidigare forskningsstudier (Gudmundsson & Silvé 2006:7). Nu ser jag gärna en återgång till studier om olika yrkesgrupper. Men inte enbart vad de gör på jobbet utan mer om deras livsföring, hemma och i arbetslivet. Kort sagt om hur undersköterskor, överläkare, byggnadsarbetare, fastighetsmäklare, butiksbiträden, advokater, konsulter, bibliotekarier, för bara nämna några exempel, lever och berättar om sina liv. Och museipersonal, jag är nyfiken på era levnadsberättelser! Börja och skriv, eller varför inte starta en skrivarcirkel på Zoom med digitala möten. Med den samtidsforskning som jag nu kan betrakta i backspeglarna, egna och andras studier ser jag med tillförsikt på framtiden. Jag hoppas och tror att många fler levnadsberättelser ska formuleras av personer tillhörande olika klasser, etniska grupper och generationer. Att många kvinnors och mäns röster arkiveras som vanligtvis inte får någon uppmärksamhet i det offentliga mediala bruset, men vars berättelser utgör tidstypiska kulturarvsdokument.

Författare

Kerstin Gunnemark professor emerita i etnologi, Göteborgs universitet. I hennes forskningsprofil ingår stadsliv, minnen och kulturarv med belysning på människors reflekterande kring sina minnesbilder och självbiografiska berättande.

Litteratur

Adjam, Maryam 2017: *Minnesspår. Hågkomster rum och rörelse i skuggan av en flykt*. Stockholm/Ste Hag Brutus Östlings bokförlag Symposion.

Askheim, Ole Petter, Starrin, Bengt, Winqvist, Tore 2007: *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerup.

Brännström, Louise, Hemmelev-Jørgensen, Mikael, Pennlöv, Helena, Smedberg, Peter, Åhrgren, Magnus 2006: Dubbla tidsdokument. I: Silvé, Eva & Gudmundsson, Magnus, red: *Samtiden som kulturarv. Svenska museers samtidsdokumentation 1975-2000*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Burvall, Asta 2016: Säsongarnas husvagnsliv. I: Gunnemark, Kerstin, red: *Sommarliv. Minnen, drömmar och materialitet*. Göteborg: Makadam.

Fredriksen, Christine & Hult, Eva 2016: IF – livet kring en populär fritidsbåt. I: Gunnemark, Kerstin, red: *Sommarliv. Minnen, drömmar och materialitet*. Göteborg: Makadam.

Gudmundsson, Magnus & Silvé, Eva 2006: Tjugofem år i fält. I: Silvé, Eva & Gudmundsson, Magnus, red: *Samtiden som kulturarv. Svenska museers samtidsdokumentation 1975-2000*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Gunnemark, Kerstin 1998: *Hembygd i storstad. Om vardagslivets praktik och den lokala identitetens premisser*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.

Gunnemark, Kerstin 2000: *Återblickar och framtidsstro i Majorna*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.

- Gunnemark, Kerstin 2004: *Minnenas Galleri. Om minnesskåp och kulturarv*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Gunnemark, Kerstin 2006: *Ung på 50-talet. Om förälskelser, mode och boende i en brytningstid*. Stockholm: Bilda förlag.
- Gunnemark, Kerstin 2011: Skrivarcirkelns dynamik – om självbiografiska berättelser. I: Gunnemark, Kerstin, red: *Etnografiska hållplatser. Om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Gunnemark, Kerstin 2020: När människor möts – om musealt engagemang. *Två rum och kök nr 1-2*.
- Isacson, Mats & Silvé, Eva 2006: Historia som framtidsvittring. I: Silvé, Eva & Gudmunsson, Magnus, red: *Samtiden som kulturarv. Svenska museers samtidsdokumentation 1975-2000*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Kapla, Marit 2019: *Osebol*. Göteborg: Teg Publishing.
- Latour, Bruno 1999: *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge, Massachusetts / London, England: Harvard University Press.
- Mellander, Elias 2018: *Etnologiska kompositioner. Orienteringar i yrkeslivet*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Nystrand von Unge, Elin 2019: *Samla samtid. Insamlingspraktiker och temporalitet på kulturhistoriska museer i Sverige*. Stockholms universitet och Vulkan bokförlag.
- Rehnström, Olander, Gunilla & Sjögren, Annick 2006: Från betraktande till dialog. I: Silvé, Eva & Gudmunsson, Magnus, red: *Samtiden som kulturarv. Svenska museers samtidsdokumentation 1975-2000*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Rolfsdotter Eliasson, Susanna 2020: *Längtans & drömmarnas hus. Ideal och praktik bland en ny generation stugägare*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Ulfstrand, Anna 2011: Min blick – om fotografi som visuell frågelista. I: Gunnemark, Kerstin, red: *Etnografiska hållplatser. Om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur.

Dokumentation av Samtida Sverige

DOSS styrgrupp

DOSS har sedan 2012 varit ett nationellt nätverk för yrkesverksamma inom den samtidsdokumentära verksamheten vid kulturhistoriska museer i Sverige. DOSS har även samlat deltagare från arkiv- och universitetsinstitutioner.

DOSS verkar för en kunskapsuppbyggnad och ett erfarenhetsutbyte kring de kulturhistoriska museernas undersökningar och insamlingar med utgångspunkt i samtiden. DOSS arrangerar möten, konferenser och seminarier för fortbildning och idéutbyte för yrkesverksamma etnologer och fotografer vid museer och arkiv.

Varje höst anordnar DOSS ett Höstmöte, en konferens som utifrån ett tema belyser olika samtidsdokumentära och samhällsaktuella ämnesområden och museers insamlingar kring dessa.

Under åren har det varit många som har deltagit i DOSS Höstmöten och som bidragit med sina kunskaper och erfarenheter till de kollegiala diskussionerna. Det senaste året har DOSS även startat digitala ”frukostmöten” för diskussioner om metodologiska, etiska eller organisatoriska spörsmål i de samtidsundersökningar som just nu är på gång vid museerna.

I denna rapport har artiklar utifrån föredrag från DOSS senaste Höstmöten samlats. Dessa texter visar den ämnesmässiga bredd som finns i de kulturhistoriska museernas samtidsundersökningar, liksom den metodutveckling som varit inte minst med digitaliseringen. Det är många som säger sig ha uppskattat att besöka de olika museer som varje år har arrangerat Höstmöten i samverkan med DOSS.

*DOSS första Höstmöte hölls på Malmö museer hösten 2012.
Foto Andreas Nilsson, Malmö museer 2022.*

Och att det ofta varit med en stor behållning som man har återvänt till sitt eget hemmuseum, efter att ha deltagit i ett Höstmöte någonstans i Sverige.

Välkomna att ta del av denna jubileumsrapport!

DOSS Styrgrupp 2022

Kajsa Hartig Avdelningschef Museiupplevelser och samlingar Västernorrlands museum Murberget

Christine Fredriksen tidigare Intendent vid Kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Patricia Monroy Intendent Jönköpings läns museum

Sofia Breimo Etnolog/Projektledare Västerbottens museum

Christoffer Sandahl Museichef Blekinge museum

Minja Hjorth Antikvarie Stadsmuseet i Stockholm

Dragan Nikolic' Projektledare Kulturen i Lund

Sandra Bjärenberg Antikvarie Forsviks Bruk Kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Jubileumsåret 2022 hålls DOSS Höstmöte på Västernorrlands museum – Murberget med tema Etiska aspekter på samtidsdokumentationer.

Foto Björn Granqvist, Västernorrlands museum.

Ansvarig för arrangerande av DOSS Höstmöte 2014 var Bohusläns museum. Konferensen tog upp "Känsliga och svåra teman vid samtidsdokumentationer - erfarenheter, etik och metod" och genomfördes i samverkan med Göteborgs Stadsmuseum. Rapport från Höstmötet finns att ladda ner: Förvaltningen för kulturutveckling Västra Götalandsregionen / Publikationer (2017).

Foto Cecilia Ahlsén, Bohusläns museum.

ISBN 978-91-527-5547-1

